معارف وزیرلیگی

تعلیمی نصاب و معلم تربیه‌لش

مرکزی معینیتی

تعلیمی نصاب انکشافی و درسلیک

کتابلر تألیفی عمومی ریاستی

اۉزبیک تیلی

اۉن بیرینچی صنف درسلیک کتابی

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۵ هـ . ش.

درسلیک کتاب‌لر معارف وزیرلیگی‌گه تېگیشلی بۉلیب، بازارده آلدی- ساتدی‌گه اجازه بېریلمه‌یدی. متخلف‌لر بیلن قانونی معامله بۉله‌دی.

معارف وزیرلیگی

تعلیمی نصاب و معلم تربیه‌لش

مرکزی معینیتی

تعلیمی نصاب انکشافی و درسلیک

کتابلر تألیفی عمومی ریاستی

اۉزبېک تیلی

اۉن بیرینچی صنف درسلیک کتابی

(11- صنف)

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۵ هـ . ش.

متن مؤلفلری: غلام سخی وکیلزاده

علمی و مسلکی ادیتور: محمد حلیم یارقین

تیل، گرامر و فعالیتلر مؤلفی: دکتور شفیقه یارقین

دینی، سیاسی و فرهنگی کمیته‌سی:

- معارف وزیرلیگی تعلیمی نصاب یوکسلتیریش و درسلیک کتابلر تألیفی ساحه‌سیده مشاور حبیب‌الله راحل
- اسلامی تعلیم و تربیه بؤلیمی نینگ عضوی فیض محمد عثمانی
- فرهنگ بؤلیمی باشلیغی عبدالحمید عاطف

دوکتور شفیقه یارقین نظری آستیده

تېکشیرووچی: اؤزبېک تیلی دیپارتمنت باشلیغی معاون مؤلف اتوب الله قویاش

نظارتچی کمیته‌سی:

- معارف وزیرلیگی تعلیمی نصاب، معلم تربیه‌لش و ساینس مرکزی نینگ معینی دکتور اسدالله محقق
- تعلیمی نصاب یوکسلتیریش پروژه سی نینگ مسؤولی دکتور شیر علی ظریفی
- تعلیمی نصاب یوکسلتیریش و درسلیک کتابلر تألیفی نینگ عمومی باشلیغی "باش مؤلف اؤرین باسری" عبدالظاهر گلستانی

طرح و دیزاین: نجیب الله نیازی

بسم الله الرحمن الرحيم

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی   دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې   هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی   د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو   د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي   پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي   هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي   لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به   لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر   وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

معارف وزیری پیامی

عزیز اۉقیتووچیلر و اۉقووچیلر،

هر اۉلکه نینگ یوکسه‌لیشی و رواجله‌نیشی تَملی تعلیم و تربیه دیر. تعلیمی نصاب تعلیم و تربیه نینگ مهم عنصرلریدن بۉلیب، علمی انکشاف‌لر و جمعیت نینگ احتیاج‌لری گه کۉره یسه‌له‌دی. علمی انکشاف‌لر و جمعیت نینگ احتیاج‌لری همیشه اۉزگرماقده‌لیگی آچیق- آیدین دیر، شونینگ اوچون تعلیمی نصاب هم علمی و دقیق اۉزگریشی کېره‌ک. البته تعلیمی نصاب سیاستی اۉزگریش‌لر و کیشی‌لر نینگ قره‌شلری و مَیل‌لری گه تابع بۉلمس‌لیگی ضرور دیر.

قۉلینگیزده‌گی کتابلر شو اساس‌ده مهیا و ترتیب قیلینگن، علمی فایده‌لی موضوعلر اونگه قۉشیلگن، اۉقوو جریانیده اۉقووچیلرنی فعال سقلش اۉقوو رېجه‌سی نینگ بۉلَگی بۉلگن.

بو کتاب فعال اۉقوو یوسین‌لریدن فایده‌لنیلگن حالده، تعیین قیلینگن تعلیمی رېجه و کۉرستمه‌لر اساسیده اۉقیتیله‌دی. آته- آنه‌لر هم اۉز قیز- اۉغیل‌لری گه یوقاری کیفیت‌لی تعلیم و تربیه آلیش‌ده اوزلوک‌سیز یاردم بیره‌دیلر، دېگن امیدده‌من. شونده، معارف نینگ آماج‌لر و ایستک‌لری یوزه گه چیقیب، اۉقووچیلر و یورتیمیز گه یخشی یوتوقلر و نتیجه‌لر حاصل بۉله‌آله‌دی.

قدرلی اۉقیتووچیلریمیز تعلیمی نصاب‌نی مؤثر تطبیق قیلیش‌ده یوکسک مسؤولیت و رسالت‌لری بارلیگیگه ایشانه‌من. معارف وزیرلیگی، معارف تعلیمی نصابینی اسلام مبین دینی اساسلری و علمی معیارلرگه مطابق، جمعیتیمیز نینگ اساسی احتیاج‌لرینی کۉز گه توتگن حالده، انکشاف بېره‌دی.

بو عرصه‌ده، برچه تعلیم و تربیه بیلیمدانلری، علمی شخصیت‌لر و اۉقووچیلر آته- آنه‌لریدن، اۉز فایده‌لی و اېزگو نظرلر و پیشنهادلری بیلن مؤلف‌لریمیز گه درسلیک کتابلر تألیفی‌نی یخشیلش‌ده یاردم بېریش-لرینی ایسته‌یمن.

بو کتاب‌نی یازیب، ترتیب اېتگن برچه بیلیمدانلر، ینگی تعلیمی نصابنی تهیه و تدوین قیلیش، درسلیک کتابلرنی چاپ و ترقه‌تیش‌ده یاردم بېرگن برچه ملی و بین المللی مؤسسه‌لر و باشقه دۉست مملکت‌لر گه اۉزیم نینگ صمیمی منتدارچیلیگیم‌نی بیلدیره‌من.

و من الله التوفیق

دکتور اسدالله حنیف بلخی

افغانستان اسلامی جمهوریتی معارف وزیری

فهرست

سان	عنوان	بیت
۱	تېنگری تعالی ستایشی (حمد)	۱
۲	رسول مقبول اوچون نعت	۶
۳	تقوادارلیک	۱۰
۴	طبیعت گوزه‌ل‌لیکلری	۱۶
۵	باله‌نینگ وایه گه ییتیشیده آنه‌نینگ اورنی	۲۱
۶	غزل	۲۶
۷	حیاتده ایش اهمیتی	۳۰
۸	یوسف اولوغ خاص حاجب	۳۸
۹	قیسقه داستان	۴۴
۱۰	ایکین‌چیلیک	۴۸
۱۱	اولنگ- اولنگ و یار- یار قوشیق‌لری (فولکلور)	۵۴
۱۲	محبت نامه (نثر)	۶۱
۱۳	علامه اقبار	۶۸
۱۴	اصحاب کرام	۷۵
۱۵	ییگیت‌لرنینگ جامعه‌ده‌گی اورنی	۸۱
۱۶	حضرت علی کرمه الله وجهه نینگ زیارتگاهی	۸۶

۱۷	حکایه	۹۱
۱۸	نوایی خمسه‌سی	۹۷
۱۹	معارف و جامعه ضرورت‌لری	۱۰۲
۲۰	وطنیمیز دله‌لری، قیرلری و ادیرلرینی کۆکلم زارلرگه آیلنتیره‌یلیک	۱۰۶
۲۱	گوهرشاد بیگیم	۱۱۲
۲۲	تنتی‌لیک	۱۱۹
۲۳	آته‌لر سۆزی عقل‌نینگ کۆزی (وجیزه‌لر)	۱۲۳
۲۴	نظر محمد نوا	۱۲۷
۲۵	اطراف محیطیمیزنی پاکیزه اسره‌یلیک	۱۳۲
۲۶	اېرکین واحدوف	۱۳۶
۲۷	دۆستانه نامه (یازوو)	۱۴۱
۲۸	دم آلیش پیتیده‌گی ثمره‌لی مصروفیت‌لر	۱۴۶
۲۹	کتاب سۆزلیگی	۱۴۲

بیرینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱ – خداوندﷻ بویوک‌لیگی‌گه اۉقووچیلرایشانچ و اعتقادلرینی کوچه‌یتیریش.

۲ – شعرتعریفی حقیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراقلر:

۱ – سیز و بیزلرنی کیم یره‌تگن؟

۲ – بیزنیمه اوچون تېنگری تعالی‌نی عبادت اېته‌میز؟

تېنگری تعالی ستایشی

خدایا خدالیق مُسَلَّم سنگا — باری‌شه گدا بېگدالیق سنگا

خداوند بېمثل و مانندسېن — خداوندلارغه خداوند سېن

زبردست لار زیر دستینگ سېنینگ — بِییک لارکېلیب بارچه پستینگ سېنینگ

سېنگا کۉرکوزوب موجِ دریای جود — سېن ایلاب عیان کارگاهِ وجود

وجود اهلی‌نینگ کامی جودونگ بیلا — کېلیب جود قایم وجودونگ بیلا

وجودونگ قاچان قیلسه ظاهرقدم — بۉلور بارچه اشیا وجودی عَدَم

زمانی که کونَین معدوم اېدی — عدم تنگنا سیدا مَکتوم اېدی

نې کون عارضی دین باراېردی نشان — نېتون طُره‌سی اندا عنبرفشان

نې عالم دیاریدین آثارهم — نېپیدا دیار ایچرا دیّار هم

سېن اُول‌نوع موجود اېدینگ بل وجود — که بودونگ‌غه یۉق اېردی ننگ نبود

(امېرعلی شېرنوایی)

۱- نوایی، امیر علیشېر، عبدالغفار بیانی اهتمامی بیلن ۱۳۶۹نچی ییل- خمسهٔ امیر علیشېر نوایی، سدّ اسکندری

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

امیرالکلام علی شېرنوایی بویوک شاعر، اولوغ متفکر و تدبیرلی وزیر هجری قمری ۸۴۴- ییلی هرات شهریده توغیلیب هجری قمری۹۰۶- ییلی وفات اېتگن. او اۉتیز ییل سلطان حسین میرزا بایقرا درباریده باش وزیر یا امیر صفتیده ایش آلیب بارگن. نوایی دربار ایشلریدن تشقری تورلی بۉلیم‌لرده اۉزبېک و دری تیل‌لریده اۉتیزدن کۉپراق بدیعی اثرلروشعری دیوان‌لر اۉزیدن میراث قالدیرگن. خمسه، خزاین المعانی، محبوب القلوب، مجالس النفایس اونینگ مهم اثرلریدن سنه‌له‌دی. اونینگ قبری هرات شهریده جایلشگن دیر.

سۉزلر:

مُسلَم،عیان، جود،عدم،کونین، معدوم، مکتوم، عارض، تون، طُرّه، دیّار.

فعالیتلر:

۱- اۉقووچیلردن بیری شعرنی دیکلمه قیلسین، باشقه‌لر اېسه اونینگ تېنگله‌سین.

۲- اۉقووچیلر ایکّی گروپ‌گه بۉلینیب هرگروپ اَیری- اَیری شعرحقیده معلومات بېرسین.

۳- هرگروپ‌دن بیر- بیرکیشی اۉرنیدن توریب امیرعلی شېرنوایی حقیده سۉزله‌سین.

۴- اۉقووچیلر درس سۉزلیک‌لرینی اۉزکتابچه‌لریگه کۉچیریب، معناسینی یازیب اولرنی جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

سۉراقلر:

۱- شعرنیمه حقیده اَیتیلگن ؟

۲- حمددېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۳- علی شېرنوایی قه‌یېرده توغیلگن ؟

۴- علی شېرنوایی نېچه اثر ایجاد اېتگن؟

۵- قوییده‌گی بَیت‌ده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

زمانی که کَونَین معدوم اېدی   عدم تنگنا سیدا مکتوم اېدی

اوی تاپشیریغی:

هربیر اۉقووچی تېنگری‌نینگ ستایش قیلیش حقیده اۉن سطرلیک بیر مقاله یازسین.

ایکّینچی بۉلیم:
شعر:

اصلده، ادبیات ایکّی بۉلیم‌گه بۉلینه‌دی. بیرینچی‌سی شعر یا نظم و ایکّینچی‌سی ایسه نثر دیر. بیراق اولر وزن و قافیه وزن‌داش و اونداش (هم آهنگ)لیک جهت‌دن فرقلنه‌دی. باشقه بیر عباره‌ده اَیتگنده وزن و قافیه‌گه ایگه بۉلگن سۉزنی موزون کلام یا نظم دیه‌دیلر. اَیریم یازوچی‌لرنینگ نظرلریگه کۉره شعر، شاعر انفعالاتی تۉیغوسی وعاطفه سی‌نینگ تامچی سی دیر. دیمک شاعرنینگ ایچکی تۉیغولری و عاطفه‌لریدن کیلیب چیققن نرسه، شعر یا نظم دیب اته‌له‌دی. باشقه بیرعباره‌ده اَیتگنده نظم لغت‌ده بیر نرسه‌نینگ باشقه بیر نرسه‌گه ضم ایتیش وتألیف ایتیش دیر. اصلاح‌ده وزن وقافیه گه مقید بۉلگن کلام گه نظم دیه‌دیلر. نظم تورلری قوییده‌گی‌لردن عبارت:

فرد (بیت) غزل، قصیده، قطعه، رباعی، مثنوی، ترجیع بند، ترکیب بند، مسمط وآغزه‌کی ادبیات تورلری. حضرت امیرعلیشیرنوایی، ظهیرالدین محمد بابر، لطفی هروی، سکاکی، سیف سرایی خوارزمی، امیری، اتایی، مشرب، فرقت، اوویسی، نادره، حافظ خوارزمی وباشقه‌لر اۉزبیک تیلی بییرک نماینده‌لریدن حسابله‌نیب تورلی قالب‌لرده سوچوک و سیر معنی شعرلر ایجاد ایتگن‌لر.

شعر، انسانلرنی تخیلات تمان یولله‌دی. شعر انسان بیلن اۉرته‌گه کیلگن و اونینگ عاطفه‌سی بیلن بیرگه بۉلگن. انسان طبیعت گۉزه‌ل‌لیک‌لری همده اونده‌کی بار قیغو و الم‌لردن تاثیرلنگن‌لر و اوحقده اۉز حس- تۉیغولرینی بیلدیریش اوچون موزون کلام بۉلمیش شعرگه مراجیعت ایتگن‌لر. شاعر روحی حساس و قلبی هیجانلی و کوچلی بۉلیب اولر عادی انسانلردن فرقلنه‌دیلر. نچونکیم شاعر یا ناظم کیشی‌لر تورلی حادثه- واقعه‌لرنی تیزلیک بیلن سیزه‌دیلر واوندن تاثیرلنه‌دیلر. دیمک شاعر، طبیعت گۉزه‌ل‌لیک‌لری و ماحولیده‌گی بار نرسه‌لرنی یوکسک مضمون، لطف معانی و موزون و آهنگلی عبارتلر بیلن عکس‌لنتیره‌دی.

شعردن بیر نمونه:

عزیزاؤلکم

سېنینگ باشینگ گه هرگز توشمه سین غم
مراد و مقصدینگ بؤلسین فراهم
سېنینگ بغرینگ‌ده کؤز آچدیک جهانده
عزیزیم مهربانیم جانیم اؤلکم
بو تون نعمت‌لرینگدن بهره لندیک
سېنینگ جسمینگ مېنینگ دردیم گه مرهم
قوچیب یاتگوم کېلور تؤپراق‌لرینگ‌نی
یشه‌یمن هرنفس بغرینگ‌ده بؤلسم
سمالرگه پېتور باشیم، سېنینگ‌من
اوشل آن کیم فراغت‌لیکده کؤرسم
ییگیت‌لر هربیری بؤلسه بیلیمدان
همه همکار و همدم بؤلسه باهم
یؤقالسه کینه و بغض و عداوت
یوتوق بؤلسه نصیبینگ عالم عالم
همه بؤلسه سعادت بیرله همراه
حیاتی‌دن بؤلیب راضی هرآدم
چنان آسوده وآرام بؤلسک
کیشی‌نینگ کؤرمه‌سک آغشته غم
نه قوتلوق بیر زمان بؤلغوسی مېنگه
یاتیب بغرینگده مېن جانیم‌نی بېرسم
(عبدالحمید آگه)

فعالیتلر:

۱- اۏقووچیلردن ایکّی کیشی درس متنیده کېلتیریلگن شعرنی دیکلمه قیلسین.

۲- اۏقووچیلردن ایکّی کیشی شعر معناسینی اَیتیب بېرسین.

۳- اۏقووچیلر شعرنی چېرایلی خط بیلن اۏز کتابچه‌لریگه کۏچیرسین‌لر.

سۏراقلر:

۱- شعر یا نظم دېب نیمه‌نی اَیته‌دیلر؟

۲- شعرنی کیم یازگن؟

۳- یۏقاریده‌گی شعر نیمه حقیده اَیتیلگن؟

۴- درس متنیده‌گی شعر نېچه بَیت‌دن عبارت دیر؟

۵- شعرنینگ بېتینچی فردی نیمه‌نی انگلته‌دی؟

۶- شاعر دېب کیم‌نی اَیته‌دیلر؟

ایکّینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- حضرت محمدﷺ حقلریده معلوماتگه ایگه بۉلیش.

۲- نثر و اونینگ تورلری تۉغریسیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراقلر:

۱- حضرت رسول اکرم نیچینچی پیغمبردیرلر ؟

۲- عربلر، اسلام مبین دینی کیلمسدن آلدین قنده‌ی حالتده ایدیلروبویوک پیغمبریمیز اولرگه نیمه ارمغان کیلتیردیلر ؟

رسول مقبول اوچون نعت

دیین حمدیدین سۉنگ رسولیغه نعت
الهی کـه توشـــگای قبولـیغـه نعت

رســـول جهـــان و حـبیب خـدای
که اندین کیلـــور ایلگا طیب خدای

سینگا اۉزنی بوکون مطیع ایســتارام
سینی تانگلا کــون شفیع ایســتارام

نبـــی‌غــــه درود ایــتایین بــردوام
هــم اولاد و اصحــابیغه والســـلام

چوحمد و ثنادین کونگـول تاپتی کام
قیلای ایمدی مقصود ســاری خـرام

مینینگ سـۉزلاریم بـو دور احـباب‌قه
باری خیـل و اتـبــاع و اصحـــاب‌قه

کـه قیلغـــایمین البــته درویش‌لـیق
طریقــت یۉلــیده وفـــاکیـــش‌لـیق

جهان ایشلارین جمله ترک ایتگامین
کیـتار وقت‌ته بــی‌اثر کیـــتگـــامین

(ظهیرالدین محمدبابر)

ظهیرالدین محمدبابر

ظهیرالدین محمدبابر هجری قمری ۸۸۸- ییل محرم الحـرام آیـی‌نینـگ آلتینچـی‌سـیده تیموری سلاله‌لریگه تیگیشلی ابوسعیدمیرزا اؤغلی عمرشیخ میـرزانینـگ فرزنـدی بؤلیـب فرغانـه شهریده‌دنیاگه کیلگن. آنه‌سی قوتلوق نگارخانم مغول خان‌لریـدن بـؤلمیش یـونس خـان قیـزی ایدی. اوقمری ۹۱۰- ییل کابل‌ده تختده اؤلتیریب کیینچه‌لیکده عسکر تؤپلب هندوستان‌نی فـتح ایتدی. اونینگ اولاده‌لری اوچ یوزییل گه یقین هندوستان‌ده دَورسوریب سلطنت توزیـب اؤزیـدن اؤچمس آت و ابدی یادگارلیک لرقؤییب کیتدی‌لر. بابرنه یلغوز بویوک و تدبیرلی شاه بؤلیب ؛بلکه قلم اربابی و ییریک شاعر و تیل شناس هم ایدی. اوندن بیزگچه بابرنامه، رساله عروض، دیـوان اشعار، ترجمه منظوم رساله والدیه و مبـین مثنـوی‌سـی ییتیـب کـیلگن. بـابرقمری ۹۵۳- ییـل هندوستان‌ده وفات ایتیب کیینچه‌لیک اؤزی‌نینگ وصیتی‌گه بناءً جسدی کابل‌گه انتقـال بیریلیـب اؤزی توزه‌تگن باغی (بابرباغی)‌گه دفن ایتیلدی.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

حضرت محمدﷺ اینگ سؤنگی پیغمبرسنه لیب خدانینگ حبیبی ودؤستی دیب شـهرت قـازانگن وتینگری تعالی اونینگ حبیبیم دیب خطاب ایتگن. اوکیشی اسـلام مقـدس دینـی‌نینـگ رواجـی اوچون انچه محنت‌لرنی چیکیب انسـانلرنی مهـر و محبـت و ایناقلیـک، تینـگ‌لیـک و عدالتگـه چقیرگن و اوشبو یؤلده اولکن موفقیت‌لرگه ایریشیب بویوک بیر توزوم و نظام‌نینگ تمل تاشـینی قـــؤیگن. شـــو اوچون بیز حضرت محمدﷺدن شفاعت ایسته‌یمیز. خداوندﷻ اوکیشی طفیلـی سیز و بیزنی تورلی معصیت و گناه‌لردن کیچیرسین، آمین.

سؤزلر:

طیب، مطیع، شفیع، تانگلا، درود، کام، احباب، اتباع.

ایکّینچی بؤلیم:
نثر:

وزن وقافیه گه مقید بؤلمه‌گن سؤز، نثر اَیتیله‌دی باشقه بیر عباره‌ده غیر منظوم سؤزنی نثر دېیدیلر. بیراق اَیریم نثرلر آهنگ‌گه اېگه بؤله‌دی؛ جمله‌دن مسجع نثری‌دن آت توتیش ممکن.

نثرلر اره‌سیده اېنگ چېرایلی‌سی مسجّع نثری یا نثرسجع دیر. سجع یا تسجیع بدیع علمی جهت‌دن ایکّی اونداش سؤزلرنی جمله‌لر سؤنگیده کېلتیریش دیر. سجع اوچ تورگه بؤلینه‌دی. متوازی، مطُرف و متوازن.

۱- متوازی سجع: سجع سؤزلری بونده وزن و اخیرگی حرف‌لری نقطه نظردن بیرخېل بؤله‌دی؛ مثال اوچون: « رحمت وزحمت » و « بیرین - کېتین » سؤزلریده؛

مثال: ارسلان و بوغراخان بیرین – کېتین دېنگیزدن کېچدیلر.

۲- مطرف سجع: بونده سجع قیلینگن سؤزلرنینگ اخیرگی حرفلری بیر تور کېلتیریله‌دی؛ مثال اوچون: مېن دریالرنی یقه‌لب اؤتدیم همده دؤستلریمنی جان و دل بیلن کوتدیم»

یؤقاریده‌گی « اؤتدیم» و «کوتدیم» سؤزلری مطرف سجع دیرلر.

۳- متوازن سجع: بونده، سجع سؤزلری‌نینگ اخیرگی حرف‌لری یلغوز وزن جهت بیرتور دیر؛ مثال اوچون: مېن چمنزارلرگه باریب چېچک‌لرنی کؤریب تېردیم و اولرنی دؤستلر پای قدمیگه نثار اېتدیم. یؤقاریده‌گی ‹کؤریب تېردیم› «و نثار اېتدیم» سؤزلری وزن جهت‌دن بیرتوردیرلر.

نثرده هم بیر یازووچی اؤز ایستک‌لرینی عکس‌لنتیره‌آله‌دی. نثر هم شعر یا نظم کبی تورلی زمانلرده تورلی باسقیچ‌لرنی باشیدن کېچیرگن و تورلی شیوه‌لرده یازیلگن. اؤزبېک تیلی همده فارسی- دری تیلیده هم خېلمه خېل داستانلر جمله‌دن رستم و سهراب، یوسف و زلیخا، طاهر و زهره، گؤر اؤغلی، امیر تېمور صاحبقران، ابراهیم ادهم، امیر حاتم صحابه، زین‌العرب، معراجنامه، نوایی‌نینگ مجالس النفایس تذکره‌سی، ظهیرالدین محمد بابرنینگ توزوک بابری‌سی، توزوک امیر تېمور کؤرگان و یوزلرچه تاریخی و ادبی کتابلردن آت توتېش ممکن. اولر جمله‌سیدن نوایی‌نینگ «محبوب القلوب» نثر کتابی علیحده اؤرین‌نی اېگلله‌گن. چونکیم بو کتاب جوده گؤزه‌ل جمله‌لر بیلن بیزه‌تیلیب مسجع شکلده ایجاد اېتیلگن. قوییده علیشېر نوایی‌نینگ "محبوب القلوب" نثری کتابیدن نمونه اؤقینگ:

ظالم و جاهل و فاسق پادشاه‌لر ذکریده:

عادل پادشاه کۉزگو و بوانینگ اوچه‌سی دور. اول یاروق صبح، بوانینگ قارانغو کېچه‌سی دور. ظلم آنینگ کۉنگلی‌گه مرغوب وفسق آنینگ خاطریغه محبوب. مُلک بوزوغلوغی دین ضمیریغه جمعیت و اولوس پریشان‌لیغی دین خاطری‌غه امنیت. آبادلر انینگ ظلمی دین ویرانه، کبوتر تاقچه‌لری بای قوشغه آشیانه. باده سیلی چون بزمیده طغیان قیلیب، اُول سیل ملک معموره‌لرین ویران قیلیب. سوچی خانه‌سیغه فرش مسجد رواقی تۉکولگانی دین وکۉپ‌لری باشیغه خشت محراب طاقی پیمرولگانیدین. اگرقان تۉکمک انگه پیشه، کیم که جانی بارانگه اندیشه."

فعالیتلر:

۱- اۉقووچیلر ایکّی گروپگه بۉلینیب هر گروپدن بیر کیشی نثر حقیده معلومات بېریب شونینگدیک "محبوب القلوب" نثرینی اۉقیب معناسی بیلن اۉز صنفداشلریگه اَیتیب بېرسین.

۲- اۉقووچیلر محبوب القلوب نثرینی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب آلسین‌لر.

سۉراقلر:

۱- قنده‌ی سۉزنی نثر دېیدیلر؟

۲- اۉزبېک تیلیده یازیلگن قدیمگی نثری کتاب‌لرنینگ نېچیته‌سیدن آت توته آله‌سیزمی؟

۳- یۉقاریده‌گی نثر نیمه حقده یازیلگن؟

۴- محبوب القلوب کیم‌نینگ اثری دیر؟

۵- نثر بیلن نظم‌نینگ تفاوتی قه‌یېرده؟

اوی تاپشیریغی:

اۉقووچیلر اۉن سطرلیک بیرنثر تنلب اۉزکتابچه‌لریگه یازیب کېلسین‌لر.

اوچینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- اۉقووچیلرنینگ تقوا وپرهیزگارلیک که قیزیقیش‌لری وحیاتده اونینگ اهمیتینی بیلیش‌لری.

۲- شعرتورلری حقیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراقلر:

۱- تقوا وپرهیزگارلیک دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- تقوالی وپرهیز گاردېب کیم‌نی اَیته‌دیلر؟

تقوادارلیک

تقوا سۉزی نېچوک گۉزه‌ل دیر. تقوا بار یېرده گۉزه‌ل‌لیک و اېزگولیک بار. تقـوا پاکلیـک وپاکیزه‌لیک دیر. تقوالی کیشی اېل- اولوس اره‌سیده سوچوک نـام و بویـوک شـهرت‌گـه اېگـه بۉلیب متقی دېب اته‌له‌دی. تقوا دېگن نرسه هر بیرانسان‌نی کمالاتگه ییتیشتیره‌دی. شو اوچـون برچه تقوادارلیکنی اۉرگنیشی کېره‌ک.

هربیر انسان اۉلتیریش- توریشده، سـۉزلش، کـۉریش، ایشـلش و کونـده‌لیـک ایشـلریده تقوادارلیک انابتگه آلیب اونینگ عملگه آشیریش‌ده جمعیتده اۉرنک و مثـال نمونـه‌سـی بۉلیشـی لازم. نېچونکیم تقوالی کیشی اېل- اولوس اره‌سیده خاص حرمت‌گه سزاوار بۉلیـب، برچـه خلـق اۉنگه اینانه‌دی. یمان ایشلرنی اېتمس‌لیک و اوندن اۉزنی سقلش، یمان ایشلرگه بـاقمس‌لیـک و یمان کیشی‌لر بیلن اۉلتیریب تورمسلیک برچه‌سی تقوا جمله‌سیدن سنه‌له‌دی. تېنگری تعالی هـم اۉز پاک و مقدس کتابی قرآن کریم‌ده و بویوک پیغمبریمیز حضـرت محمـدﷺ هـم اۉز مبـارک حدیث‌لریده انسانلرگه تقواگـه بویـورگن‌لـر. انـه شـونده‌ی اېکـن هـر بیـر انسـان اۉز حیـاتی و تیریکچیلیگی‌ده و اۉز نوع داشلری بیلن تورلی مناسبت‌لریده تقوا و پاکلیـک‌نـی نظـرده توتیـب و هردایم اونینگ عملگه آشیریشی لازم. اینیقسه مکتب اۉقووچیلری خـواه مکتـب‌ده بـۉلگن‌لریـده خواه اجتماع یا عایله‌لریده بـۉلگن‌لریـده بـو یخشـی و مقـدس هـدف اوچـون جـان و دل بـیلن اورینیش‌لری کېره‌ک؛ یعنی اولر حیاتلری‌نینگ تورلی باسقیچ‌لریده بو پاکیزه تۉیغو بۉلمیش تقـوا و

پرهیزگارلیک‌نی نظرده توتیب اؤز جامعه‌سیده یخشی آت و یخشی شهرتگه اېگه بؤلیش‌لری کېره‌ک.

بنی امیه......لریدن بؤلمیش عمر ابن عبدالعزیزﷺ هم تقوا و پرهیزگارلیککه شهرت قازانگن اېدی. کونلردن بیرکونی صحابه‌لردن بیرنېچه کیشی بیت المال درخت‌لریدن آلیب کېلینگن مېوه‌لرنینگ اونینگ آلدیده بؤلیب آلردیلر. او پیرده حضرت عمرنینگ بیرکیچیک فرزندی اؤینب اؤلتیرگن اېدی. او درحال کېلتریلگن مېوه‌لردن بیر المه‌نی آلیب ییماقچی بؤلگن پیتده حضرت عمر قولیدن تېزلیک بیلن آلیب ییماققه رخصت بېرمه‌دی. باله اېسه ییغلب آنه‌سی‌نینگ آلدیگه باردی. آنه‌سی باله‌دن گپ‌نی اېشیتیب بازاردن اؤغلیگه المه تیله تیب بېردی. عمربن عبدالعزیز اویگه کېلگچ کؤزی المه گه توشیب المه نی قه پیرن آلیب کېلدینگیز مبادا بیت المال المه‌لریدن بؤلمه سین دېب خاتینی‌دن سؤره‌دی. خاتینی اېسه بیر المه اوچون بالم نی کاییب سیزدېب عمر بن عبدالعزیزدن گِله قیلدی. عمر بن عبدالعزیز خاتینی گه قره‌ب، فرزندیمیزنینگ بیت المال المه‌سیدن ییشی مینگه قیین داریدی، انه شو اوچون باله‌میزنی بیت‌المال المه‌سی‌نینگ ییشدن منع قیلدیم دیدی. شوگپ عمر بن عبدالعزیز خاتینی‌گه هم معقول توشدی.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

تقوا دېگنده پرهیزگارلیک و تورلی یمان ایشلردن اؤزنی سقلش معناسیده دیر. هربیر انسان تقوا بیلن اېل‌لر قلبیگه اؤرین آله‌دی. تقوا هربیر کیشی‌نی کمالات، عزت و حرمت چؤققی‌لریگه ییتیشتیره‌دی. تقوا بار بیرده گؤزه‌ل‌لیک بار، ایشانچ بار و اعتبار و حرمت بار.

درس‌نینگ ینگی سؤزلری:

متقی، انابت، اؤرنک، تؤیغو، قازانماق، کمالات، چؤقی.

فعالیتلر:

۱- اؤقووچیلر گروپ‌لرگه بؤلینیب هر گروپ‌دن بیرکیشی درس تؤغریسیده اؤز نقطه نظرلرینی بیلدیرسین.

۲- هرگروپ‌دن بیر اؤقووچی درسده کېلتیریلگن بېلگی‌لر حقیده معلومات بېرسین.

۳- اؤقووچیلر درس متنیده‌گی ینگی سؤزلرنی اؤز کتابچه‌لریگه کؤچیریب جمله‌لرده ایشلتسین.

۴- قوییده‌گی جمله حقیده ایکّی دقیقه سؤزلنگ.

"تقوا دیگن نرسه انسان‌نی کمالاتگه ییتیشتیره‌دی."

سؤراقلر:

۱- درس متنی نیمه حقده دیر؟

۲- «تقوا» سؤزی درس متنی‌ده نېچه مرته تکرارلنگن؟

۳- تقوا بار بیرده نیمه بار؟

۴- حضرت عمر بن عبدالعزیز باله‌سیگه نیمه دیدی؟

۵- تقوا دارلیک فایده‌سی نیمه؟

۶- بیزنیمه اوچون متقی بؤلیشیمیز کېره‌ک؟

۷- تقوالی کیشی دېب کیم‌لرنی ایته‌دیلر؟

اوی تاپشیریغی:

تقوا حقیده اؤن سطرلیک بیرمقاله یازیب اونده تؤرت بېلگی‌نی ایشله‌تینگ.

ایکّینچی بۉلیم:
شعر تورلری:

اېلگریکی درس‌لرنینگ ایکّینچی بۉلیم‌لریده « شعر و نثر"حقیده معلومات بېریلگن اېدی. اوشبو درس‌نینگ ایکّینچی بۉلیمیده شعر تورلری حقیده معلومات بېریله‌دی.

شعر اوچ توردن عبارت دیر:

۱- بزمی، عشقی یا تغزلی شعر(لېریک شعر)

۲- نمایشی شعر

۳- حماسی یا رزمی شعر

۱- لېریک، عشقی، تغزلی یا بزمی شعرده شاعرنینگ ایچکی تۉیغولری، جمله‌دن خوشلیک و اونینگ قیغووالمی، آرزو ایستک‌لری وقاله ویرسه اونینگ اجتماعی تۉیغولری و ذاتی تمایل‌لری اۉنده عکس لنتیریله دی. هجو، مذمت، هزل ومطایبه‌لر بولر جمله‌سیدن دیر. بو تور شعر انسانگه ذوق- شوق و هیجان بغیشله‌یدی. اۉزبېک شاعرلری عموماً آلگنده لېریک یا عشقی شعرلر یره‌تگن‌لر. اینیقسه حضرت امیرالکلام علی شېرنوایی، بابا رحیم مشرب و ظهیرالدین محمد بابر اثرلریده تغزلی یا بزمی شعرنینگ علیحده اۉرنی بار.

۲- نمایشی شعر (loranatigue) بو تورشعر، شاعرنینگ قیغولی حالت‌لرینی تصویرلش اوچون بۉلسه،شاعراۉنی «تراژیدی» یاقیغولی یا غم‌نامه شکل‌ده یره‌ته‌دی. اگرده شاعرنینگ هدفی خوشلیک و قوانچ حالت‌لری بۉلگنده، اۉنی «کمیدی» یا کولگو طرزده ایجاد اېته‌دی. بوتور شعر میلادی اۉن سکّیزینچی عصردن کېین رواجلنه باشله‌گن.

۳- حماسی یارزمی شعر: بو تور شعرده اوروش‌لر حادثه- واقعه‌لری، قهرمانلیک‌لر وکۉر ش‌لر صحنه‌لری یققال نمایان بۉله‌دی. بوتور شعر اۉزبېک کلاسیک شاعرلر دیوان‌لریده قیته- قیته کېلتیریلگن؛ جمله‌دن یوسف اولوغ خاص حاجب‌نینگ قوتادغوبیلیک اثری، گۉراوغلی، شیبانی

نامه، آلپامیش، کېینچه‌لیک حضرت نوایی‌نینگ بویوک گنجینه‌سی خمسه اثریدن آت توتیش ممکن. قوییده‌گی سلطان حسین میرزا بایقرانینگ تغزلی شعریگه دقت اېتینگ:

غزل

اول قویاش کۉییدا مېن آواره‌نی بند ایلانگیز
باری بوتزویر ایله کۉنگلوم‌نی خرسند ایلانگیز
کۉییدا مېن تیلبه‌نی یوز جور بیرله اۉلتوروب
اول صعوبت لارنی یوز دیوانه‌غه پند ایلانگیز
ایستای اِیستای تاپسانگیز کۉنگلومنی کیم بوزمیش مېنی
وصل تېغی بیرله سیز پر کَند پر کند ایلانگیز
خسته کونگلوم ضعفی حددین اۉتسه قوت کسبی‌غه
دوستلار اول یوزولب یادی‌نی گلقند ایلانگیز
کۉنگلاکین چاک ایتسه اول مست ایکه ایلارسیز رفو
رشته جانیم‌نی هر تارېغه پیوند ایلانگیز
کونگلومه علم و ادب تعلیمی کۉپ بېرماک بیله
وامق وفرهاد و مجنون دېک خردمند ایلانگیز
گر حسینی دیسانگیز شورابه تۉککای تلخ تلخ
خوبلار گاهی انگا باقیب شکر خند ایلانگیز
(سلطان حسین مېرزا بایقرا)

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچی‌لرگروپلرگه بۉلینیب هرگروپدن بیرکیشـی یۉقاریـده‌گـی غـزل‌نـی دیکلمـه شـکلیده اۉقیسین و باشقه اۉقووچی‌لر ایسه اونی دقت بیلن ایشیتسین‌لر.

۲- اۉقوچی‌لر سلطان حسین میرزا بایقرا غزلی‌نی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب آلسین‌لر.

۳- اۉقووچی‌لر غزل‌نی نثرگه اۉزگرتیرسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- درسده‌گی غزل‌نی کیم نیکی ؟

۲- یۉقاری‌ده‌گی غزل نیچه بَیت‌دن عبارت دیر؟

۳- غزل نیمه حقیده یازیلگن ؟

۴- نیچه تورشعرنی تانیسیز ؟

۵- قنده‌ی شعرنی تغزلی شعر دییدی‌لر؟

اوی تاپشیریغی:

اۉقووچی‌لر لیریک یا تغزلی شعردن بیر نمونه اۉز کتابچه‌لریگه یازیب کیلسین‌لر.

تۉرتینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- طبیعت گۉزه‌ل‌لیک باره‌سیده معلومات تاپیش.

۲- شعرده قافیه و قافیه سۉزلری تۉغریسیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- طبیعت گۉزه‌ل‌لیک‌لری دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- طبیعت قچان گۉزه‌ل بۉله‌دی؟

طبیعت گۉزه‌ل‌لیک‌لری

کۉکلم وبهار کېلیشی بیلن طبیعت ینگیدن ینگی کېیمی‌نی کېیه‌دی، دشت و دله، ادیرلروسای کۉکسی تورلی گل‌لر بیلن بېزه‌تیلب خاص رنگ‌نی اۉزیگه آله‌دی. تانگ ییلی سحرچاغیده ملایم‌لیک بیلن اېسیب انسان و حیوان وکۉکت‌لرگه ینگتدن جان بغیشله‌یدی. درخت یپراغ‌لریده‌گی تانگ پیته‌ده توشگن شودرینگ‌لر اېنجو دانه‌لریدېک اویان بویان تېبره‌تیب عجایب منظره‌نی توزه‌دی. دشت‌لرنینگ کېنگ اېته‌گی تورلی گل‌دن تۉله بۉلیب انسان‌لر قلبیگه قوّوانچ ولب‌لریگه کولگو وسرور اۉرنته‌دی. بوطبیعت گۉزه‌ل‌لیک‌لرینی کۉرگن هربیر انسان نخات که تاثیرلنمه‌ی قالسه.

هــه !

اوشبو طبیعت گۉزه‌ل‌لیک‌لری تېنگری تعالی‌نینگ بویوک نعمت‌لریدن بیری دیر. عزیز اۉلکه‌میز افغانستان‌نینگ هربیر منطقه‌سیده بونعمت‌لردن سنلمیش طبیعت گۉزه‌ل‌لیک‌لریدن چېتده اېمس البته. یورتیمیزینگ هربیر منطقه‌سی‌نینگ اۉزگه‌چه خصوصیت‌لری بار. تاغ و تاشلر بۉلسین یا کېنگ تۉپراق‌لرنی قمرَب آلگن چۉل‌لر بۉلسین، بولر برچه‌سی بهار اېلچی‌سی‌نینگ پیامی بیلن قیته‌دن جانلنیب اۉزگه‌چه بیر گۉزه‌ل‌لیک‌نی اۉزلریگه آله‌دیلر.

بهار ویاز فصلیده آسمان اۉپر تاغلردن آقه‌یاتگن سۉولر وبولاق‌لر آوازی کۉنگل‌لرنینگ ذوقلنتیره‌دی وقوّوانچ اوستیگه قوّوانچ قۉشه‌دی.حقیقتده هم طبیعت گۉزه‌ل دیر. البته بو

گۆزه‌ل‌لیک هم انسان بیلن گۆزه‌ل دیر. نېچونکیم انسان بار یېرده گۆزه‌ل‌لیک بار، امید بار و آرزولر بار، انسان‌لر دیرکیم چېرای اوستیگه چېرای قۆشه‌دیلر. دېمک انسان قدریتی اوندن هم گۆزه‌ل‌راق دیر. شونینگ اوچون انسانلر حرمت گه سزاوار وعزتگه لایق دیر. چونکیم انسان‌لر طبیعت گۆزه‌ل‌لیک‌لرینی تا باره گۆزه‌ل‌راق اېته‌دیلر. بو مبارک ذات کوچلر وتوانمند اۆی وقۆلی بیلن بېر یوزیده‌گی خلق بۆلگن ذات‌لرگه گۆزه‌ل‌لیک بغیشله‌یدی. انسان هربیر ایشگه قادر دیر اوتېنگری اعطا اېتگن ظرفیت بیلن گۆزه‌ل نرسه‌لرنی یره‌ته‌دی. بو گونکی کونده انسان بیلیم وتخنیک آرقه‌لی کۆک همده دېنگیز قعرلرینی اۆزیگه قره‌تدی. او بوگون اۆز بیلیمی آرقه‌لی کۆک‌ده‌گی بار تورلی یولدوزلرنی اۆز ینیکی قیله‌باشله‌گن. انسان انه شونده‌ی بیر موجود اېکن، کېلینگ سیز و بیزهم بیر حقیقی انسان صفتی‌ده بار کوچیمیزنی انسان تینچلیگی و طبیعت گۆزه‌ل‌لیک‌لرینی تاباره گۆزه‌ل اېتیش واۆستیریش یولیده جان و دل بیلن ایش آلیب باره‌یلیک. تاکه جهان‌نینگ برچه تۆپراق‌لری بوگونکی کونده کۆکلم زارلرگه ایله‌نیب کېتسین ودنیاده انسانیت نامی ابدی بۆلیب قاله‌ویرسین.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی طبیعت گۉزه‌ل لیک‌لری حقیده ایدی. حقیقتده هم جهان وطبیعت گۉزه‌ل دیر. اوشبو گۉزه‌ل‌لیک‌لر انسان کوچی بیلن تاباره گۉزه‌ل بۉله‌دی.

سۉزلر:

بیزه‌تیلماق، ینگتدن، تانگ ییلی، ایسماق، کۉکت، ییراق، شودرینگ، قمرب، ایلچی.

فعالیت‌لر :

۱- اۉقووچیلربیش کیشی‌لیک گروپلرگه بۉلینیب هر گروپدن بیرکیشی درس تۉغریسیده اۉز نقطه نظرینی بیلدیرسین.

۲- اۉقووچیلردرس‌ده‌گی ینگی سۉزلرنی معناسی بیلن جمله‌لرده ایشلتسین‌لر

سۉراق‌لر:

۱- درس نیمه حقده ایدی؟

۲- درسده قَیسی بیلگی‌لر ایشله‌تیلگن ؟

۳- اۉلکه گۉزه‌ل‌لیگی کیم گه باغلیق ؟

۴- انسان قنده‌ی بیر موجود دیر؟

اوی تاپشیریغی :

اۉقووچیلرطبیعت گۉزه‌ل‌لیک‌لری حقیده بیرقیسقه مقاله یازیب کیلسین‌لر.

ایکّینچی بۆلیم:

قافیه:

بَیت‌لر یا مصراع‌لر اخیریده تکرارلنمه‌یدیگن و اولر سۆنگی اصلی حرف‌لری‌نینگ بیر قسمی یاتۆلیق قسمی اۆنداش بۆلگن حرف‌لرنی، قافیه سۆزلری دېیدی‌لر؛ مثال اوچون:

آدمی اېرسانگ دېماگیل آدمی   آنی که یۆق خلق غمې دین غمی

(نوایی)

یۆقاریده‌گی بَیت‌دن «آدمی» و «غمی» سۆزلری قافیه سۆزلری دیرلر. بَیت‌لر یا مصراع‌لر اخیریده تکرار لنه دیگن سۆز «ردیف » دېب اته‌له‌دی؛ مثال اوچون:

هجران اۆتیغه بغریم سۆزانه تانگ آتغونچه   اۆرتاب یوراگیم جسمیم بریانه تانگ آتغونچه

(حزینی)

یۆقاریده‌گی بَیت‌ده ‹‹تانگ آتغونچه» سۆزی ردیف دېیله دی کیم بوحقده کېینگی درسلرده معلومات بېریله دی. قافیه لغت‌ده ایلکه وبیرار نرسه‌نینگ سۆنگی نی ایته‌دیلر.ونظم اصطلاح سیده اېسه بَیت‌لر اخیریده کېلتیریله دیگن شکل جهت‌دن باشقچه و وزن واۆن جهت‌دن بیر تور بۆلگن سۆزلرگه قافیه دېیدی‌لر.

دېمک قافیه، بیت‌لر ومصراع‌لر سۆنگیده تکرارلنه‌دېگن سۆزلر اېمس؛ بلکه قافیه‌نینگ شعرده مهم اۆرنی بار. قافیه شعرگه تناسب، بیرلیک وگۆزه‌ل‌لیک بغیشله‌یدی و شعر معناسینی افاده‌لشده کتّه رول‌نی اۆینه‌یدی. قاله ویرسه قافیه، شعرنینگ اساسی رکنی‌لریدن بیری دیر.

قافیه حرف‌لری:

قافیه اساسی «رَوی» حرفی دیر. «رَوی» قافیه سۆزی‌نینگ اېنگ اصلی حرفی حسابله‌نیب، قافیه اوسیز تصور قیلینمه‌یدی. یعنی قافیه سۆزلری‌نینگ اصلی سۆنگی حرف‌لری بیر تور بۆلیش‌لیگی کېره‌ک، قوییده‌گی مثال گه دقت اېتینگ:

حسنی دیوانی اۆزه مطلع دور اول پیوسته قاش

کاتب تقدیر انینگ مصراع‌لرین یازگن توتاش

یۆقاریده‌گی بَیت‌ده "قاش" و «توتاش» سۆزلری قافیه سۆزلری اَیتیلیب و «ش» حرفی اېسه رَوی دیر.

اۋزبېک شعریتیده اَیریم بَیتلر ومصراعلر قۉشـه یـا ایکّـی قافیـه‌لـی بۉلـه‌دی. بونـده‌ی شعرلرنی «ذو قافیتین» دېیدی‌لر؛ مثال اوچون:

کـۉنگلیم گه خیالیدین تفکر   جــانیمغه وصـالیــدین تاثر
دردیمغه خیالینی طبیب اېت   جانیمغه وصالینی نصیب اېت

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچی‌لر ایکّی گروپگه بۉلینیب هر گروپدن بیرکیشی یۉقاریده‌گی شـعرلرده قافیـه و قافیـه سۉزلرینی کۉرستسین.

۲- اۉقــووچی‌لــر درس متنیــده‌گــی شــعرلرنــی اۉز کتابچــه‌لریگــه کۉچیریــب اولرنــی نثرگــه اۉزگرتیرسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- قافیه دېب نیمه‌نی اَیته‌دیلر؟

۲- قافیه بیر بَیت‌نینگ قَیسی یېریده ایشله‌تیله‌دی؟

۳- قافیه‌نینگ بیر بَیت‌ده نیمه خصوصیت‌لری بار؟

۴- قَیسی سۉزلرنی قافیه سۉزلری دېیدی‌لر؟

۵- قوییده‌گی بَیت‌لرده «قافیه»لر وقافیه سۉزلرینی کۉرستینگ :

بوگلشن ایچرا که یۉقتور بقاگلی گاثبات   عجب سعادت اېرور قالسه یخشی‌لیق بیلا آت
(علی شېرنوایی)

لبینگ غنچه یوزینگ ایکّی قیزیل گل   قدینگ ســـرو ســاچینگ گــویا که سنبل
(فرقت)

اوی تاپشیریغی:

اۉقووچی‌لر بېش بَیت یازیب اولرده قافیه و قافیه سۉزلرینی کۉرستسین‌لر.

بېشینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

١- باله‌لرنینگ تربیه‌لش حقیده معلوماتگه اېگه بۉلیش.

٢- ردیف یا کېتمه کېت‌لیک‌نی بیلیش و اونی شعرده کۉرستیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

١- باله‌لرنینگ تربیه‌لش‌ده کیم‌نینگ نقشی مهم‌راق دیر؟

٢- نیمه اوچون مکتب‌نی ایکّینچی عایله دېیدی‌لر.

باله‌لرنینگ وایه‌گه ییتیشیده آنه‌نینگ اۉرنی

باله‌دنیاگه کېلر ایکن، اونینگ اۉسیشی، اولغه‌ییشی و وایه‌گه ییتشیی‌ده مبارک و جانکویر، مهربان و چیده‌م‌لی کیمسه ؛یعنی بویوک تېنگری تعالی‌نینگ کتّه نعمتی بۉلیش آنه‌نینگ اۉرنی جوده اهمیتلی ومهم دیر. نېچونکیم آنه باله‌نینگ توغیلمس‌دن آلدین تۉقیز آی اۉز بطنی‌ده اسره‌ب اودنیاگه کېلگندن کېین؛ یعنی مادامیکه حیات کېچیره‌دی اونینگ اوچون زحمت چېکه‌دی. دنیاده آنه اۉرنینی هېچکیم توته آلمه‌یدی دېسک خطاکېتمه‌گن بۉله‌میز. آنه تېنگری تعالی‌نینگ بویوک موهبتی و باله اوچون و سیز و بیز اوچون اېنگ قیمتلی ذات دیر. باله توغیلگچ و آچونگه قدم قۉیگچ آنه‌گه کۉزی توشه‌دی و آنه محبتی بیلن اولغه‌یه‌دی و وایه‌گه یېته‌دی. آنه بایلیگی‌میز، آنه تاپیلیغسیز کیمیا و بې‌بها گنجینه دیر. آنه باشیمیز تاجی، کۉنگلی‌میز آوونچی و قلبیمیز راحتی دیر. دنیا گۉزه‌ل‌لیک‌لری آنه بیلن، جهان چېرایی آنه بیلن. باله بیرینچی سۉز باشله‌گنده «آنه» دېگن مقدس سۉز بیلن باشله‌یدی. آنه سۉزی قنچه هم سوچوک و قنچه هم بویوک دیر. شو اوچون بیز آنه‌نی سېوه‌میز و اونی حرمت اېته‌میز. چونکه سیز و بیزنینگ دنیاگه کېلیشیمیز باعثی انه‌شو مقدس آنه و آته دیر.

هر باله‌دنیاگه کېلگندن کېین کۉپراق نرسه‌لرنی اۉز عایله‌سیدن، اینیقسه آنه‌سیدن اۉرگنه‌دی؛ یعنی آنه باله‌نینگ ایلک اۉقیتووچیسی و معلّمی دیر. شونینگ اوچون باله‌نینگ

اۉسیشی، تربیه‌لنیشی و وایه‌گه ییتیشده آنه‌نینگ اۉرنی مهم دیر. هربیر باله عایلـه‌سـیده یخشـی تربیه‌لنگنده او باله اولغه‌یگنده بویوک انسان، تربیه‌لی شخصـیت و جامعـه‌نینـگ سـاغلام اولادی حیثیده ایل- اولوس و جامعه‌ده اۉز اۉرنینی تاپیب تانیقلی کمیسه حیثیده تانیله‌دی.

هر بیر باله اوچون مکتب، ایکّینچی عایله دیر. هربیر باله ساغلام تربیه‌سی اوچون عایلـه اَینیقسه آنه و آته‌نینگ نقشی غایت اهمیتلی دیر. آنه یانیده آته‌نینگ رولی هم کۉزگـه کـۉرینرلی دیر. آته و آنه‌لرنینگ باله‌لرنی تربیه‌لش‌ده مشترک و تینگ مسوولیت‌لری بار. دیمک باله‌لرنینـگ تربیه‌لش‌ده آنه‌نینگ نقشی آته‌لردن کۉره آغیرراق وچوقورراق دیر.

عایله‌ده یخشی و ساغلام تربیه‌لنگن باله‌لر بویـوک انسـان‌لـر و بیلیملـی شخصـیت‌لـر و وطنسیور و خلق‌پرور کیمسه‌لر بۉلیب جامعه‌ده قد کۉتره‌دیلر. انه‌شو شخصیت‌لر وطن‌نینگ اینـگ جانکویر اولادلری حیثیده اۉز یورتی و خلقی اوچون خدمتگـه سـزاوار بۉلـه‌دیلـر. تـاریخ و ایـل- اولوس‌لر انه‌شونده‌ی فرزندلریگه فخرلنه‌دیلر.

کیلینگ یخشی انسان‌لرنی تربیه‌لش اوچون، باله‌لرنینگ یخشی و ساغلام تربیه‌لش یۉلیده آته- آنه‌لرگه یاردمچی بۉلایلیک، نیچون‌کیم ساغلام جامعه‌نینگ ساغلام و تربیـه‌لـی اولادلرگـه ضرورتی بار.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

باله‌لرنینگ وایه‌گه ییتیشده آنه‌لرنینگ اؤرنی جوده مهم دیر. باله‌لرنینگ یخشی و ساغلام تربیه‌لنیشی آنه‌لرگه باغلیق دیر. باله‌لر ساغلام و یخشی تربیه‌لنگنده جامعه اؤسه‌دی و کمال‌گه ییته‌دی. یخشی تربیه‌لنگن باله‌لر خلق و اؤلکه‌نینگ احساسلی و وطنپرور فرزندلری حیثیده خدمت بجره‌دیلر.

سؤزلر:

اولغه‌یماق، وایه‌گه ییتماق، موهبت، آچون، ایلک، ساغلام.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر گروپ‌لرگه بؤلینیب هرگروپدن بیرکیشی درس متنی نی اؤقیب اوحقده اؤز نظرینی اَیتسین.

۲- اؤقووچی‌لر درس متنی‌ده‌گی ینگی سؤزلرنی معنا قیلیب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۳- هربیر اؤقووچی درس تؤغریسیده اؤز فکرینی بیلدیرسین.

سؤراق‌لر:

۱- درس نیمه حقیده ایدی؟

۲- بیز نیمه اوچون آنه‌لرنی سیوه‌میز؟

۳- باله‌لرنینگ وایه‌گه ییتیشیده کیم‌لرنینگ مسوولیت‌لری آغیرراق دیر؟

۴- نیمه اوچون مکتب‌نی ایکّینچی عایله دیگن‌لر؟

۵- باله‌لرقیسی پیتده ساغلام جامعه‌گه تاپشیره‌دیلر؟

۶- « آنه » سؤزی درس متنیده نیچه مرته تکرارلنگن؟

۷- باله‌لرنینگ تربیه‌لشده آنه‌دن باشقه کیم‌نینگ مسوولیتی بار؟

ایکّینچی بۉلیم:
ردیف (کېتمه کېت‌لیک):

بَیت‌لر ومصراع‌لر سۉنگیده تکرارلنه‌دېگن سـۉزلر «ردیـف» یـا کېتمـه کېـت‌لیـک دېـب اته‌له‌دی. باشقه بیر عباره‌ده اَیتگنده مصراع‌لر و بَیت‌لر سۉنگیده عـین شـکل‌ده تکرارلنـه‌دیگـن و واحد بیر معناگه اېگه بۉلگن سۉزلرگه «ردیف» دېیدی‌لر.

«ردیف » فارسی- دری وتورکی- اۉزبېکی شعرلریده ایشله‌تیله‌دی. دېمک ردیـف شـعرده وزن، قافیه و آهنگ‌نینگ تکمیل اېتوچیسی دیر. شاعرلـر ردیـف یانیـده اۉز شـعرلریـده گـۉزه‌ل اصطلاح‌لر بیلن بدیع سۉزلرنی کیریته‌دیلر. شعرنینگ هرتوریـده؛ یعنـی خـواه غـزل بۉلسـین یـا قصیده، مثنوی بۉلسین یـا مخمـس و یـا شـعرنینگ باشـقه تـورلری، اختیـاری بۉلـه‌دی. شـاعر خواهله‌گن پیتده ردیف نی قۉللَـه‌ی آله‌دی.

قوییده‌گی ردیفلی بَیت‌لرگه دقت قیلینگ:

عشق توشسه هر کۉنگل‌غه درد و غم دین چاره یۉق
ییتـــسه چون نشتر جراحت غه الـــم دین چاره یۉق
(ابوالکلام لطفی هروی)

و یا:

کېچه کېلگوم دور دېبان اول ســـرو گلـرو کېلمادی
کـــۉزلریمگه کېچه تانگ آتقـــونچه اۉیقو کېلـــمادی
(علی شېرنوایی)

بیرینچی بَیت‌ده، «دین چاره یۉق» ردیف، «غم» و «الـم» قافیـه سـۉزلری و «م» "رَوی" حرفی دیر.

ایکّینچی بَیت‌ده اېسه «کېلمادی» ردیف و «گلرو» و «اۉیقو» قافیه سۉزلری و «و» رَوی حرفی دیر.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر ایکّی گروپگه بؤلینیب شعرده کېلتیریلگن ردیف‌نی کؤرستیب اوحقده معلومات بېرسین.

۲- اؤقووچی درس متنی‌ده کېلتیریلگن بَیت‌لرنی چېرایلی خط بیلن اؤز کتابچه‌لریگه یازسین‌لر.

۳- قوییده‌گی بَیت‌لرده «ردیف» نی کؤرستینگ:

صید ایتٌی فراقینگ مېنی مرغ سحری دېک
قیل آدمی‌لیک قیلمه نهان اؤزنی پری دېک
(سید احمد)

همه خلق ابتداسی دور محمد ابن عبدالله
نبی‌لار انتهاسی دور محمد ابن عبدالله
(مهدی)

وفا اهلی سنی بورنگ ایله دلدار دېرمیش‌لار
قدینگ‌نی نخل سر و عارضینگ گلزار دېرمیش‌لار
(امیری)

سؤراق‌لر:

۱- ردیف بَیت قه‌یېرلرده ایشله‌تیله‌دی؟

۲- ردیف بیر شعرده اختیاری‌می یا قنده‌ی؟

۳- ردیف‌سیز شعرهم بؤله آله‌دیمی؟

اوی تاپشیریغی:

اؤقووچی‌لر اؤن ردیفلی بَیت‌نی تاپیب اؤز کتابچه‌لریگه یازیب کېلسین‌لر.

آلتینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- شاعر و شعر تۉغریسیده معلومات تاپیش.

۲- غزل‌نی بیلیش و او حقده کۉپراق معلومات آرتیریش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- غزل بیلن قۉشیق‌نینگ نیمه فرقی بار؟

۲- غزل قنده‌ی بیرسۉز دیر؟

غزل

جهـــان شـاعرلری ای گلـــشن باغ
کیـمی بلـبل دورور ســۉزی کیمی زاغ

کیمی طوطـی بېکین چَیـنار شـــکرنی
کیـــمی لــفی بیــلان اۉرتـــار دُرَرنی

کیمی‌نینگ سۉزلاری موزون و شـیرین
کیمی‌نینگ لایقی تشـــریف و تحسـین

کیمی اۉزگانینگ اشـــعارین مېنیم دیر
کیمــــی حـــلوا کبی شـلغم چوبین پیر

کیمـی معنی قــۉیوب لـــفظین توزاتور
کیمی وزنین بوزوب صنعـــت کــۉزاتـور

الارنینگ اوش بیـری سـیف ســرایی
جهــــان عارف لاری‌نینگ خاک پاکی

انی سـین جمله شـــاعر کمـتری بیل
قمـــر یوزگـا همیـــشه مشتری بیل

(سیف سرایی)

سیف سرایی

میلادی اۉن تۉرتینچی عصرده یشب ایجاد اېتگن تنیقلی اۉزبېک شاعرلری‌دن بیری هـم سیف سرایی دیر. او خـوارزم‌گـه قـره‌شـلی « قمیشـلی یـورت» یـا « سـاری قمـیش » دېگـن قیشلاغیده دنیاگه کېلگن. او رواجلنگن بیلیم‌لرنینگ اۉرگنیش اوچـون تـورلی یـورت‌لرگـه سـفر قیلگن. سرایی هجری قمری ۷۹۲- نچی ییل‌ده سعدی شیرازی‌نینگ «گلستان » منظوم اثرینی تورکی- اۉزبېکی تیلی‌گه منظوم شکل‌ده ترجمه قیلیـب «گلسـتان بـالترکی» دېـب نامله‌یـدی. شوکبی او هجری قمری ۷۹۶- نچی ییل‌ده «سهیل وگلدورسون» داستانینی یـره‌تـه‌دی. سـیف سرایی‌دن یۉقاریگی ایکّی کتابیدن تشقری کیمقنچـه غـزل‌لـر، ربـاعی یاتۉرتلیـک‌لـر، قصـیده و قطعه‌لر میراث قالگن.

درس نینگ اساسی توشونچه‌سی:

شعردنیا سیده تورلی شاعرلربار. اَیریم شاعرلر بلبل‌گه اؤخشه‌یدی و ایریم شاعرلر ایسه زاغ و زغن‌گه. اَیریم شاعرلر ایلگیدن دُر و گوهرلر ساچیله‌دی و ایریم شاعرلر قلمیدن ایسه سفسطه. شونینگ اوچون سیف سرایی هم اؤزینی عارف صفت شاعرلرجمله‌سیدن حسابله‌یدی و اؤزینی غایت کمترین شاعرلردن مین دییدی.

سؤزلر:

اؤرتار، دُرر، موزون، تحسین، کؤزاتماق، اوش، کمتر، عارف.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچیلردن ایکّیته‌سی صنفداشلری قرشی سیده سیف سرایی شعرینی بلند آواز بیلن دیکلمه شکلیده اؤقیسین.

۲- اؤقووچیلر گروپ‌لرگه بؤلینیب هرگروپدن بیر کیشی شعرنی توجیه قیلیب اؤز گروپی نماینده‌لیگیده شعر حقیده اؤز نقطه نظرلرینی بیلدیرسین.

۳- اؤقووچیلر غزل نی اؤز کتابچه‌لریگه کؤچیریب اونده‌کی ینگی سؤزلرنی معنا ایتیب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۴- اؤقیتووچی شاعر حقیده اؤقووچی‌لرگه قؤشیمچه معلومات بیرسین.

سؤراق‌لر:

۱- غزل نیمه حقیده یازیلگن؟

۲- غزل‌نینگ شاعری کیم و قیسی زمانده یشه‌گن؟

۳- شاعرنینگ باشقه نیمه اثرلری بار؟

۴- یؤقاریده‌گی شعر قیسی طرزده یره‌تیلگن، یعنی غزل طرزیده می یا مثنوی؟

۵- قوییده‌گی فرد نیمه معنانی انگلته‌دی؟

کیمی طوطی بیکین چَینار شکرنی   کیمی لفظی بیلان اؤرتار دُررنی

۶- شاعرنی نیمه اوچون «سرایی» دییدی‌لر؟

اوی تاپشیریغی:

غزل‌نی اؤز کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیریب تگیگه معناسینی یازینگ.

ایکّینچی بۉلیم:
غزل:

لغت‌ده سېوگی اظهار اېتیش و عیال‌لربیلن صحبت قوریش و هزل‌لشیش معناسیده دیر. اصطلاح‌ده بیروزن و بیرقافیه، مطلع و مقطع‌دن عبارت، تۉرت‌دن اۉن بېش بَیت‌گه‌چه بۉلگن و قصیده‌گه اۉخشش شعری شکل‌گه غزل دېیدیلر. قافیه غزل‌نینگ بیرینچی، ایکّینچی قاله‌ویرسه قالگن هر بیت‌نینگ ایکّینچی مصراع‌لریده قۉللینله‌دی. اونده بَیت‌لرسانی یېتی‌دن اۉن تورت‌گه قَدر نظرده توتیله‌دی. ایریم اثرلرده (۲۱) بیت‌دن توزیلگن غزل‌لرهم کۉزگه کۉرینه‌دی. غزل‌نینگ ایلک یا بیرینچی بیتی «مطلع» و سۉنگی بیتی اېسه «مقطع» دېب اته‌له‌دی. شاعر اۉز تخلصی‌نی مقطع‌ده کېلتیره‌دی. غزل‌ده عرفانی، و فلسفی و اجتماعی موضوع‌لر عکس‌لنتیریله‌دی.

غزل ژانری دستلب (۶ – ۷) نچی دَورلرده عرب شعریتی‌ده تاپیلگن، کېینچه‌لیک فارسچه و تورکچه ادبیاتیگه یۉل تاپگن. غزل موسیقی بیلن چمبرچس باغلیق دیر. دېمک قۉشیقچی‌لر عموماً آلگنده اۉز قۉشیق‌لریده غزل ژانریدن فایده‌لنگن‌لر. غزل‌ده عشقی، عرفانی، فلسفی و اجتماعی موضوع‌لریدن تشقری موعظه، پند و اۉگیت همده هجوی و هزل مسئله‌لری هم کېین‌چه‌لیک یۉل تاپگن. اۉزبېک ادبیاتیده غزل‌نینگ ایلک نمونه‌لری ربغوزی‌نینگ «قصه ربغوزی» و خوارزمی‌نینگ «محبت نامه» سیده اوچره‌یدی. کېینچه‌لیک سیف سرایی، لطفی هروی، سکاکی، حافظ خوارزمی، یوسف امیری، گدایی، آتایی، ظهیرالدین محمد بابر، علی شېرنوایی، مونس، آگهی، مقیمی، فرقت، عوض اۉتر وباشقه‌لر ایجادیاتی‌ده کېنگ کۉلمده رواجلنتیریلگن.

اولوغ بابامیز امیرالکلام علی شېرنوایی بو ژانر مقامی‌نی اېنگ یوکسک درجه‌گه آلیب باردی. او (۱۶۰۰)دن آرتیق غزل یره‌تیش بیلن تورک ادبیاتیده اولکن مقام گه اېگه بۉلدی.
منه قوییده حافظ خوارزمی قلمیگه منسوب غزل‌گه دقت قیلینگ:

غزل

عشق ایله تا آشنا همخانه من — اۉز اۉزیمدین بیر یۉلی بېگانه من
اېمدیدن سۉنگ سیز منگه عاقل دېمنگ — چون شراب عشقدین دېوانه من
اول قرا کافر کۉزی‌نینگ سۉزلرین — ایتائیم عاشق‌لره مستانه من

اول پری یوز لوگه کار ایتگای تیو — اۉقیدیم افسون بیله افسانه من
گنج عشقی نی تاپه بیلمک اوچون — منزلیم نی ایله دیم ویرانه من
یانمه غی من هرنیچه یانسم تقی — شمع تک یوزونگ‌گه چون پروانه من
تاگدای عشق بۉلدوم جان بیله — شاه عالم نی بوسانغه یانه من
چون کۉنگول‌ده ایله دی اول بت قرار — آشکار ایله‌گنم بتخانه من
حافظ.......تک مسجد سالیب — توققه من میخانه‌ده پیمانه من

(حافظ خوارزمی)

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچیلر گروپ‌لرگه بۉلینیب هر گروپدن بیر اۉقووچی غزل حقیده معلومات بیریب درسده کیلتیریلگن غزل‌نی بلند آواز بیلن دیکلمه قیلسین و قالگن اۉقووچی‌لر اونگه قولاق سالسین‌لر.

۲- هرگروپدن بیر کیشی، اۉقیتووچی یاردمی بیلن غزل‌نی معنا قیلسین.

۳- اۉقووچی‌لر غزل‌نی چیرایلی خط بیلن اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب آلسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- غزل دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- قافیه غزل‌نینگ قَیسی مصراع‌لریده ایشله‌تیله‌دی؟

۳- غزل‌نینگ ایلک بیتی‌نی نیمه دیبیدی‌لر؟

۴- غزل نیچه بیت‌دن توزیله‌دی؟

۵- علی شیرنوایی نیچه غزل ایجاد ایتگن؟

۶- درس متنی‌ده‌گی غزل‌نی کیم یازگن؟

۷- یۉقاریده‌گی غزل نیچه بیت‌دن توزه‌لگن؟

۸- غزل‌نینگ ییتّینچی بیتی نیمه‌نی افاده قیله‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

اۉزبیک شاعرلری غزلیدن بیر نمونه کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ‌لر.

يېتّينچی درس

بیرینچی بۈلیم:

هدف:

۱- حیاتده ایش اهمیتی حقیده معلوماتگه ایگه بۈلیش.

۲- قصیده و اونینگ بۈلک‌لری تۈغریسیده کۈپراق معلومات تاپیش.

تورتکی سۈراقلر:

۱- ایش انسانگه نیمه بغیشله‌یدی؟

۲- قصیده نېچه بَیت‌دن عبارت دیر؟

حیاتده ایش اهمیتی

دنیاده‌گی بو گونکی آبادلیک‌لر، انسان حیاتی‌نینگ شونچه‌لیک آلغه باریشی شهرلر، اوشبو گۈزه‌ل‌لیک، تخنیک و بیلیم بوحدگچه زمانوی بۈلیشی و قیسقه قیلیب ایتگنده تیوه‌رک تاشیمیزده‌گی بوکۈزگه کۈرینه‌دیگن ترقی و آلغه‌ییش‌لر برچه‌سی ایش آرقه‌لی عملگه آشگن. البته بو ایشلر برچه‌سی انسان کوچی همده اونینگ فکر و اندیشه‌سی قاله‌ویرسه اونینگ دواملی محنتی آرقه‌لی عملگه آشیریلگن. شونینگ اوچون بو انسان اتلمیش موجودنینگ سعی و حرکتی بیلن دنیا بوگونکی حدگچه ییتیب بارگن.

ایش هر بیر انسان‌نی کمالاتگه یېتکیزه‌دی و اونینگ قشاقلیک و بدبختلیک‌دن قوتقزه‌دی و اونی تینچلیک و خوشبختلیک تمان یوللَه‌یدی. انسان ایش و محنت بیلن اۈز آرزو- ارمان‌لریگه یېته‌دی. بیر جامعه‌ده ایش‌نینگ اهمیتی جوده مهم دیر. نېچونکیم ایش و فعالیت بۈلمه‌گن یېرده تورلی فسادلر و جنایت‌لر اۈرته‌گه کېلیب او جامعه بدبختلیک تمان یۈللَنه‌دی و تورلی جنایت‌لر و فجایعلر اۈرته‌گه کېلیب او جامعه‌ده‌گی یشه‌یاتگن انسان‌لر تورلی قیین‌چیلیک‌لرگه دوچ کېله‌دیلر. آته- باباله‌ریمیزنینگ «قیمیردگن قیردن آشر» دېگن آلتین مقوله‌لریگه بناء قیمیردگن و سعی و حرکت اېتگن کیشی اۈز آرزو- ایستک‌لریگه اېریشه‌دی. تېنگری تعالی"سېندن حرکت مېندن برکت" دېگنده‌یک تلاش قیلگن هر بیر انسان مقصد منزلی‌گه یېتیب باره‌دی. تېنگری تعالی ایشله‌گن و حرکت اېتگن انسان‌لرگه یاردم بېره‌دی.

اۉلکه‌ده ایش‌سیز انسان‌لر اوچون فابریکه‌لر، ایشخانه‌لـر، قـوریلیش ایشـلری یـره‌تیلگنـده بوگونکی کونده ملیونلب اۉلکه‌داشلریمیز ایش ایگه‌سی بۉلیب جامعه‌میزده‌گی بار قیین‌چیلیـک‌لـر، قشّاقلیک و کمبغل‌لیک، فقر و بیچاره‌لیک و محتاجلیک‌لر اۉرته‌دن کۉتریلیب خلقیمیز اۉلکه‌ده‌گی بار مصیبت‌لردن قوتیله‌دیلر.

انه‌شونده‌ی ایکن، کیلینگ سیز و بیز هم برچه‌میـز قـۉل‌لریمیزنـی بیـر بیرگـه بیریـب و بیرگه‌لیکده اۉز یورتیمیز و آنه وطنی‌میزنی ایش و کوشش آرقه‌لی آباد ایتیب اونینگ هربیر قریـه و قیشلاق‌لری، شهر و ییلاق‌لرینی چمنزارلرگه آیلنتیره‌یلیـک و ایزگـه قالـدیریلگن اۉلکـه‌میزنـی بوگونکی زمانوی بیلیم و تخنیک واسطه‌لـری بـیلن‌دنیـانینـگ آلغـه کیـتگن اۉلکـه‌لـر قطاریـده توخته‌ته‌یلیک و بوگونکی اۉلکه‌میزده‌گی ملیونلب ایش‌سیز اۉلکه‌داشـلریمیزگه ایـش زمینـه‌لرینـی یره‌تیب بیره‌یلیک. اوروش و تارتیشـیغ‌لـر، فسـاد، بـدبختلیک و تـورلی قشـاقلیک‌لـر برچـه‌سـی ایش‌سیزلیکدن تاپیله‌دی.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

حیاتده ایش اهمیتی جوده مهم دیر. ایش هربیر انسان اوچون اہنگ کہره‌کلی نرسه‌لردن سنه‌له‌دی.دنیانینگ آلغه باریشی و ترقی‌سی فقط ایشگه باغلیق دیر. بوگون‌دنیاده‌گی برچه انسان‌لر ایش سببلی کمالاتگه یہتگن‌لر. دنیانینگ بوگونکی آلغه‌ییشی ایش بیلن قؤلگه کہلگن دیر.

سؤزلر:

آلغه‌ییش، قشاقلیک، قیر، مقوله، ییلاق، زمانوی، فقر.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر آلتی کیشی‌لیک گروپ‌لرگه بؤلینیب هرگروپدن بیرکیشی صنفداشلری تؤغریسیده تؤختب درس‌نی بلند آواز بیلن اؤقیب اوحقده اؤز نقطه نظرینی بیلدیرسین.

۲- اؤقووچی درس متنیده‌گی ینگی لغت‌لرنی کتابچه‌لریگه کؤچیریب معناسینی یازگن‌لریدن کہین جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۳- هرگروپدن بیر کیشی، ایشه بؤلمه‌گن یہرده نیمه تاپیله‌دی؟ دہگن سؤراققه جواب قَیترسین.

سؤراق‌لر:

۱- درس نیمه حقیده ایدی؟

۲- دنیانینگ آلغه‌یشی و آبادانلیگی نیمه‌گه تہگیشلی؟

۳- ایش انسان‌نی قه‌یہرلرگه یہتکیزه‌دی؟

۴- ایش‌سیز یہرده نیمه‌لر تاپیله‌دی؟

۵- درس متنیده کہلتیریلگن ایکّیته آته‌لر سؤزی نیمه‌لردن عبارت دیر؟

۶- « ایش » سؤزی درس متنیده نہچه مرتبه تکرارلنگن؟

۷- کامه «، » بہلگیسی درس متنیده نہچه مرته کہلیتریلگن؟

اوی تاپشیریغی:

درس حقیده اؤن سطرلیک بیر مقاله یازیب اونده تؤرت سؤراق «؟» ، اؤندا «!»، نقطه «.» بہلگی‌لرینی ایشله‌تینگ.

ایکّینچی بۉلیم:

قصیده:

قصیده‌ده غزل سینگری مطلع و مقطع رعایه قیلینه‌دی و قافیه جهت برچه بَیت‌لری مطلع‌دن پیرولیک ایته‌دی. قصیده موضوع‌لری مدح، موعظه و اۉگیت، شکوه، هجو و مذمت، مرثیه و اخلاق دیر. قصیده بَیت‌لری ییگیرمه بیش‌دن آز بۉلمس‌لیگی کیره‌ک و سان جهت‌دن بَیت‌لر کۉپلیگی قید قیلینمه‌گن. دیمک اَیریم اثرلردن اونینگ بَیت‌لرینی «مینگ» گچه قید ایتگن‌لر. ایسکی و متقدم شاعرلر قصیده‌نی فقط امیرلر و بیک‌لر مدحی اوچون ایشلتگن‌لر، دیمک بونده‌ی قصیده‌لر کۉپراق رکن‌لر یا ارکان‌گه ایگه دیرلر؛ جمله‌دن تشبیب یا تَغَزُل، گریزگاه یا مَخلَص، دعاییه و حُسن طلب.

تَشبیب یا تغزل:

شاعر اساسی موضوع‌نی باشله‌مسدن آلدین، مقدمه یا کیریش شکلیده کۉپراق طبیعت منظره‌لری جمله‌دن بهار، یولدوزلی تون‌لر، توفان و سوو تاشقین‌لری و شونگه اۉخشش موضوع‌لرنی قصیده‌نینگ بیرینچی قسمیگه کیریته‌دی. شو اوچون اونی تشبیب یا تغزل دیب نامله‌گن‌لر.

گریز یا مخلص:

قصیده‌نینگ ایکّینچی قسمی دیر. شاعر بو قسم‌ده تغزل‌دن کیین اساسی موضوع‌گه کیره‌دی. شاعرنینگ اوسته‌لیگی و مهارتی هم انه‌شو قسم‌ده انیقلنه‌دی.

دعائیه:

قصیده‌نینگ اوچینچی قسمی دیر. شاعر بو قسم‌ده اۉز ممدوح‌سینی مقتاو آستیگه آلیب اونی تعریفله‌یدی. قدیمگی شاعرلر قصیده‌ده عموماً اۉز ممدوح‌سی‌نینگ مقتش‌ده اینگ مبالغه و غلولردن ایش آلگن‌لر.

اۉزبیک شاعرلری قصیده‌ده اۉز استعدادلرینی نمایش‌گه قۉییب تورلی موضوع‌لرحقیده سوچوک قصیده‌لر ایجاد ایتگن‌لر.

قوییده‌گی اولوغ بیگ مدحی‌ده یازیلگن قصیده‌گه دقت قیلینگ:

قصیده

جهـــــاندین کیتدی تشـــــویش و مبادی امـــان کیلـــــدی
خـــلایق عیش ایتینگ بولکون ســــرور جـــاویدان کیلـــدی

تن ایردی بـــو اولوس برچه انینگ تینگ جـــانی بار یا یــوق
بحمدالله اوغـــان فضلی بیله اول تن غه جـــان کیلــــــدی

بو مرکب گردی ســــرمه سی تاپیلمس ایردی بیریب جـــان
کوزونگ کوز بیرله حـق صنعین کیم اوش خوش رایگان کیلدی

الـم تیک برچه بیگ‌لـرنینگ باشـــی کوککه کیره‌ک تیکـــسه
کیم آن‌لر تکـیه قیلغـــالی بو قوتلـوغ آســـتان کیلـــــدی

جهـــــاندین اهریمن کیتدی مســــخر بولغـــای انس و جان
کیم روش تختی نی ایل گا کوتوروب سلیمان زمان کیلـــــدی

یایینـدی تختی‌نینگ قـــدری اوزین تاج کوککه تاشـــلادی
عــدالت باغی ســـیز اولـدی چو بو نوشـــیروان کیلـــدی

کیراک جـــان بلبلی تون کون نوادین تینماســــه هــــردم
چــــو دوست لاریگه خـرم یاز عدولرغه خـــزان کیلـــــدی

رعیت قـــوی ایرور ســــــلطان انگا چـــوپان و یاو بـوری
بوری اولگای وقوی تیگای چـو موســـی شبان کیلـــــــدی

بـــوکون دین ســـــونگره کوپ تینغای رعیت‌لر رعـــایت دین
اولـــوس حقـــیده مینگ قـــاتله اتادین مهربان کیلـــــدی

کونگل‌لر بولـــدی خـوش روشن کوروب قالـــمادی بیر ذره
قرانغولوق کیتیب حالی چو خورشـــید زمـــان کیلـــــــدی

سویونسون خُسرو عالی گهر ســــلطان اولـــوغ بیگ کـــیم
شهنشه شـــــاهرخ بیگ تیک شه خسرو نشان کیلـــــدی

بوشه‌نینگ لشـکری قـایسی ولایت ســاری عزم ایتـــــسه
فـلک دین هــر زمان اولـدم ندای «الامــــان» کیلـــــدی

بـــــولر اېل گا قیلیچ نیزه آلیب هیجـــــاغـــــه کیرگانـــــده
هېچ ایش کېلمادی اعـدادین مگر آه و فـــــغـان کېلـــــدی
بو لشکر بې تکانین کۉرســنگ یساب اعدانینگ اوســـــیتگا
ساغینگای سن چیریک اېرماس مـگر گرز و سـنان کېلـــــدی
شهنشاها ســـېنینگ آتنگ شـه کشـــور کـشـــای اېردی
آل ایمدی دنیانی کۉکتین لقب گېتی ســــتان کېلـــــدی
ایشـیکینگ تۉپراغی مجروح بولــــغای جـــان و تنلـرگه
شـــــفالیق مرهمی بۉلدی بـســــاط پرنـیان کېلـــــدی
نې کیم نوشین روان عـدل ایشـی ایچره قیلـــــدی تقصیرین
قموغینگغه انینگ بیر بیر شـــریف ذات زمـــان کېلـــــدی
سلاطیندنیاده کۉپ کېلـــدی وکېچـدی ســـنینگ تیک بیر
فلکنینگ گرتیلی بۉلسه آیتســون کیم قچـــان کېلـــــدی
ملک تیک زهـــد و طاعت ته ایشـــینگنی منتها قیلـدینگ
بو ایش تین لاجرم ســدره سـنگا اولی مـکان کېلـــــدی
قچـــان کیـــوان بېکینی آنلر ســـرای و طاقی آلیـــــغه
تیلاسه پاسبان لیق نی شــــه هندوســــتان کېلـــــدی
اولوس قه تۉی بېرور بۉلســنگ قۉیوب آلتون کوموش گـــرده
مرصـــع اېنجـولر بیرله فـلــــک تین ایکّی خوان کېلـــــدی
اۉقونگنی کۉرسه سهمینگدین سۉنکوک تیک تیترار اعضـــاسی
دېگای اعدا کیم اوش جـان غـه بلای ناگـــهان کېلـــــدی
کیشی کیـم قهرینگ گا اوچرار شـــــقاوت بیرلـه اول باردی
ولی لطفونگ نی تاپقان غه سعادت دین نشـــان کېلـــــدی
شـــــــها لطفونگنی تاپـام دېب دعاچی بنده ســــکاکی
بیلین جانی بیله باغلاب بو خدمت غـــه روان کېلـــــدی
اېرورمېن خـــــاندانینگنینگ کۉنگل بیرله دعـــــاچی سی
منگا برهان تیلا سالار سۉزوم خودچین عـــیان کېلـــــدی

ممالک نظـــمی و دین‌نینگ قـــۉروغیدور شـــــریف ذاتینگ
نبی تیک شــــرع ایشــینده ضمیرینگ خورده دان کېلـــدی
جـــــهانده قــرنلر تیریک بۉلـــوب عــزت بیله تورغــــیل
ازل وقتیده چون آتینگ شه صـــــاحبــقـــران کېلـــدی
(سکاکی سمرقندی)

فعالیت‌لر:

۱- اۉقوچی‌لرگروپ‌لرگه بۉلینیب هرگروپدن بیرکیشی قصـیده‌نـی اۉقیـب اوحقـده اۉز نظرلرینـی بیلدیرسین.

۲- اۉقووچی‌لر قصیده‌ده‌گی ینگی سۉزلرنی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب معناسینی یازگندن کېـین جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۳- قنده‌ی شعرنی قصیده دیېدیلر؟

۴- قصیده نېچه قسم‌دن عبارت دیر؟

۵- قصیده‌نینگ موضوع‌لری نیمه‌لردن عبارت دیر؟

۶- قصیده بیلن غزل‌نینگ فرقی قه‌ییرده؟

۷- قصیده نېچه بَیت‌دن توزیله‌دی؟

۸- یۉقاریده‌گی قصیده‌نی کیم ایجاد ایتگن؟

۹- قصیده‌ده کیم مدح ایتیلگن؟

۱۰- اولوغ بېگ میرزا کیم دیر؟

۱۱- دعائیه، قصیده‌نینگ نېچینچی قسمی دیر؟

اوی تاپشیریغی:

اولوغ بېگ میرزا مدحیگه یازیلگن قصیده‌نینگ نثرگه ایلنتیریب اۉز کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ‌لر.

سکّیزینچی درس

هدف:

۱- یوسف اولوغ خاص حاجب و اونینگ قوتادغوبیلیک اثری حقیده معلومات تاپیش‌لری.

۲- فرد تؤغریسیده معلوماتگه اېگه بؤلیش.

تورتکی سؤراق‌لر:

۱- قودتاغو بیلیک نیمه معنانی انگلته‌دی؟

۲- یوسف اولوغ خاص حاجب قَیسی عصرده یشه‌گن؟

یوسف اولوغ خاص حاجب

میلادی اؤن بیرینچی عصر (قرا خانی‌لر دوری)ده یشب ایجاد اېتگن قلم اربابی و تنیقلی متفکر کیمسه یوسف اولوغ خاص حاجب دیر. اوشبو نظامی و فرهنگی شخصیت‌دن یلغوزگینه «قوتادغوبیلیک» ناملی بدیعی- ادبی اثر بیزگچه یېتیب کېلگن. یوسف اولوغ خاص حاجب بو قیمتلی اثریده اوشه دورنینگ اجتماعی، سیاسی، اخلاقی، تربیتی، موضوع‌لرینی عکس‌لنتیرگن. دېمک بوکتاب‌ده تاریخ، بیلیم و دانش، اتنوگرافیک زمینه‌لریده هم بحث‌لر آلیب باریلگن. اَینیقسه قوتادغوبیلیک تورک‌لر اوچون تاریخی و فداگوژی بیلیمی جهت بویوک تاریخی میراث و اولکن خزینه سنه‌له‌دی. قوتادغوبیلیک یا سعادت بغیشلاوچی بیلیک کتابی هجری قمری ۴۶۲-ییل (میلادی ۱۰۹۶ – ۱۰۷۰) ده ایجاد اېتیلگن.

کتاب یازووچی‌سی یوسف اولوغ خاص حاجب میلادی اؤن‌بیرینچی عصر باشلریده بالاساغون(قوز اردو یاکوز اردو) دېگن شهرده دنیاگه کېلگن. بالاساغون شهری ایکّی مرته قراخانی مرکزی بؤلگن. یوسف خاص حاجب اؤز عصری‌نینگ یېتوک مربی و بیلیملی شخصیت‌لریدن سنه‌لیب، او اؤز آنه تیلی (تورکی- اؤزبېکی)دن تشقری فارسی- دری و عربچه تیل‌لرینی هم

یخشی اؤرگنیب، اونینگ یانیده تاریخ، نجوم یا فلکیات بیلیمی، فلسفه، جیومتری، ریاضیات، طبیات، جغرافیه و رواجلنگن باشقه بیلیم‌لرنی کسب اېتیشگه حرکت قیلگن. شونینگدیک او تورلی تورکی قبیله‌لری‌نینگ تیل‌لرینی اؤرگنه‌دی و اوشبو بای تیل‌نینگ اؤستیریش و بای ایتیش اوچون کتّه حصّه قؤشه‌دی و انه‌شو تجربه‌لری و دواملی علمی، ادبی و فرهنگی ایشلری نتیجه‌سیده بویوک اثری (قوتادغوبیلیک) نی ایجاد اېته‌دی. قوتادغوبیلیک قوییده‌گی فرد بیلن باشلنه‌دی:

عربچه تاجیک‌چه کتابلار اؤقوش   بیزنینگ تیلیمیز گابو بو یومغی اؤقوش

یعنی عربچه و فارسچه تیل‌لریده کمیقنچه کتاب‌لر و اثرلر ایجاد اېتدیم و بو کتاب‌نی بیلیم‌لر تؤپلمی یا مجموعه‌سی نامیده بیرینچی مرته یره‌تدیم.

یوسف اولوغ خاص حاجب بوکتابینی بالاساغون‌ده باشلب و قشقر (کاشغر)ده تماملب قراخان‌لر حکمداری اولوغ بوغراخان ابوعلی حسن بن ارسلان خانگه هدیه قیله‌دی. بوغراخان اېسه زمان‌نینگ اېنگ یوکسک لقبی بؤلمیش « تایانغو» یا حاجب خاص‌نی اونگه بغیشله‌یدی. انه‌شو تاریخ‌دن باشلب یوسف اولوغ خاص حاجب بویوک شهرت وکتّه نام‌گه اېگه بؤله‌دی.

خاص حاجب،کتابی‌نینگ یازیلیش تاریخی حقیده مونده ی دیېدی:

ییل آلتمیش ایکّی اېردی تؤرت یوز بیله   بو سؤز لادیم من توتوب چین سؤره

توگل اؤن سکیز اېدی آیدیم بو سؤز   او دوردوم اویردیم سؤز ایودېب بیتره

معلوم بؤلیشچه تورکستان تؤپراق‌لریده؛ یعنی قراخانی‌لری دوری‌گچه «قوتادغوبیلیک» سېنگری ادبی جهت‌دن بیر گؤزه‌ل اثر یره‌تیلمه‌گن دېسه هم مبالغه بؤلمه‌یدی. نېچونکیم اوشبو اثر بوغراخان تیلی‌ده ؛یعنی تورکی خاقانی یا بوغراخان درباری رسمی تیلی‌ده ایجاد اېتیلگن اېدی. قوتادغوبیلیک تیلی‌نی تورکی کاشغری یا تورکی شرقی هم دېگن‌لر. دېمک تورکی تیلی بوغراخان زمانیده اونینگ درباری همده اوشه دورنینگ رسمی تیلی حیثیده تانیلیب جدی شکل‌ده حفاظت آستیده اېدی. بوکتابده یات و بېگانه سؤزلر آز ایشله‌تیلگن. عرب الفباسی بوغراخان زمانیده اونچه‌لیک خلق آره‌سیده ایشله‌تیلمس اېدی و برچه مکاتبه‌لر و یازوولر اؤیغور الفباسیده عملگه آشیریلر اېدی. دېمک عربچه الفباسی قراخانی‌لر دوریدن کېین سېکین سېکین اؤیغور الفباسی اؤرنیگه ایشله‌تیله باشله‌دی. محمود کاشغری‌نینگ، دېوان لغات التورک کتابی هم انه‌شونده‌ی بیر زمانده ایجاد اېتیله‌دی. بوگون مینگ ییل‌دن کؤپراق اؤتیب باره‌دی،

قوتادغوبیلیک کتابی هلی هم اؤز اصالتی‌نی سقلب بیر بویوک خزینه و اولکن میراث حیثیـده اؤز اؤرنینی تاپیب کېلماقده.

قوتادغوبیلیک کتابی قیته- قیتـه دنیانینـگ اَیـریم اؤلکـه‌لریـده چـاپ اېتـیلگن. دېمـک کتاب‌نینگ قؤلیازمه بیرینچی نسخه‌سی میلادی اؤن تؤقیزینچی عصر ایکّینچی‌سیده اسـتانبول‌ده تاپیلگن.

منه قوییده قوتادغوبیلیک‌دن نمونه‌لر اؤقینگ:

بیات کیم گا بېرســا بو بېگ‌لیگ ایشی   بېرور اوگ کؤنگل کؤر اول ایشگا توشی

کیمی بېـگ تورونمـاک تیـلاســا بیات   بېرور اشنو قیلیشینگ اؤقیش یوگ قنات

یعنی تېنگری تعالی بیگ‌لیک مرتبه‌سینی بیرار کیشی‌گه بېرماقچی بؤلگنده، اونگه فهـم و فراست و کؤنگل بغیشله‌یدی. شونینگدېک اگرده تېنگری بیرارتـه‌گـه بېـگ‌لیـک‌نـی بېرمـاقچی بؤلگنده برچه‌دن آلدین اونگه قابلیت و استعداد همده قنات و پر بېره‌دی.

بیلیک بیرگا بېگلار بودون باشلادی   اؤقوش بیرلا اېل- کون ایشین ایلادی

یعنی بېک‌لر بیلیک آرقه‌لی ملت باشلیغی بؤلگن و عقل بیلن خلق ایشینی بجره‌دی.

* * *

بؤر ایچماق کېراک بېگ فساد قیلمسا   بو ایکّی قیلیق دین قاچار قوت باسا

بېک کیشی ایچکولیک و چاغیر ایچمه‌یدی و قؤلینی فساد و فسـق بـیلن بولـه‌مـه‌یـدی؛ نچونکیم بو ایکّی ایشدن بخت و سعادت قاچه‌دی.

نېچا قیلغو ایشلار بور ایچسا قالور   نېچا قیلماغو ایش اسواسا کولور

یخشی قیلینه‌دیگن ایشلر ایچکولیک آرقه‌لی بجریلمه‌ی قاله‌دی. چـاغیر ایچـیلگن پیتـده یمان ایشلر عملگه آشیشی ممکن.

بو بېگ‌لیک اوچون قرشی بؤلور   ایکّی کون قارشینا بیریسی اؤلور

یعنی دشمنلیک و خصومت بېگ‌لیککه زیان یېتکیزه‌دی و بو ایش دوام تاپه‌ویرسـه ایکّـی تماندن بیری‌سی اؤرته‌دن کېتیشی ممکن.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

یوسف اولوغ خاص حاجب موندن مینگ‌دن آشیق ییل‌دنیا گه کېلیب قوتادغوبیلیکناملی منظـوم تورکچه اثرینی ایجاد اېتیب تورکی- اۉزبېکی تاریخی و ادبیاتی‌ده کتّه اۉرین‌نی اېگله‌گن. یوسـف خاص حاجب‌نینگ اوشبو قیمتلی اثری تاریخی، فرهنگی سیاسی و اتنـوگرافی جهـت‌دن بـې‌بهـا گنجینه دیر. بو بې‌بها گنجینه بیزگچه یېتیب کېلگن اثرده تورکی سـلاله‌لریگـه منسـوب تـورلی اېلات‌لردن آت توتیلیب هر بیر خواننده دقتینی اۉزیگه تارته‌دی.

سۉزلر:

تنیقلی، اتنوگرافیک، فلالوژی، بالاساغون، قره خـانی‌لـر، یېتـوک، حربـی، جیـومتری، بـاییتیش، تایانغو، یات، اۉیغور، سېکین- سېکین، اصالت، قۉلیازمه.

فعالیت‌لر:

۱- یۉقاریده‌گی ینگی سۉزلر معناسینی یازیب جمله‌لرده ایشله‌تینگ.

۲- صنف ایکّی گروپ گه بۉلینیب هرگروپدن بیر کیشی باشقه‌لرنماینده‌لیگیده درس حقیده بېش دقیقه سۉزلب بېرسین.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش یېرلرینی تۉلدیرینگ:

الف: اوشبو نظامی و فرهنگی شخصیت‌دن یلغوزگینه............... بیزگچه یېتب کېلگن.

ب:.................. کتابی هجری قمری ۴۶۲- ییل‌ده ایجاد اېتیلگن.

ج : یوسف خاص حاجب اۉز آنه تیلی‌دن تشقری............... یخشی بیلردی.

د :............. اۉز کتابی قوتادغوبیلیک نی................. تمام‌لب............ هدیه قیلدی.

۴- یوسف خاص حاجب شعرلری‌نینگ معناسی بیلن اۉز کتابچه‌لرینگیز کۉچیرینگ.

سۉراق‌لر:

۱- یوسف خاص حاجب قوتادغوبیلیک اثرینی قیسی حکمدار دوریده ایجاد اېتگن؟

۲- قوتادغوبیلیک نېچه بیت‌نی اۉز ایچیگه آلگن؟

۳- یوسف اولوغ خاص حاجب لقبی‌نی کتاب یازوچی‌سیگه کیم قۉیگن؟

۴- یوسف خاص حاجب‌نینگ باشقه قیسی بیلیم‌لرگه مهارتی بۉلگن؟

۵- کتاب تیلی نیمه دېب، نامله‌نه‌دی؟

۶- کتاب موندن قنچه ییل آلدین ایجاد اېتیلگن؟

اوی تاپشیریغی:

یوسف خاص حاجب حقیده اۉن سطرلیک بیر مقاله یازینگ‌لر.

ایکّینچی بۆلیم:
فرد (بَیت):

لغتده یلغوز یا یکّه و اصطلاحده ایکّی مصرعدن عبارت بۆلگن مستقل و توگل معنانی انگله‌توچی بَیت‌گه فرد دیبیله‌دی. باشقه بیر شکلده اَیتگنده وزنداش یا متحدالوزن بۆلگن ایکّی مصرعنی فرد یا بَیت دیبدیلر. فردنینگ ایکّی مصراعسی قافیه‌داش بۆلیب یا بۆلمس‌لیگی هم ممکن. دیمک فردنینگ اۆزی مستقل و تۆلیق معناگه ایگه دیر. فرددن نثر بۆلگن متن‌لر ایچیده هم فایده‌لنیله‌دی. فرد اۆزبیک کلاسیک معاصر شاعرلر اثرلریده کۆزگه کۆرینه‌دی.

قافیه‌داش فردلر:

وه که بیر جلادوش قانیم تۆکار اَیلارستم
قۆرقارام تۆکار دا تابماغای تیغی الم

* * *

بۆلسه یوزجانیم فدا لعل شراب آلودیغه
جسم بیماریم هم اۆلسون جسم خواب آلودیغه

* * *

کۆرگالی حمام ارا اول آی تاشین پیوسته سین
ایلادیم عینیمنی طاس و قاش لاریم‌نی دسته سین

* * *

اۆت چیقاردی عشق تن دین، وه که جاندین دردهجر
عشق دردی مهلک و مهلک راک آندین دردهجر

قافیه‌داش‌سیز فردلر:

سنبلونگغه بیرختایی بنده دورمشک ختن
گردلیل ایستار ای سانگ باردور لباس یاغماغی

* * *

اول پری کۆزدین چومخفی دور همیشه وه نیچه
ایستاب آنی تابماسا مجنون کونگولنی یازغورای
(سلطان حسین میرزا بایقرا)

* * *

قــایدا کیم چادرینی تیکتی نقاق
قالـمـــاس او تیگرادا آثار و فـاق
* * *

اتادین باردور اؤغیـل ناخشـنود
اتانی اؤغیـل ایـتادی نابـــــود

محمد صالح‌نینگ شیبانی نامه‌سیدن آلینگن بَیت‌لر:

کــؤرارمین عشـــــق ارا یوز محنـــــت و رنج
بلی رنج کـــورمــــایین تاپمـــاس کیشی گنج
* * *

قیدان اؤلدی بیلمادیم بول لعل مرجانیم منوم
قیســــی عمـان ایچره بیتی درغلطانیم منوم
* * *

ســــوچوراک دور سؤزونگ شهد و شکر دین
یـوزونگ هـــــم تــــازه‌راق گلــبرگ تردین
(محمد خان شیبانی)

فعالیت‌لر:

۱- اۋقووچی‌لر یۆقاریده‌گی فردلرنی معناسی بیلن اۋز کتابچه‌لریگه کۆچیرسین‌لر.

۲- اۋقووچی‌لر ایکّی گروپگه بۆلینیب هر گروپدن بیر کیشی فردلرنی دیکلمه قیلیب، معناسینی‌نی اَیتسین.

سۋراق‌لر:

۱- یۆقاریده‌گی فردلر قیسی شاعرلردن؟

۲- نېچه تور فردنی تانیسیز؟

۳- فرد بیلن بَیت‌نینگ نیمه فرقلری بار؟

۴- محمد صالح‌نینگ فرد یا بَیت‌لری نیمه‌نی انگلته‌دی؟

۵- فرد نېچه مصراع‌دن توزیله‌دی؟

۶- سلطان حسین میرزا بایقرا کیم اېدی و قَیسی زمانده یشه‌گن و شعرده اۋزیگه قَیسی تخلص‌نی تنله‌گن؟

اوی تاپشیریغی:

اۋزبېک باشقه شاعرلردن اۋن فرد تنلب اۋز کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ.

توْقّیزینچی درس

بیرینچی بوْلیم:

هدف:

۱- قیسقه داستان حقیده معلوماتگه ایگه بوْلیش.

۲- مسمط و اونینگ تورلری باره‌سیده معلومات تاپیش.

تورتکی سوْراق‌لر:

۱- داستان بیلن حکایه‌نینگ فرقه‌لری نیمه‌ده؟

۲- داستان قنده‌ی بیرسوْزدیر؟

یاردم

مېن اوْز عایلم بیلن قیشلاق‌ده یشه‌یمن، حویلیمیزده تورلی مېوه‌لی و مېوه‌سیز درخت‌لر قد چېکیب تورگن. آتم هر ییل‌نینگ باشیده تورلی مېوه‌لی کوْچت‌لرنی باققه یېکه‌دی و اولرنی کوْپ اَوَیلب- اسره‌یدی. او درخت‌لرنی جوده هم سېوه‌دی. درخت‌لرنینگ بیرار یاله‌سی سینگنده اوْزیم‌دن آلتی یاش کیچیک بوْلگن توْران دېگن اوکم‌نی قتّیق کاییدی و درخت‌لر یاله‌لرینی سیندیر مسلیک اوچون تاکیدله‌دی. مېن و اوکم هم غایت بو نرسه‌نی نظرده توته‌میز. حویلیمیز ساغ تمانیده یاز و قیش بیر اریق سوو آقیب تورگن. اَینیقسه کوْکلم پیتیده اَریق سوولری تاشقین‌لشیب کوْپه‌یه‌دی و کوزده اېسه سووی آزه‌یيب، بیراق تینیق بوْله‌دی. اَریق سووی کوز فصلیده عجایب بوْله‌دی. اونینگ تینیق‌لیگی خودّی اینجو دانه‌لری‌دېک یلپیره‌ب توره‌دی.

قیشلاغیمیز بهار و کوْکلم پیتده اوْزگه‌چه بیر چېرایلی و گوزه‌ل‌لیککه اوْزگره‌دی، اَینیقسه حمل و ثور آی‌لریده دشت و دله‌لر، ادیرلر و سای‌لر کوْکسیده‌گی کوْمکوک مَیسه‌لر، چقنب تورگن تورلی قوْزی گلی، لاله گلی و بای چېچک‌لر چیرای اوستیگه چیرای قوْشه‌دی. دشت و چوْل‌لرنینگ بو گوْزه‌ل‌لیگی هر بیر انسان ذوقیگه ذوق بغیشله‌یدی. تانگ چاغی‌ده عنبر آسا اېسگن یېل‌لر انسانگه راحت و سرور قاله‌ویرسه تینچلیک و غرور بېره‌دی. نخوات که بونده‌ی گوْزه‌ل موسم‌ده هېچ بیرانسان و هېچ بیر تیریک ذات تاثیرلنمه‌ی قالسه، حقیقتده هم قیشلاق‌نینگ اوشبو گوْزه‌ل سېماسی انسان‌لر قلبیگه خوشلیک و قوانچ بغیشله‌یدی.

مېن اۉن بیرینچی صنف‌ده درس اۉقېیمن، اوکم تۉران اېسه اۉن ایکّی یاشیده. او حاضـر بېشینچی صنف‌ده درس اۉقیماقده. مکتبی‌میز بیزنینگ اویمیـزدن انچـه اۉزاقـده؛ بیـراق، مکتـب اۉزاقلیگی مکتبگه باریشیمیز اوچون اونچه‌لیک خله‌خوت بېرمه‌یدی. چونکه بیـز قیشـلاق باشـقه باله‌لری بیلن بیرگه‌لیکده ییغیلیشیب مکتب‌گه باریب ینـه بیرگـه‌لیکـده اوی‌لریمیزگـه قیتـه‌میـز. شونینگ اوچون مکتب درسلری و تېنگداش‌لریمیز بیلن بیرگه‌لیکده مکتب‌گـه باریـب کېلیشـیمیز بیزگه جوده یاقرلی دیر.

بیز مکتب یۉلیده هردایم بیر چال بابه بیلن اوچره‌یمیز، او فقیرنینگ ایکّی کۉزی هم عاجر قۉلیده عصا چوبی، اۉغیل‌لریم صدقه بېرینگ، صدقه رد بلا دېب توره‌دی. مېن انه‌شـو نرسـه‌دن جوده خفه بۉله‌من، شونینگ اوچون اۉتگن قَیتگنیم‌ده میده پولیم بۉلسه اۉنگه یاردم بېـره‌مـن، او هم پول‌نی آلیب حقیمیزگه دعای خیر اېته‌دی. مېن اۉنگه یاردم بېرگن کونلریم اۉزیمنـی راحـت سېزه‌من بیرار کونی پولیم بۉلمه‌ی اۉنگه یاردم اېته آلمه‌گن کونیم بیرآز خفه بۉلـه‌مـن. قیشـلاق باشقه باله‌لری بیلن هرکونی مکتب‌گه باریب کېلشیمیز و بیرار پیتده چال بابه‌گه یـاردم بېریشـیم همان دوام اېتماقده.

کونلردن بیرکونی مکتب‌گه کېته‌یاتگن چاغیم‌ده یۉل اوستیده توریب صدقه سـوره‌یـاتگن چال کۉزگه کۉرینمه‌دی. بوگون چال بابه نېگه اۉز یېریده یـۉق دېـب اۉز اۉزیمـدن سـۉره‌دیـم. مکتب‌گه بارگنده صنفده درسده اولتیرگنیم‌ده همده قیشلاقده خلص هـر آنـده اونینـگ مـۉنگلی آوازی قولاغیمده اېدی. اۉغیل‌لریم صدقه بېرینگ صدقه رد بلا و....

بیرکونی خبر بۉلسم چال بابه اۉلگن اېکن، ارواحیگه فاتحه اۉقیدیم. دېمک هـر یېـرده بۉلگنیم‌ده اونینگ آوازی قولاغیمده اېدی. موندن بویان اونینـگ اۉرینگـه اونینـگ خـاطره‌لـری تورردی.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

درس توشونچه‌سی بیر چال بابه‌نینگ قیسقه داستانی دیر. اونده بېچاره و ضرورتمند کیشی‌گه یاردم کۉرستیش حقی‌ده سۉز یوریتیلگن. شوکبی قیشلاق گۉزه‌ل‌لیگی اونده اۉرین آلگن.

سۉزلر:

یاله، کاییماق، غایت، تاشقین، تینیق، کوز، دله، ادیر، سای، سېزماق، مونگلی.

فعالیت‌لر:

۱- درسده‌گی ینگی سۉزلر معناسینی یازیب جمله‌لرده ایشله‌تینگ.

۲- اۉقووچی‌لر بېش کیشی‌لیک گروپ‌لرگه بۉلینیب هرگروپدن بیر کیشی قیسقه داستان‌نینگ بلندآواز بیلن اۉقیسین و قالگن اۉقووچی‌لر اونگه قولاق سالسین‌لر.

۳- ایکّی اۉقووچی باشقه‌لر نماینده‌لیگیده داستان‌نینگ اصلی مفهومینی اَیتیب بېرسین و باشقه‌لر ایسه اونگه اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- قیسقه داستان نیمه حقده ایدی؟

۲- تۉران بیلن عایله‌سی قه‌یېرده یشه‌یدیلر؟

۳- داستان باشله نیشده نیمه‌لر حقیده معلومات‌لر بېریلگن؟

۴- قَیسی بېلگی‌لر داستان‌ده کیریتیلگن؟

۵- چال بابه اۉتگن- قیتگن‌لردن نیمه سۉرردی؟

۶- بیز محتاج کیشی‌لرگه نیمه قیلیشمیز کېره‌ک؟

۷- محتاج کیشی‌نینگ عاقبتی نیمه بۉلدی؟

اوی تاپشیریغی:

داستان حقیده اۉز نظرینگیزنی یازیب کېلینگ.

ایکّینچی بؤلیم:
مسمط:

تورلی بؤلیم‌لر ورشته‌لردن توزیلگن نظم‌نی مسمط دېیـدی‌لـر. دېمـک مسـمطنینـگ هـر بوغینی علیحده قافیه‌لنگن بؤلیب؛ بیراق هربوغین‌نینگ سؤنگی مصرع‌سی بیرینچی بوغین‌نینـگ آخیرگی مصرع‌سی بیلن قافیه‌داش بؤله‌دی. اونینـگ هربنـدی یـابوغینی، تـؤرت، بـېش و آلتـی مصرع‌لی تورکوم شعرلر (مربع، مخمس و مسدس)نی مسمط دېب اَیته‌دیلـر. بونـده برچـه بنـدلر وزن و مصرع سانی جهت‌دن بیر بؤلیب؛ بیراق قافیه‌لری فرقلی دیر. بو بندنینگ اوچ مصراع‌سـی بؤلگنده اونی مثلث یا اوچلیک، تؤرت مصراع‌لیک بؤلگنده تؤرتلیک یـا مربـع، بـېش مصـراعلیک بؤلگنده بېش‌لیک یا مخمس و اگرده آلتی مصراعلیک بؤلگنده آلتـی‌لیـک یـا مسـدس دېیـدلـر. مسمطده عموماً اجتماعی و فلسفی و باشقه تور موضوع‌لر اؤرین آله‌دی.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر ایکّی گروپگه بؤلینیب هر گروپدن بیرکیشی مسمط تؤغریسیده گپیریب بېرسین.
۲- هر گروپدن بیرکیشی مسمط تورلری حقیده باشقه صنفداشلری‌گه معلومات بېرسین.

سؤراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی مسمط دېب اته‌یدی‌لر؟
۲- مسمط نېچه توردن عبارت دیر؟
۳- مسمطده قنده‌ی موضوع‌لر اؤرین آلگن ؟
۴- بېش مصراعلی شعرنی نیمه دېیدیلر؟

اوی تاپشیریغی:

اؤقووچی‌لر اؤز کتابچه‌لریگه مسمط تورلریدن بیر نمونه یازیب کېلسین‌لر.

اۉنینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- اېکّین‌چیلیک و اۉلکه اقتصادی‌نینگ کوچه‌ییشی حقیده معلوماتگه اېگه بۉلیش.

۲- مخمس تۉغریسیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- اېکّین چیلیک‌نینگ نیمه فایده‌سی بار؟

۲- مخمس بیلن مسدس‌نینگ نیمه فرقی بار؟

اېکین‌چیلیک

اېکین‌چیلیک و زارعت بیر اۉلکه اقتصادی‌نینگ اۉسیشی و آلغه باریشی‌ده کتّه رول‌نی اۉینه‌یدی. بوگونکی کونده‌دنیا برچه ایشلری بیلمیم و تخنیک آرقه‌لی اېلگری آلیب باریلیب؛ جمله‌دن اېکین‌چیلیک ایشلری هم زمانوی اوسکونه‌لر بیلن جهازلنگن. دېمک اېکین‌چیلیک ایشلرینی قۉله‌ی‌لشتیریش اوچون بوگونکی کونده تورلی تخنیکی لوازم و ماشین‌لر اۉرته‌گه کېلیب اېکین‌دن یخشی اۉنیم‌لر قۉلگه کیریته‌دیلر. بوگون اېکین‌زارلردن یخشی و هرتمانلمه فایده‌لنیش اوچون تورلی اۉغیت و اېکین‌چیلیک، دارو- درمان‌لریدن فایده‌لنه‌دیلر.

عزیز اۉلکه‌میز افغانستان هم زراعتی اۉلکه‌لردن سنه‌لیب اونینگ کۉپراق ولایت‌لریده دهقان‌لر و اېکین‌چیلر اۉز اېکین‌لریگه بوغدای، ارپه، کنجد، زغیر، لوبیا، ماش، ادس و باشقه نرسه‌لرنی اېکیب اوندن اۉنیم آله‌دیلر. اۉلکه‌میز دهقان‌لری بوگونکی کونده اېکین‌چیلیک تورلی اوسکونه و لوازم‌لری بیلن جهازلنیب اېکین‌لریده اوندن ایش آلیب کېلماقده‌لر.

اېکین و اېکین‌چیلیک‌نینگ اۉزی‌گه یره‌شه خاص یۉل- یۉریق‌لری بۉله‌دی. اگرده دهقانلر اۉز وقتیده اېکین‌لریگه دقت قیلمه‌گنده اوندن یخشی اۉنیم قۉلگه کیریته‌آلمه‌یدیلر. دهقانچیلیک‌نینگ هم اۉزی‌گه خاص حد- حرکت‌لری بۉله‌دی. تون و کون، یاز و قیش و ساوق- ایسیق دېمسدن اۉز اېکینی‌گه محنت چېککین انسان البته که یخشی اۉنیم‌گه اېگه

بۉله‌دی. آته- بابالریمیزنینگ « ایرته ایککن ایرته اۉرر» دېگن‌لریدېک ایکین‌گه اۉروغ‌لرنی ایرته‌راق سېپگن‌دهقان اۉنیمی‌نی هم آلدینراق آله‌دی.

ایکین‌گه دهقان زحمتی‌دن تشقری یېترلی سوو و تورلی دارولر؛ جمله‌دن اۉغیت هم کېره‌ک بۉله‌دی. دېمک سوو بولمه‌گنده ایکین‌دن اۉنیم آلیش قیین بیر موضوع دیر. بوگون اۉلکه ایکین‌چیلر، اۉز ایکین‌لری کوچلی بۉلیشی اوچون اۉغیت‌دن فایده‌لنه‌دیلر.

جانه‌جان یورتیمیز افغانستان‌ده سوو تورلی منبع‌لری بار؛ جمله‌دن بویوک دریالر و تاغ بغریده‌گی بولاق‌لر و باشقه تور منبع‌لر ایکین‌لر اوچون کتّه اهمیتگه ایگه دیر. اگرده دولت ایکین‌چی‌لر و باغدارلرنینگ سوو جهت‌دن قیین‌چیلیک‌لرینی برطرف قیلگنده ایکین‌چی‌لریمیز و باغدارلریمیز کۉزگه کۉرینرلی اۉنیم‌لرگه ایگه بۉلیب اولرنینگ اقتصادلری هم تاباره اۉسیب، یخشی تیریکچیلیککه ایگه بۉله‌دی. نیمه اوچونکیم اۉلکه‌میزنینگ یوزده تۉقسانی ایکین‌چیلیک و چارواچیلیک ایشلری بیلن شغللنیب کېلماقده‌لر. اگرده اۉلکه‌دهقان‌لری و چاروادارلری‌گه اوشبو زمینه‌لرده یاردم قیلینگنده اولرنینگ ایشلری قنچه هم رواجلنه‌دی.

ایکین‌چیلیک و زراعت هربیر اۉلکه اقتصادی‌نینگ اۉسیشی‌ده مهم رول‌نی اۉینه‌یدی. اگرده ایکین‌چی‌لرگه دولت تمانیدن تورلی ماشین‌لر؛ جمله‌دن تراکتور، کمپاین و ارپه بوغدای و شونگه اوخشش نرسه‌لرنینگ اۉره‌دېگن و قۉش سوره‌دېگن تخنیکی لوازم‌لر همده ییترلی سوو و ایکین‌نینگ تورلی دارو- درمان‌لری قرضه یا قِسط شکل‌ده یاردم قیلینگده، ایکین‌چیلیک ایشلری تاباره اۉسیشی و رواجله‌نیشی‌گه ایشانچی‌میز کامل دیر.

اۉتگن نېچه ییل مابینیده اۉلکه‌میزده‌گی یاغین‌گرچیلیک‌لر آز بۉلگن‌لیگی همده قتیق و ساوق قیش کېلگن‌لیگی باعث‌دهقان‌لریمیز و چاروادارلریمیز انچه متضرر بۉلیب مینگلب قره مال‌لر اۉرته‌دن کېتیشی‌گه سبب بۉلگن. خداگه شکرلر بۉلسین کیم، اۉتگن ایکّی ییل مابینی‌ده ایزمه- ایز یاغیش‌لر سببلی دهقان‌لریمیز و چاروادارلریمیز قیین‌چیلیک‌لری بیر آز اۉرته‌دن کۉتریلیب ایکین‌لری‌دن هم یخشی اۉنیم‌لرقۉلگه کېلدی.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

اېکین‌چیلیک وزراعت بیر اؤلکه اقتصادی‌نینگ اؤسیشی‌ده کتّه اؤرنی بار. اَینیقسه عزیز اؤلکه‌میز افغانستان جهان اؤلکه‌لری آره‌سیده بیر زراعتی اؤلکه سنه‌لیب بو یېرده کؤپراق وطنداشلریمیز اېکین و چاروا ایشلری بیلن شغللنیب کېلماقده‌لر. هر بیر دهقان و اېکین‌چی اؤز یېری‌ده محنت چیککنده یېترلی اؤنیم قؤلگه کېله‌دی.

سؤزلر:

جهازلنگن، اؤنیم، اوسکونه، یؤل- یؤریق، اېرته، اؤغیت.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچیلر ایکّی گروپگه بؤلینیب هرگروپدن بیرکیشی درس‌نی یوزیدن بلند سېس بیلن اؤقیب اوحقده معلومات بېرسین.

۲- اؤقووچی‌لردرس متنی‌ده‌گی ینگی سؤزلرنی معنا قیلیب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۳- ایکّی گروپدن ایکّی کیشی اؤز صنفداشلری قرشی‌سیده تؤختب افغانستانده اېکین‌چیلیک قنده‌ی‌لیگی حقیده معلومات بېرسین.

سؤراق‌لر:

۱- افغانستانده اېکین‌چیلیک وضعیتی قنده‌ی دیر؟

۲- «اېکین‌چیلیک» سؤزی درس متنیده نېچه مرته تکرارلنگن؟

۳- اېکین‌چیلیککه نیمه‌لر کېره‌ک بؤله‌دی؟

۴- افغانستان‌نینگ یوزده قنچه کیشی‌سی اېکین‌چیلیک و چارواچیلیک بیلن شغللنه‌دیلر؟

۵- اېکین کوچلی بؤلیشی اوچون نیمه قیلیش کېره‌ک؟

۶- افغانستان قنده‌ی بیر اؤلکه دیر؟

۷- اېکین‌دن قچان یخشی اؤنیم آلسه بؤله‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

افغانستانده اېکین‌چیلیک و چارواچیلیک حقیده اؤن سطرلیک بیر مقاله یازیب اونده بېش- بېش نقطه «.» و کامه «،» و «:» و اونداو «!» بېلگی‌لرینی ایشله‌تینگ.

ایکّینچی بۏلیم:
مخمس:

مخمس یا بېشلیک مستقل شعری شکل‌لردن بیری بۏلیب هـر بـوغینی بـېش مصـرع‌دن عبارت دیر. مخمس‌نینگ بیرینچی بندی اۉز ارا قافیه‌داش بۏلیب قالگن بندلری‌نینگ هر تۏرته‌له مصرع‌سی اۉز ارا قافیه‌داش و بېشینچی مصرع‌سی بیرینچی بندگه قافیه‌لنگن بۏلـه‌دی. مخمـس بیر شاعرنینگ مستقل شعری بۏلیشی و یا باشقه شاعرلرنینگ غزلیگه مخمس باغله‌نیشی ممکـن کیم اونی تخمیس یا مخمس باغلش دېیدیلر.

بو معنیده کیم مخمس‌نینگ بیرینچی، ایکّینچی و اوچینچی مصراع‌سی مخمس باغله‌گـن شاعر قلمیگه منسوب بۏلیب و قالگن ایکّی مصراع‌سی اېسه اصلی شاعردن دیر.

مسمط‌نینگ «مخمس» بۏلیمی اۉزبېک شعریتی‌ده کـۉپراق قولـلَه‌نـیلگن. قوییـده امیـر عمرخان امیر فرغانه‌نینگ نوایی غزلیگه باغله‌گن مخمسی‌گه دقت قیلینگ:

مخمس

دلربالیق شـــېوه سـین آرام جانلاردین ســـۉرنگ
محنت هجران طــریقین بغری قانلاردین ســۉرنگ

لاله رخ لار وصفینی رنگی خــزان لاردین ســۉرنگ
«عشـق سِرّین هجر اسیر ناتوان لاردین ســـۉرنگ

عیش اېله عشرت طریقین کامرانلاردین ســـۉرنگ»
عشـــق بېماری بۏلوب کۉیونگدا یاتّیم ســارغـایب

کېل بوسر وقتیم غه اۉلماســدین بورونراق ای طبېب
مېن بۏلــوب مــردود یار آلیــدا هم... دور رقېـــب

« بیزگا چون مهــر و وفا آیینی بۏلـــما بدور نصیب
بې وفالیق رســـمینی نامهر بانلاردین ســـۉرنگ»

دهــر ایـــامی دا بار دور هرکیــشی‌نینگ دلبـــری
کام آلور عشـــرت بیله دلــداریدین بۏلــــسه زری

نازنین لار عاشـــــق مســـــکین نی اَیتور تورلر نری

« بیزنی دوران محنتی هم عاجز اپتمیـــش هم قری

حُســـن اپله قوت نی رعنا نوجوانلاردین ســـۋرنگ»

مپن بیلورمن عشـــق ارا ناملیق لار شـــپوه ســـــین

رند ورسوالیقدا خون آشـــاملیق لار شـــپوه ســـــین

اۋرگاتای مجنون غه بپ آراملـیق لار شـــپوه ســــین

« نپکنام عشـــــق ارا بدناملیق لار شـــپوه ســـــین

یخشی لار بیلماس انی بیزدپک یمانلاردین سۋرنگ»

بۋلسانگیز تا فقـــــــــــــر اطـــواریدا آگاه اهلیدین

دردو دل کســـب ایلا میـــش دو......آه اهلـــیدین

ایـستاگانلار عشـــــق ذوقینی بو درگاه اهلـــیدین

«فردلیق شوقینی سۋرمانگ شـوکت و جاه اهلــیدین

اول صعوبت لذتین....لی جـــانلاردین ســــــۋرنگ»

ای جفا بیرله توکمانگ عاشـــقلارنی قانین زینـــــهار

غمزه بیرله توکمانگ عاشـــــقلارنی قانین زینـــــهار

ناتوان لارنی غضب تیغـــی بیله قیلـــمانگ فـــگار

«عجز تفراغیدا عشـــــق اهلیغه اۋلغان حکـــمی بار

قتل حکمی ایلاماکنی قهـــرمـانلاردین ســـــۋرنگ»

انگلاماس عشق محبت داســـــتانین اهل رســــــم

تانیماس مهر اهلینی یخشی یمــــانین اهل رســــم

فهـــم ایلار مو وفا ســــود و زیانین اهل رســـم

«بیلـمادی مقصودی گنجی‌نینگ نشانین اهل رســم

گر سۉرار سیز آنی سیز نام و نشانلاردین ســۉرنگ»
تېلبه لاب کۉنگلوم عدم شــهریغه کېتّی دۉســــتلار
بیلــــمادیم اول ناتوان نــې یېرگا کېتی دۉســـت لار
آه و افـــغان امیر عشـــق ایشـــیتی دۉســـت لار
« چون نوایی عشق صحراسیـــده ایتی دۉســـت لار
آنی اول یاندین یتوشـگان کاروانلاردین ســـۉرنگ»
(امېر عمرخان)

یۉقاریده‌گی مخمس، («») بېلگی‌سی ایچیده‌گی مصراع‌لر حضـرت نـوایی‌دن و آلـدینگی اوچ مصراع امیرعمرخان نیکی دیر. دېمک بـولردن تشـقری مـونس، آگهـی، مشـرب نمنگـانی، وفایی، اوویسی، نادره، مخروبه، فرقت، مقیمی، خرامی، حزینی و باشقه‌لرهم مخمس شـېوه‌سـیده مستقل شعرلر ایجاد اېتگن‌لر.

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچیلر مخمس‌گه قولاق سالیب بیلمـه‌گـن بَیـت‌لرینـی اۉقـووچی‌دن سـۉرب شـعرنی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب آلسین‌لر.
۲- مخمس‌نینگ اوچینچی بندی حقیده اۉز نظرلرینگیزنی بیلدیرینگ.
۳- قنده‌ی شعرنی مسمط دېیدی‌لر و نېچه توردن عبارت دیر؟
۴- اۉقووچیلر آلتی کیشی‌لیک گروپ‌لرگه بۉلینیب هرگروپدن بیرکیشی مسمط و اونینگ تـورلری همده متن‌ده کېلتیریلگن مخمس‌نی اۉقیب اوحقده معلومات بېرسین‌لر.
۵- متن‌ده کېلتیریلگن مخمس کیم نیکی و قیسی شاعرنینگ غزلیگه مخمس باغله‌گن؟
۶- درسده‌گی مخمس نېچه بنددن توزیلگن ؟

اوی تاپشیریغی:

درسده کېلتیریلگن مخمس‌نی نثرگه اۉزگرتیریب اۉز کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ‌لر.

اۉن بیرینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- اۉزبېک آغزه‌کی ادبیاتی حقیده معلوماتگه ایگه بۉلیش.

۲- شعرلرتوریدن بۉلمیش مربع باره‌سیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- اۉلنگ- اۉلنگ قۉشیق‌لری قَیسی پَیتده اَیتیله‌دی؟

۲- اۉزبېک تۉی‌لریده عیال‌لرتمانیدن قَیسی قۉشیق‌لر اَیتیله‌دی؟

اۉلنگ- اۉلنگ و یار- یار قۉشیق‌لری

معلوم کیم اۉزبېک خلق‌لری اۉزاق تاریخ و بای فرهنگ و فولکلورگه ایگه دیرلر. بو فولکلور و آغزه‌کی ادبیات جمله‌سیدن بیری، اۉلنگ- اۉلنگ و یار- یار قۉشیق‌لری دیر. بو قۉشیق‌لر قدیم زمانلردن بویان تورک‌لر؛ اَینیقسه اۉزبېک‌لر آره‌سیده رواجله‌نیب کېلماقده دیر. بو قۉشیق‌لر کۉپراق اۉزبېک خلقی آره‌سیده اۉغیل اویلنتیریش تۉییده، کېلین آلدیده کۉپچیلیک عیال‌لرتمانیدن قۉللَه‌نیله‌دی؛ یعنی کېلین‌نی کیاونیکی‌گه آلیب کېلگن‌لریده یا آلیب کېله‌یاتگن پیت‌لریده خاتین- قیزلرتمانیدن اَیتیله‌دی.

سۉزملکی‌نینگ سلطانی، تدبیرلی وزیر و سیاست اربابی امیر علی شېر نوایی اۉز کتابی «مېزان الاۉزان»ده شعرلربحرلری نینگ توضیح‌لش جریانیده اۉزبېک خلقیگه عاید تویۉق، چَنگه یا چېنگه، محبت نامه، عرض واری، یار- یار، اۉلنگ- اۉلنگ و مستزاددن هم یادله‌یدی. اوچېنگه قۉشیغی حقیده مونده دېیدی:

«وینه ترک اولوسیدا بیر سرود دورکیم آنی، محبت نامه دېرلار و اول هزج مسدس مقصور بحریدا دور و حالا متروک دور، بَیت:

منی آغزینگ اوچون شیدا قیلیب سن   منگا یۉق قایغونی پیدا قیلیب سین

ینه «چنگه» دور کیم ترک اولوسی زفاف و قیز کوچورور توی‌لاریده انی ایتورلار، اول سرودی دور بغایت موثر و ایکّی مصرع دور بیر نوع هېچ وزن بیله راست کیلماس و بیر نوعیده

بیر بیت ایتیلور کیم منسرح مطوی موقوف بحری دور و «یار- یار» لفظینی ردیـف اؤرنیغـه ..... قیلورلار.
انداقکیم:

قیسی چمندین اېسیب کېلدی صبا یار- یار   کیم دمیدین توشتی اوت جانیم ارا یار- یار
مفتعلن فاعلان مفتعلن فاعلان

ینه ترک اولوسی به تخصیص چغتای خلقی ارا شایع اؤزان دورکیم الار سـرودلاردین اول وزن بیله یساب مجلس‌لارده ایتورلار، بیریسی، دورکیم، تجنیس، ایتیلغـای و اول رمـل مسـدس مقصور دور...»

چېنگه‌دېگن قؤشیق اوشه دور اؤزبېک‌لری آره‌سیده رواجلنیب کېلگن بوقؤشـیق‌لـر کېلـین آلیش تؤی‌لریده اَیتیلراېکن. چېنگه ایکّی تور بؤلیب بیرینچی‌سی هېچ قنـده‌ی اولچـاو (وزن) گـه تؤغری کېلمی و ایکّینچی‌سی اېسه منسرح مطوی موقوف بحریده بؤلیب و «یار- یار» سؤزلـری اونگه ردیف قیلینیب ایشله‌تیله‌دی. چېنگـه‌نینـگ ایکّینچـی قسـمی‌ده؛ یعنـی (یـار- یـار) ردیـف قیلینیب ایشله‌تیله‌دیگن قؤشیغی حاضر هم افغانسـتان اؤزبېـک‌لـری اَینیقسـه فاریـاب، سـرپل و جوزجان ولایت‌لریده یشه‌یاتگن اؤزبېک‌لر آره‌سیده کېنگ رواجی بار. قوییده‌گـی مثـال‌گـه دقـت قیلینگ:

قَیسی چمندین اېسیب کېلدی صبا یار- یار   کیم دمیدین توشتی اؤت جانیم ارا یار- یار
مفتعلن مفتعلن فاعلان

بولردن تشقری افغانستان اؤزبېک‌لری آره‌سـیده کېلـین سـلام قؤشـیق‌لـری کـم کېنـگ کؤلم‌ده رواجی بار قوییده‌گی « یار- یار» و «اؤلنگ- اؤلنگ» قؤشیق‌لریدن نمونه اؤقینگ:

چیمیلدیغینگ چیپ چنار بؤیینگ چـنار یار- یار
بؤیینگ گه کؤز تېمگه سـین آلی تومار یار- یار

* * *

تاقـچه‌ده‌گی قتیغ نی چـنگ باسـیپتی یار- یار
کېلین بی‌بی کېته‌من دېب غم باسیپتی یار- یار

* * *

چیمیلدیغینگ آرقه‌ســیده تـؤله جـوجه یار- یار
بیرته‌ســینی آله‌ی دېســم نذر خـواجه یار- یار

* * *

ایکّی صندوق بیر- بیریگه رنگ بېرەدی یار- یار
ایکّی قـودا بیر- بیریــگه تـۋی بېرەدی یار- یار

* * *

چیمیلدیق‌نینگ ارقه‌سیده شَلدیر شوقین یار- یار
کېلین بیلن کـیاو گـه کېـتدی ذوقــیم یار- یار

* * *

تانچـه‌ده‌گی قالـــین نـی بیرگلـی مـن یار- یار
ینــگم بیلـن آغــم نی بلــبلــی مـن یار- یار

* * *

اۋلنگ اۋلنگ جان اۋلنگ اۋلنگچی مـن یار- یار
اۋلنگچی‌لر کېلــگونچه اَیتــگوچی مـن یار- یار

* * *

آغـه جـانیم اوی‌لریگه اوچـدی اۋردک یار- یار
ینـگه جـانیم اوی‌لریگه توشدی اۋردک یار- یار

امیرالکلام علی شېرنوایی اۋز خمسه‌سی‌ده اۋلنگ- اۋلنگ و یار- یار قۋشیق‌لـری حقیـده موندی دېب یازەدی.

گل و ســــبزه ای امیدا بۋلــدی تۋی
بۋلوب گلـــــشن آیین بیلاشهرو کۋی

ایاقـــچی کېــتور جام نی لب به لب
که تۋی اۋلــــدی ایام عیــش و طرب

که بو.... اېـرور عـــالم افــروزهـــم
خصــــوصاً اېرور فصــل نــوروزهـــم

مغنی تـوزوب چــنگه وزنــیدا چــنگ
نواچېک که هی هی اۋلنگ جان اۋلنگ

دېسانگ سېن که جان قورداشـیم یاریار
مېن ایتای که مـونگوغ باشـــیم یاریار

نـوایی چو ســــرمنزلینگ چـــنگه دور
ســرودینگ داغی ســــورایلاچنگه دور

ایالغــــونـــچه یاریار اۋلـغــــوســـی
منینگ یغـــلاریم زار زار اۋلـغــوسی...

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

اؤزبېک خلقی اؤزاق و بای تاریخ و فرهنگ‌گه اېگه دیر. یار- یار، اؤلنگ- اؤلنگ، سبزوان‌لر، نای- نای‌لر و کېلین سلام قؤشیق‌لری قیزکؤچیریش مراسم‌لریده خاتین- قیزلرتمانیدن دسته‌جمعی شکل‌ده دف و دایره بیلن و گاهیده دف چالینمسدن ایتیله‌دی. بو قؤشیق‌لر ییل‌لردن بویان قؤلـلَه‌نیلیب بیزگچه یېتیب کېلگن. حاضرچه‌لیکده بو فولکلوری و آغزه‌کی قؤشیق‌لر افغانستان اؤزبېک‌لری اؤرته‌سیده اَیتیله‌دی.

سؤزلر:

فولکلور، آغزه‌کی، قؤلـلَه‌نیلماق، بحور، چنگه، عرض واری، مستزاد، محبت نامه، تویؤق، متروک، سرود، بغایت، شایع، تجنیس.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر نېچه گروپگه بؤلینیب هرگروپدن بیرکیشی درس متنیده کېلتیریلگن یار- یارلرنی بلند آواز بیلن اؤقیب بېرسین.

۲- اؤقووچی‌لر درس‌ده کېلتیریلگن یار- یارلرنی چیرایلی خط بیلن اؤز کتابچه‌لریگه یازسین‌لر.

۳- اؤقووچی‌لر درسده‌گی ینگی سؤزلرنی معنا قیلیب بیلن جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- درس نیمه حقده اېدی؟

۲- اؤلنگ- اؤلنگ و یار- یار قؤشیق‌لریدن تشقری باشقه قَیسی خیل قؤشیق‌لر اؤزبېک‌لر آره‌سیده رواجلنگن دیر.

۳- اؤلنگ- اؤلنگ و یار- یار قؤشیق‌لر قچان ایشله‌تیله‌دی.

۴- اؤلنگ- اؤلنگ و یار- یار قؤشیق‌لری کیم‌لر تمانیدن اَیتیله‌دی؟

۵- علی شېرنوایی اؤزبېک‌لری آره‌سیده‌گی رواجلنگن قؤشیق‌لرحقیده اؤز کتابیده نیمه دېب یازگن؟

۶- قَیسی چمندین اېسیب کېلدی صبا یار- یار   کیم دمیدین توشتی اؤت جانیم ارا یار- یار

یؤقاریده‌گی شعر قَیسی وزن‌ده اَیتیلگن؟

۷- بو قؤشیق‌لر حاضرچه‌لیکده هم افغانستان اؤزبېک‌لری آره‌سیده ایشله‌تیله‌دیمی؟

اوی تاپشیریغی:

اؤن « یار- یار و اؤلنگ- اؤلنگ» قؤشیغی‌نی تاپیب کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ‌لر.

ایکّینچی بۆلیم:

مربع:

عربچه‌ده تۆرتلیک‌نی اَیته‌دی. اصطلاح‌ده شعری ژانرلردن بیری بۆلیب مسمط تورلریگه قره‌شلی شعرلرگه اۆخشش ترتیبی‌ده توزیله‌دی. اونینگ هر بوغینی تۆرت مصرع‌دن عبارت بۆلیب، بونده بیرینچی بندنینگ تۆرته‌له مصرع‌سی اۆز ارا قافیه‌داش‌لنگن بۆلیب، قالگن بندلری‌نینگ اوچ مصرع‌سی اۆز ارا قافیه‌داش و تۆرتینچی مصرع‌سی ایسه مربع‌نینگ بیرینچی بَیتی‌گه قافیه‌لنه‌دی. مربع‌ده مصرع‌لر سانی‌نینگ هر بندی رباعی‌گه اوخشب هم، بیراق اۆنی تۆرتلیک طرزیده و عروض‌نینگ تورلی وزن‌لریده یره‌تیش ممکن. مربع مصراع‌لری وزنداش بۆلیب بیرینچی بندنینگ سۆنگی بیتی تۆلیق شکل‌ده یا ئیچه سۆز، کیینگی بندلرنینگ اخیرلریده تکرارلنه‌دی. تۆرتلیک ژانری اینگ قدیمگی و ایسکی نمونه‌لردن بۆلیب مستقل تۆرتلیک‌لر شکلی‌ده‌گی نمونه‌لری محمود الکا شغری‌نینگ «دیوان اللغات التورک» اثری و یوسف اولوغ حاجب خاص‌نینگ « قوتادغوبیلیک» اثریده و مسمط مربع حکمت مربع شکل‌ده‌گی ایلک نمونه‌لری تورکستان پیری خواجه احمد یسوی‌نینگ «دیوان حکمت» کتابیده همده فضولی و بابا رحیم مشرب، عوض اۆتر و مقیمی ایجاد یاتیده کۆریش ممکن.

قوییده‌گی مربع نمونه‌لریگه دقت قیلینگ:

مربع‌لر

بندنگ ایرورمن والله بالله	شام و سحر لارمن سنگه شیدا
کیلدیم ایشی ک کا دیب یشی ال	کۆردوم یۆزونگ‌نی الحمد لله

باقسنگ منینگ دیک دیوانه لارغه	عقل و هوشیمدین بیگانه لارغه
عصیان چۆلیده آواره لارغه	کۆردوم یۆزونگ‌نی الحمد لله

مستانه قیلغان شهرا کۆزونگ دور	دیوانه قیلغان شیرین سۆزونگ دور
شیدایی ایتکان گلدیک یوزونگ دور	کۆردوم یۆزونگ‌نی الحمد لله

ایســتاب وصالینگ شــــام عراقی	تاپمادیم اصلا یارنینگ ســـۋراقی
کۋیدوردی دۋست‌لار یارنی فــراقی	کـــۋردوم یــۋزونگ‌نی الحمـد لله

مــشــــــــــربغه یتی آه و ندامت	هر بیرده بۋلسنگ بۋلغیل ســلامت
تا روز محـــــــشر ایـتور دوامت	کـــۋردوم یــۋزونگ‌نی الحمـد لله

(بابا رحیم مشرب)

مقیمی مربع‌لری:

ای غنچه لــب یـــوزی لاله حـمرا	عـلاجیم یــۋق قانه بۋیانمای اصـــلا
ایلکینگ بیـرلــه ایاغینگ گـــه نگارا	چیکان حنا لارینگ ی ادیمغه توشتی

یوزینگ کۋرگاج دُراشـکیم ساچیلدی	بی خبرلار مینی حـــالیمغه کۋلـــدی
اۋقدین قـدینگ دیمه نیدین بوکولدی	ایکی قاش یا لارینگ یادیمغه توشتی

باد ایلابان اوشـــل اۋتـکان زمـانلار	قـــان یغلاســـم چیکیب آه وفغانلار
عیب ایتمنگیز مینی ای نوجـــوانلار	مهـرو وفالارینگ ی ادیمغه تـوشتی

یۋلینگ اۋزراکۋز اشکیدین سـواوردیم	کیپریک بیلا خاک رهینگ سوپوردیم
باشدین قدم قیلیب تینمای یوگوردیم	قیلغان ایما لارینگ ی ادیمغه توشتی

ای جـانیم راحـــتی کۋزوم چـــراغی	کیرپیک لارینگ بۋلسون زلفیم تراغی
بولـورمـو میـــسر وصـــلینگ نی باغی	روی رعـنالارینگ ی ادیمغه توشـــتی

گاهی پری دیرمن کـۋروب جمالینگ	گاهی انـــسان گاهی ملک خصالینگ
هرنه دیسام دیرمن کۋروب وصالینگ	مـدح وثنا لارینگ ی ادیمغه تـوشتی

(مولانا مقیمی)

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر بېش کیشی‌لیک گروپلرگه بؤلینیب هرگروپدن بیرکیشی مربع ژانری حقیده معلومات بېرسین.

۲- ینه هرگروپدن بیر کیشی صنفداشلری قرشی‌سیده یؤقاریده‌گی مربع‌لرنی بلند آواز بیلن دیکلمه قیلسین.

۳- اؤقووچی‌لر مربع‌لرنینگ چیرایلی خط بیلن اؤز کتابچه‌لریگه یازیب آلسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی مربع دېیدی‌لر؟

۲- مربع بیلن رباعی‌نینگ فرقی نیمه‌ده؟

۳- مربع‌نینگ قیسی مصراعلری قافیه‌داش دیر؟

۴- مربع‌نینگ قیسی شاعرلر دېواینده کؤره‌آله‌میز؟

۵- یؤقاریده‌گی مربع‌لر نېچه بیت‌دن توزیلگن؟

۶- بیرینچی مربع کیم‌نیکی؟

۷- ایکّینچی مربع‌نینگ تؤرتینچی بندی نیمه‌نی افاده‌له‌یدی؟

اوی تاپشیریغی:

اؤقووچی‌لر باشقه شاعرلر مربع‌سیدن تنلب اؤز کتابچه‌لریگه یازسین‌لر.

اۋن ایکّینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- «محبت نامه» حقیده معلوماتگه ایگه قیلیش.

۲- گرامربۉلیمیده مسدس‌نی تانیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- محبت نامه‌نی کیم ایجاد ایتگن؟

۲- محبت نامه نیمه حقده یره‌تیلگن؟

محبت نامه

بو اثر میلادی اۋن تۉرتینچی عصر باشلریده دنیاگه کېلگن اۋزبېک خلقی‌نینگ بویوک شاعر و علامه‌لریدن سنه‌لمیش خوارزمی قلمیگه منسوب دیر. خوارزمی اۋز عمری دوامیده تورلی ییرلرگه سفر قیلیب تورلی ماجرالرنی اۋز باشیدن کېچیرگن. او میلادی ۱۳۵۳نچی ییل باشلریده خان آلتون اوردوخانی، جانی بېک (میلادی ۱۳۴۲– ۱۳۵۷)نینگ حکمدارلریدن بۉلگن معرفت پرور و سۉز اربابی محمد خواجه بېگ بیلن یقیندن آشنا بۉله‌دی. اونینگ ایسته‌گیگه بناءً هجری قمری ۷۵۴ نچی ییل‌ده محبت‌نامه اثرینی تورکی- اۋزبېکی تیلده ایجاد ایته‌دی و بوحقده قوییده‌گیچه یازه‌دی:

"محبتنامه" سۉزین مونده ایتدیم　　قۉغین سیر یقاسینده بیتیدیم
بو دفتر کیم بۉلوبتور مصر قندی　　یېتّی یوزاېللی تۉرت ایچره توگندی

*　*　*

تبسم قیلدی ایدی ای فلانی　　کېتورگیل بیزگا لایق ارمغانی
کۉنگول بحرینده کۉپ گوهرلارینگ بار　　آچوندا فارسی دفترلارینگ بار
محبت نردینی کۉپلاردین اۋتتونگ　　شکر تیک تیل بیلا عالمنی توتتونگ
تیلارمېن کیم بیزینگ تیل بیرلاپیدا　　کتابی ایلاسانگ بۉقیش قاتیمدا...»

«محبت نامه» عشق و محبت موضوعیده‌گی اثر بۉلیب، بیر عاشق‌نینگ اۋز معشوقیگه یازگن نامه‌لری، مثنوی طرزیده ایجاد ایتیلگن. اونینگ (۳۱۷) تورکی- اۋزبېکی بیت (فرد) و

(۱۵۶) فارسی دری بیت‌دن توزیلگن؛ یعنی اثرنینگ کؤپراق قسمی تورکی- اؤزبېکی تیلده یره‌تیلگن. دېمک کتاب‌نینگ اَیریم بیت‌لری شیر و شکر؛ یعنی تورکی و فارسی تیلیده قؤشیمچه اېتیب یره‌تیلگن. بیراق محبت نامه‌نینگ اساسی تیلی، تورکی- اؤزبېکی دیر. خوارزمی‌دن محبت نامه‌دن تشقری باشقه بیرار کتاب بیزگچه یېتیب کېلمه‌گن؛ ولی معلوم بؤلیشیچه اوندن باشقه اثرهم بؤلیشی ممکن.

«محبت نامه» نامه‌لری تورلی شکل‌لرده ایجاد اېتیلگن، یعنی شعر تورلی ژانرلریده یازیلگن؛ جمله‌دن مثنوی، غزل، ساقی نامه‌نی اؤز ایچیگه آله‌دی. محبت غزل نامه بیلن باشله‌نیب اوشبو غزل نامه‌ده اونینگ ممدوح‌سی محمد خواجه بېگ مدح اېتیلیب و اثر سؤنگی اېسه مناجات و خاتمه الکتاب دیر.

اثرنینگ نامیدن معلوم بؤلیشیچه: اونینگ موضوع‌سی مهر و محبت دیر، یعنی انسان‌لرنینگ بیر- بیرلریگه مهر و محبت‌لری همده عشق و محبت‌گه چارله‌یدی و خرافی و بېهوده ایشلردن اؤزاق بؤلیش‌لرینی توصیه بېره‌دی. او ناامیدلیک‌نی نفی قیله‌دی. خوارزمی اؤز اثری محبت نامه‌ده مهر و محبت، سېوگی و محبت‌دن تشقری اؤز ممدوح‌سی محمد خواجه‌بېگ و اونینگ دربارینی، شان و شوکتی‌نی هم مدح اېتگن.

محبت نامه میلادی اؤن تؤرتینچی عصر بدیعی اثرلردن سنه‌لیب خلق ایچیده حرمت‌گه سزاوار بؤلگن.

قوییده محبت نامه‌دن نمونه‌لر اؤقینگ:

جهانده سېن کېبی جانان یؤق ای جان
سېنینگ دردینگغه هېچ درمان یؤق ای جان

انینگدیک یېرگه قؤل سؤندی کؤنگول کیم
ییراقتین باقماغه امکان یؤق ای جان

بوکون مینگ جان بیله کیم که کؤنگولنی
سنگه بېرمس تنینده جان یؤق ای جان

یېتّی اقلیم ایچینده کؤرک که حالی
سېنینگ تیک بیرتغی سلطان یؤق ای جان

بیزینگ مذهب ته عاشق‌لرنی، سیزلر
اگر اؤلتورسنگیز تاوان یؤق ای جان

اؤنوتتونگ بو محمد خواجه نی آه
بیزینگ تیک‌لرگه انده سان یاَوق ای جان

سېنی جانیمدن آرتوقراق سېورمېن
بوسؤزده حق بیلوریلغان یؤق ای جان

سېنینگ عشقینگده سه یررغه خوارزمی
بوکون عالمده بیر بستان یؤق ای جان

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

محبت نامه تورکی- اؤزبېکی تیلده ایجاد اېتیلگن بدیعی اثرلردن سنه‌لیب اونینگ اساسی موضوع‌سی انسان‌لرنینگ بیر بیرلریگه مهر و محبت‌لری دیر. اوشبو اثر ایکّی تیل یعنی تورکی- اؤزبېکی و فارسی- دری تیلیده ایجاد اېتیلگن.

سؤزلر:

منسوب، چارله‌ماق، توصیه، نفی، سېوگی، سؤنماق، ییراق.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر گروپ‌لرگه بؤلینیب درس‌نی اؤقیب اونده‌گی شعرلرنی دیکلیمه قیلسین و هر گروپدن بیر کیشی محبت‌نامه حقیده معلومات بېرسین.

۲- اؤقووچیلر درسده‌گی ینگی سؤزلرنی کؤچیریب معناسی بیلن جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۳- هرگروپدن بیر کیشی صنف قرشی‌سیده «محبت نامه» متنی‌نی بلند سېس بیلن اؤقیسین و قالگن اؤقووچی‌لر اؤنگه قولاق سالسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- «محبت نامه» کیم‌نینگ اثری دیر؟

۲- محبت‌نینگ اساسی موضوع‌سی نیمه‌لردن عبارت؟

۳- محبت نامه قیسی ییل‌ده ایجاد اېتیلگن؟

۴- خوارزمی‌دن باشقه قیسی اثرلر میراث قالگن؟

۵- محبت نامه متنی شعرده یره‌تیلگن‌می یا نثرده؟

۶- خوارزمی محبت‌نامه اثرینی کیم‌نینگ ایسته‌گی‌گه بناءً ایجاد اېتگن؟

۷- محبت‌نینگ اساسی تیلی نیمه دیر؟

۸- اثر نیمه اوچون «محبت نامه» دېب ناملنگن؟

۹- خوارزمی قیسی عصرده یشه‌گن؟

۱۰- محمد خواجه بېگ کیم دیر؟

اوی تاپشیریغی:

درس حقیده اؤن سطرلیک بیر مقاله یازینگ.

ایکّینچی بۋلیم:

مسدس:

مسدس یا آلتی‌لیک، مسمط تورلریدن بیری حسابله‌نیب اونینگ، هربوغینی یا بندی آلتی مصراع‌دن توزیلگن بۋله‌دی. مسدس عروض‌نینگ تورلی وزن‌لریده تورلی موضوع‌لر بیلن ایجاد اېتیله‌دی. بو ژانرده بېشینچی و آلتینچی مصراع‌لر هر بندی‌نینگ اخیریده تکرارلنه‌دی. مسدس‌نینگ برچه مصراع‌لری وزنداش بۋله‌دی. مسدس ژانری بیر شاعر تماندن هم مستقل شکل‌ده و هم باشقه بیر شاعر شعرینی هم تنلب اۋنگه مسدس باغله‌یدی. بومعنیده کیم اۋزیگه یاققن یا بیرار استاد غزلی‌نی تنلب اونینگ باشیده تۋرت- تۋرت مصراع قۋشیب کېین تنله‌گن غزلیدن ایکّی مصراع قۋشیب مسدس ترتیبله‌یدی و اونینگ آتینی فلانی غزلیگه مسدس دېب قۋیه‌دی.

میلادی ۱۷ – ۱۹ نچی عصر بویوک سېمالریدن بۋلمیش امیری، آگهی، نادره، فرقت، عوض اۋتر، صدقی، طبیبی، کبی و باشقه‌لر گۋزه‌ل مسدس‌لر یره‌تگن‌لر. فرقت‌نینگ «سیاره اېکن مندېک» ذاکرجان فرقت‌نینگ، «اېتمه دیم اوچ خراباتی» ناملی سیر مضمون مسدس‌لری مقتاوگه لایق دیر. قوییده سیاره اېکن مندیک» عنوانلی مسدس گه دقت قیلینگ:

مسدس

صیدینگ قۋیه بیر صیاد سیاره اېکن مندیک
آل دامی نی بۋینیدین بېچاره اېکن مندیک
اۋز یاری نی تاپمسدن آواره اېکن مندیک
اقبال نگون بختی هم قاره اېکن مندیک

هجران اۋقیدین جسمی کۋپ یاره اېکن مندیک
کۋیگن جگری بغری صدپاره اېکن مندیک

بېش کون سېنی دورینگده بېچاره خرام اېتسون
آهولر اېله اۋینب عیـشی نی مــدام اېتســـون
یامغور ســـووی تۆلگنده تاغ لارنی جام اېتسون
حقینگ غه دعـا ایلب عمرینی تمام اېتســـون

هجران اۋقیدین جسمی کۆپ باره اېکن مندیک
کۆیکن جگری بغــری صـــد پاره اېکن مندیک

سرگشـــته بو وادیده بیر باشـــیغه رحم اېتگیل
یۆق طاقتی بندینگ گه برداشــیغه رحم اېتگیل
ییغلب سېنگه تیرمولور کۆز یاشیغه رحم اېتگیل
رحم اېتمه سنگ اۋزیگه یولداشیغه رحم اېتگیل

هجران اۋقیدین جسمی کۆپ باره اېکن مندیک
کۆیکن جگری بغــری صـــد پاره اېکن مندیک

تاعده آچیلیب لاله بیر ســـبز بهار اولسه
آخـر بونچوک بیداعالـــم انگه تار اولسه
چیقمی دیسه جاییدین غربتده فگار اولسه
گر چـــیقیسه بناگاهی دامیغه دچار اولسه

هجران اوقیدین جسمی کوپ باره ایکن مندیک
کویکن جـــگری بغــری صدپاره ایکن مندیک

بیچاره نې ظلم ایلب قــۆل بۆینی نی باغلـب سن
هرساری چېکیب ســودرب اۆلدورگلی چاغلب سن
کۆکسینی جــــفا بیرله لالــه کبی داغلـــب سن
سات مېنگه اگر قصدی نگ آلغوچی سۆراغلب سن

هجران اۆقیدین جسمی کۆپ باره اېکن مندیک
کۆیکن جـگری بغــــری صدپاره اېکن مندیک

یۆق هوش پری تیککن دیوانه گه اۆخشایدور
کۆز یاشـــی ینه تۆلگن پیمانه گه اۆخشایدور
غـم ســېلی بیلن کۆنگلی ویرانه اۆخشایدور
فرقتده بو ســعدالله حــیرانه گه اۆخشایدور

هجران اۆقیدین جسمی کۆپ باره اېکن مندیک
کۆیگن جـــگری بغــری صدپاره اېکن مندیک

فعالیت‌لر:

۱- اۋقووچی‌لر گروپلرگه بۋلینیب هرگروپدن بیرکیشی مسدس حقیده معلومات بېرسین.

۲- هرگروپدن بیرکیشی یۋقاریده‌گی مسدس‌نی دیکلمه شکلیده اۋقسین.

۳- اۋقووچی‌لر درسده‌گی مسدس‌نی اۋز کتابچه‌لریگه کۋچیریب آلسین‌لر.

۴- اۋقووچی‌لردرس متنی‌ده کېلتیریلگن بېلگی لرتۋغری سی‌ده معلومات بېرسین‌لر.

سۋراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی مسدس دېیدیلر؟

۲- مسدس قیسی وزن‌لرده یازیله‌دی؟

۳- قیسی شاعرلر دېواینده مسدس‌نی اوچره‌ته‌میز؟

۴- یۋقاریده کېلتیریلگن مسدس نیچه بنددن عبارت دیر؟

۵- یۋقاریده‌گی مسدس‌نی کیم ایجاد اېتگن؟

اوی تاپشیریغی:

باشقه بیر شاعردن مسدس سیلب اۋز کتابچه‌لرینگیز یازینگ‌لر.

اۉن اوچینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- علامه اقبال حقیده معلوماتگه ایگه بۉلیش.

۲- مثمن‌نی بیلیب آلیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- علامه اقبال قه‌ییرده دنیاگه کیلگن.

۲- علامه اقبال‌نی نیمه اوچون لاهوری دییدیلر؟

علامه اقبال

میلادی ۱۸۷۳- ییل هندنینگ پنجاب دیگن ایالتی‌گه قره‌شلی «سیالکوت» شهریده‌دنیاگه کیلگن فیلسوف، تنیقلی، نواندیش، بویوک متفکر و ترک سلاله‌سیگه منسوب شاعر و بیلیم اربابی علامه اقبال لاهوری دیر. او بیرینچی بیلیم‌لریدن کیین فلسفه بۉلیمیده‌گی تحصیل‌لرینی لاهور دانشگاه‌سی‌ده «سرقامس آرنولد» قاشیده آلیب باردی. لیسانس دوره‌سی‌نی موفقیت‌لیک بیلن قۉلگه کیریتیب پنجاب دانشگاه‌سی‌ده استاد حیثیده تعیین‌لندی. دیمک اونینگ یانیده فارسی و عربی تیل‌لرینی هم اۉرگنیشگه باشله‌دی. میلادی ۱۹۰۱- ییل اقتصاد تۉغریسیده‌گی بیرینچی اثرینی اردو تیلیده ایجاد ایتیب کیین اۉز تحصیل‌لریگه دوام ایتتیریش اوچون اروپا گه جونب اوچ ییل‌نی او ییرده اۉتکزدی. او کمبریج دانشگاه‌سی‌ده فلسفه بۉلیمیگه قبول قیلینیب بویوک استاد و بیلیم‌لی شخصیت‌لر بیلن یقین‌دن رابطه باغله‌دی. او کمبریج دانشگاه‌سیدن فلسفه درجه‌سینی قۉلگه کیریتیب کیین آلمان مونیخ دانشگاه‌سیگه کیریب «سیرفلسفه» ناملی دکتورلیک رساله‌سینی یازه‌دی.

او غرب متفکرلری بۉلمیش لاک، کانت، هگل، گویته، توستوی و شو کبی مولانا جلال‌الدین محمد بلخی اثرلریگه خاص دقتی بۉلگن؛ دیمک او فارسی- دری تیلیگه هم خاص علاقه‌سی بۉلیب اوشبو تیلده دیوان‌لر یره‌تگن او هندگه قَیتگچ بیرینچی کونلریده « اسرار خودی و رموز بی‌خودی» اثرینی ایجاد ایتدی. بو اثر اونینگ فلسفه استادی، یتولدینکلسون، تمانیدن انگلیس‌چه تیلده ترجمه قیلینیب چاپ ایتیلدی.

علامه اقبال میلادی ۱۹۶۲-ییل پنجاب قانونگذارلیک مجلسی عضویتیگه سیلندی. دېمک او مسلمان‌لر و هندو اؤرته‌سیده‌گی جنجل- تارتیشوولرینی سیاسی یؤل آرقه‌لی حل ایتیش اوچون سعی و حرکت‌لر آلیب باریب میلادی ۱۹۳۰- ییل «مسلم‌لیگ» حزبی‌نینگ ییل‌لیک ییغینده پاکستان دولتی قوریلیشی‌نینگ پیشنهاد ایتدی. دېمک او پاکستان دولتی قوریلیشی‌نینگ کؤره آلمه‌گن بؤلسه هم، پاکستان‌ده معنوی آته حیثیده حرمتگه سزاوار بؤلدی. شونینگ اوچون پاکستان خلقی هرییلی اونینگ توغیلگن کونینی «یوم اقبال» یعنی اقبال روزی دېب نشانله‌یدی‌لر.

علامه اقبال عزیز اؤلکه افغانستان و اونینگ خلقیگه چوقورحرمتی بؤلگن و بو امرنی اونینگ هر بیر اثریده یقّال کؤره‌آله‌میز. او کابل‌نی آسیا قلبی دېب اته‌گن. او «پیام مشرق» ناملی غزلی‌نی غازی امان الله‌خان‌گه بغیشله‌گن. علامه اقبال هردایم افغانستانده‌گی فرهنگی قؤزغلان‌لرنی حمیات ایتیب حتی اؤز شعرلریده سید جمال الدین افغانی‌نی توصیف ایته‌دی.

علامه اقبال لاهوری مولانا محمد علی و محمد علی جناح بیلن یقیندن رابطه‌ده بؤلگن. میلادی ۱۹۲۰- ییل هندوستان ملی ییغینی‌ده هم قتنشگن و ۱۹۲۶- ییل پنجاب قانونگذارلیک کېنگاشی عضویتی‌نی کسب ایتیب، محمد علی جناح تمانیدن مسلمان‌لر حق‌لری اوچون یازیلگن اساسی قانون مسوده‌سیدن اؤز حمایتی‌نی اعلان ایتدی. او میلادی ۱۹۳۰- ییل بیرینچیده الله آباد و ۱۹۳۲- ییل لاهورده مسلمان‌لر اؤیوشمه‌سی‌نینگ باشلیغی حیثیده تعیین‌لندی.

بوگونکی اسلام معاصردنیاسی‌ده علامه اقبال لاهوری نینگ بکر شخصیت و ایمانی راسخ کیمسه دېسک خط کېتمه‌گن بؤله‌میز. دېمک او نېچه بُعدلیک کیشی هم دیر؛ یعنی او فلیسوف، عارف، شاعر، اصلاح گر، حربی، جامعه شناس، سیاستچی، حقوق دان، تیل شناس، تاریخچی، اسلام شناس و مترقی، ایلغار و کؤره‌شچن انقلابچی کیمسه.

اونینگ فارسی تیلیده ایجاد ایتیلگن «جاوید نامه» اثری موندن یریم عصر آلدین؛ یعنی میلادی ۱۹۵۷- ییل‌ده مونیخ شهریده آلمانچه تیلیگه ترجمه قیلینگن. اوندن کېین بو اثر آلمان‌نینگ اسلام شناس بیلیمدانی «انماری شیمل» تمانیدن ایکّی تیل‌ده؛ یعنی آلمانچه و تورکچه‌گه ترجمه قیلینگن. دېمک اؤتگن یېتمیش ییل ارهسده علامه اقبال حقیده (۱۸) مینگ‌گه یقین تورلی مقاله‌لر، کتاب‌لر و رساله‌لر چاپ ایتیلگن.

اونینگ شعرلری کۉپراق فارسی و اردو تیل‌لریده بۉلیب، اَیـریم محقـق‌لرنینـگ اَیتیشـیچه اونینگ فارسی شعرلری، اوردو شعرلریگه قره‌گنده کۉپراق دیر.

اونینگ بیرینچی اثری، «ناله یتیم» دیب ناملنه‌دی. علامه اوشبو اثرینی مـیلادی ۱۸۹۹- ییل ایجاد ایتیب لاهورده اۉتکزیلگن. «احیات الاسلام» ییل‌لیک انجمنـی‌نینـگ ییغینیـده اونـی اۉقیدی. او میلادی ۱۹۰۳- ییل اوردوتیلیده‌گی «علم الاقتصاد» اثرینی یازدی.

علامه اقبال‌نینگ قالگن اثرلری بولردن عبارت:

۱- توسعه حکمت در ایران (سیرفلسفه در ایران)

۲- تاریخ هند

۳- بانگ درا

۴- زیورعجم

۵- احیای فکر دینی در اسلام

۶- مثنوی مسافر

۷- بال جبرئیل

۸- ضرب کلیم

۹- ارمغان حجاز

علامه اقبال لاهوری‌نینگ اۉن ایکّی مینگ بیت یـازگن شـعری‌نینـگ (۷۰۰۰) فارسـچه تیلیده دیر. اونینگ فارسچه دیوانی بوگونکی کونده قۉلیمیزده بار.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

علامه اقبال فارسچه و اوردوچه تیل‌لریده سوچوک شعرلر اسلام و اقتصاد و فلسفه بابیده بویوک کتاب‌لر ایجاد ایتگن استعدادلی شاعر و یازوچی دیر. او شاعر و یازوچی بؤلمسدن، بلکه بیر سیاستچی و متفکر انسان حیثیده اؤز عصریده اوندن کیین هم کتّه شهرتگه ایگه بؤلگن. او پنجاب حاضرگی پاکستان‌گه قره‌شلی سیالکوت شهریده توغیلیب اؤز عمرینی اؤزاق کؤره‌ش‌لر و ادبی و سیاسی فعالیت‌لر بیلن اؤتکزیب بیر بویوک وطنپرور انسان حیثیده خلق ایچیده کتّه آلقیش‌گه سزاوار بؤلگن. او تورلی ساحه‌لرده کتاب‌لر ایجاد ایتگن.

سؤزلر:

قره‌شلی، سلاله، تارتیشوو، یقّال، قؤزغلان، کیگاش، مسوده، بکر، راسخ، بعد، ایلغار، بانگ، احیا، ارمغان.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر نیچه گروپگه بؤلینیب هرگروپدن بیر کیشی درس‌نی بلند آواز بیلن اؤقیب درس حقیده اؤز نظرینی بیلدیرسین.

۲- اؤقووچی‌لر درس متنی‌ده‌گی ینگی سؤزلرنی معنا ایتیب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۳- اؤقووچی‌لر علامه اقبال حقیده کؤپراق معلوماتگه ایگه بؤلسه‌لر صنفداشلری تؤغریسیده ایتیب بیرسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- علامه اقبال قه‌ییرده توغیلگن؟

۲- علامه اقبال نیمه سیاسی فعالیت‌لرگه قؤل اورگن؟

۳- علامه اقبال شاعر بؤلگن می یاسیاستچی؟

۴- اقبال لاهوری افغانستان حقیده اَینیقیسه کابل تؤغریسیده نیمه دیگن؟

۵- او، قیسی تیل‌لرده شعرلر یازگن؟

۶- او، میلادی ۱۹۳۲- ییل‌ده نیمه بؤلیب سَیلندی؟

۷- اونینگ اثرلری قیسی تیل‌لرگه ترجمه قیلینگن.

۸- او فارسی گو شاعرلرنینگ قیسی‌سینی سیوردی و اونگه ارادتی بار ایدی؟

اوی تاپشیریغی:

علامه اقبال شعرلریدن نمونه تاپیب اؤز کتابچه‌لرینگیزگه کؤچرینگ.

ایکّینچی بؤلیم:

مثمن:

عربچه‌ده سکّیزلیک‌نی ایته‌دیلر. شعری اصطلاح‌ده سکّیز مصرع‌دن توزیلگن شعرنی مثمن یا سکّیزته‌لیک دېیدیلر. دېمک مثمن‌ده هربندنینگ بیرینچی آلتی مصرع‌لری قافیه‌داش بؤلیب قالگن ایکّی مصرع‌سی اېسه آلدینکی آلتی مصراع بیلن قافیه‌داش بؤلمه‌یدی. بیراق اخیرگی ایکّی مصرع‌سی قافیه‌داش وزنداش بؤلیب، دېمک بو اخیرگی ایکّی مصرع هر بند‌ده تکرارلنه‌دی. اَیتیلیشیچه مثمن‌نینگ برچه نوع مصرع‌لری وزنداش دیر. مثمن‌نینگ هربندی اؤزگچه قافیه‌گه اېکن مثمن باشقه تور شعرلردېک اؤزبېک کلاسیک و معاصر شعریتی‌ده علیحده اؤرنی بار و اونی کؤپراق شاعرلر دېوان‌لریده کؤره‌آله‌میز. قوییده‌گی مثمن‌گه دقت قیلینگ.

مثمن (سکّیزلیک)

ای ناز قلمروینی شاهی   اقلیم کرشمه خم کلاهی
جورینگده من گدای راهی   احوالینی ایلادینگ تباهی
چیقتی فلک اوزره دود آهی   سن سن بوجهانده دادخواهی
عار اېتمه اسیر مبتلادن
دردینگ بیله تون کون آشنادن

ای زلفی بنفشه خطی ریحان   جور و ستمینگ‌ده بغریمیز قان
خار ایلکیده چاک دورگریبان   غم شاخیده بلبلیم خوش الحان
چون طوطی زار شکر ستان   مشتاق لبینگده دېر من ای‌جان
عار اېتمه اسیر مبتلادن
دردینگ بیله تون کون آشنادن

بو گردش دور زال گردون   جام طربیم نی قیلدی واژون
چشمینگ له فتیله زار مفتون   فکر ذقنینگ له بخت واژون
زلفونگ‌سی هی ایله کونوم تون   یاد دهنینگ له اولدوم اکنون
عار اېتمه اسیر مبتلادن
دردینگ بیله تون کون آشنادن

سـن مهر سـپهر نیل سیما   مـن هجر غمینگده ناشکیبا
سـن گلشـن ارا بهـار پیرا   مـن نرگس انگا قیلن تماشـا
سـن خسـرو مسـند تـمنا   مـن خسـته بسـتر تولا
عـار اپتـمه اسـیر مبتلادن
دردینگ بیله تون کون آشنادن
سـن دلـبر قیرمیزی قباپۆش   من خـون دلـیم بیله هم آغوش
سن جام قولونگدەمی قیلیب نوش   من رشکمی اپله مست مدهوش
سن غیر سـۆزینی ایلایوب گوش   من شـیفته نپ قیلن فراموش
عـار اپتمه اسی رمبتلادن
دردینگ بیله تون وکون آشنادن
کـۆیـونگدا گـدا اپرور هـویدا   سـلطان سری رجـا هـویدا
وصـلینگ طلـبی دا تا هـویدا   اۆزلـوکنی قیلـن فـنا هـویدا
شـوقینگ بیله آشـنا هـویدا   ذوق اهـلیغه مقـتدا هـویدا
عـار اپتمه اسـیر مبتلادن
دردینگ بیله تون کون آشنادن
(خواجه نظر هویدا)

فعالیت‌لر:

۱- اۋقووچی‌لردن ایکّی کیشی‌سی مثمن‌نی بلند آواز بیلن دیکلمه قیلیب اۋقیسین و قالگن‌لر ایسه اونگه قولاق سالیب اۋز نظرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۲- اۋقووچی‌لردن ایکّیته‌سی یۋقاریده‌گی مثمن معناسینی اَیتیب بیرسین‌لر.

۳- اۋقووچی‌لر مثمن نی اۋز کتابچه‌لریگه چیرایلی خط بیلن یازسین‌لر.

سۋراق‌لر:

۱- یۋقاریده‌گی مثمن کیم نیکی؟

۲- مثمن نیچه بنددن توزیلگن دیر؟

۳- مثمن دیب قنده‌ی شعرنی ایته‌دیلر؟

۴- مثمن‌نینگ قیسی مصرع‌لری قافیه‌داش دیر؟

۵- عربچه‌ده مثمن دیب نیچه‌لیک‌نی ایته‌دیلر؟

اوی تاپشیریغی:

اۋزبیک کلاسیک شاعرلریدن مثمن تنلب اۋز کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کیلینگ.

اۉن تۉرتینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- اصحاب کرام حقیده تۉلیق معلوماتگه اېگه بۉلیش.

۲- مستزاد قندهی شعرلیگی بارهسیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراقلر:

۱- پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ خلق‌نی قندهی قیلیب اسلام دینیگه دعوت اېتدیلر؟

۲- ابو طالب کیم اېدی؟

اصحاب کرام

اسلام بویوک پیغمبری حضرت محمدﷺ اسلام مقدس دینی‌گه مبعوث بۉلگن‌لریدن کېین، اوشبو مقدس دین اوچ ییل‌گچه یاشیرین شکل‌ده دوام اېته باشلهدی. مسلمانلر اۉز مذهبی مراسم‌لرینی یاشیرین شکل‌ده بجرردیلر. پیغمبرﷺ «صفا» تاغیده اسلام اوچون اۉز دعوتی‌نی آچیقلهدی و آشکار شکل خلق‌لرنی بو مقدس دین و پاکیزه یۉلگه چارلهدی. بویوک پیغمبریمیزنینگ اوشبو دعوتی بیر بویوک انقلاب و قۉزغلان باشلهنیشی اېدی. انه‌شو دعوت عامه فکر و اندیشه‌سینی قۉزغتدی. هر بیرده ینگی توزوم و ینگی دین کېلیشی‌نینگ قصّه‌سی اېدی. بو ینگی دینگه طرفدار و یا قرشی کیمسه‌لرنینگ آغزی‌ده دین صحبتی اېدی و مکّه‌گه کېلگن کیشی‌لر، دین حقیده صحبت‌لشر اېدیلر. عرب‌لرنینگ معمول خرافی دېنیدن همده مروج اساس‌سیز توزوم باسیمی‌دن زېریککن خلق امیددن تۉله کۉنگل‌لری بیلن اوشبو ینگی دین یوتوق‌لرینی کوتر اېدیلر. اسلام مقدس دینی رویابگه چیقیشی بیلن کوندن کونگه خلق‌لرگه اېرکین‌لیک و تېنگ‌لیک، ایناغه‌لیک و بیردملیک انصاف و صداقت، اخلاص و محبت تۉیغولرینی تیرگیزدی و ینگی آرزو- امید قویاشی قلب‌لرگه نۉرینی ساچدی. خلق‌لر هر بیردن جوقّه- جوقّه کېلیب حضرت محمدﷺ گه بیعت بېرردیلر.

قُریش‌لر اېسه بیرینچی‌ده حضرت پیغمبریمیز دعوت‌لریگه اونچه‌لیک بها بېرمسدیلر. کونلردن بیر کونی حضرت محمدﷺ برچه قریش‌نی «صفا» تاغیگه دعوت اېتیب اولرگه دیدی‌لر:

اگرده اوشبو تاغ‌نینگ آرقه‌سیدن بیر تۉپر سوارچی‌لر کېلیب سیزلرنینگ چور و چپاو اېته‌دیلر دېسم ایناسه‌سیزلرمی؟

- قُریش‌لر، هــه دیدیلر. چونکه سیز بیزگه هېچ‌قچان یلغان ایتمه‌گن‌سیز و یلغانچیلیککـه هم متهم اېمس‌سیز دیدیلر.

- دېمک مېن هم سیزلرنی تېنگری تعالی عذاب و عقوبت‌لریدن قۉرقیتماقچی‌من، سـیزلر ای عبدالمطلب فرزندلری! ای عبد مناف اولادلری! ای زهره فرزندلـری! ای بنـی تـیم، ای بنـی محزوم! ای بنی اسد!

مېن اۉز قبیله‌لریم، قوم و قریناداشلریم‌نی اسلام مقدس دینی‌گـه دعـوت اېتـیش اوچـون تېنگری تعالی مېنگه بۉیروق بېرگن. مېن دنیا منفعت‌لریـدن سـیزگه یېتکیـزه‌آلمـه‌یمـن و آخـرت نصیبه‌لریدن هم سیزگه بېره‌آلمه‌یمن. بیـراق فقـط سـیزنینـگ «لا الـه الا الله» یعنـی تېنگـری تعالی‌دن بۉلک یره‌توچی یۉق. ای قُریش طایفه‌سی! اۉزینگیزنی دوزخ تاموغیـدن اسـرنگ، مـېن سیزلرنی بوتاموغ‌دن قوتقره‌آلمه‌یمن. تورلی عذاب‌لردن قوتیلیش اوچون تېنگری تعالی بیرلیگی‌گه ایشانینگ. ابو لهب بو سۉزلرنی اېشیتگچ قرشی‌لیک بیلدیریب:

- سین بو سۉزلر اوچون بیزلرنی چقیرگن اېدینگمی دیدی.

انه‌شوندن کېین بوحقده «تبت» سوره‌سی اونینگ اۉزی و عیالی اوچون نازل بۉلیب ابـدی اۉلیم اونگه نصیب اۉلدی. کونلردن بیرکونی قریش یاشی اولـوغ‌لـری حضـرت محمـدﷺ بـیلن اوچره‌شماقچی بۉلدیلر. شو اوچون او کیشی‌نینگ «دارالنـدوه» دېگـن یېرگـه دعـوت اېتـدی‌لـر. حضرت محمدﷺ ییغین‌گه کیرگچ برچه کیشی اۉرین‌لریدن توریب اونی کوتیب آلـدی‌لـر. کېـین قریش یاش اولوغ‌لری حضرت پیغمبرگه قره‌ب:

بیز سیز بیلن صحبت‌لشماق اوچون سیزنی بو یېرگه چقیرگن‌میـز. بیـز حاضـرگچه عـرب قومیده، قوم‌نی بو حدگچه تورلی بلالرگه یولیقتیرگن کیشی‌نی کۉرمه‌گن‌میز. بیراق اوشبو قوم‌نی تورلی مصیبت‌لرگه قۉیماقچی‌سن. سېن آته- بابـامیزنی سـۉکدینگ و اولرگـه دشـنام بېردینـگ، دینیمیزنی عیب‌له‌دینگ، خدالریمیزنی یمان‌له‌دینگ، اۉتگن‌لریمیزگـه نادانلیـک اېتـدینگ، حاضـر تفرقه تشلشدن قۉل تارت، بو ایشلردن مقصدینگ مال تاپیش بۉلسـه، بیـز کۉپلـب مـال ییغیـب سېنگه بېره‌میز، اگرده منصب و مقام‌گه ایگه بۉلماقچی بۉلسنگ هـم بیـز یاردملشـه‌میـز، اگـرده کسل بۉلسنگ طبیب آرقه‌لی دوالشگه سعی و حرکـت اېتـه‌میـز، بیـراق بیزلـردن قـۉل تـارت و بیزلرنی اۉز حالیمیزگه قۉی دیدی‌لر.

حضرت محمدﷺ اولرنینگ جوابیگه:

تېنگريم مونگه شاهد ديركيم يۆقاريدەگى مقصدلرنينگ بيرارتەسينى هم ايستەمەيمن. مېن سيزلردن مال هم، جاه هم ايستەمەيمن. مېن تېنگرى تعالى رسولى من، تېنگرى تعالى قرآن دېگن كتابينى فقط سيزلر اوچون مېنگه يوبارگن، مېن اوشبو مقدس كتاب بۆيروقلريگه بناءً سيزلرگه نصيحت اېتماقچى من. سيز بوگپلرگه قولاق آسگنينگيزده البته كيم خيرينگيزگه بۆلەدى.

اوندن كېين قريش ياشى اولوغلرى؛ جملەدن ابوسفيان بن حرب، ابو جهل بن هشام، وليد ابن مغيره، ابوطالب يانينگه باريب، جيَەنينگيز بيزنينگ خدالريميزنى سۆكدى و دينيميزنى عيبلەدى، اۆتگنلريميزنى نادانليككه عيبلب اولرگه آت تاقدى و آتەلريميزنى گمراه و يۆلدن ادشگنلر دېب خطاب اېتدى. سيز اونينگ آلدينى آلمەگنينگيز، بيز اېتەدېگان ايشيميزنى اۆزيميز بيلەميز دېب خواطر بيلديردىلر. ابوطالب هم اولرگه جوابلر بېريب اوزاتيب قۆيبيردى. نېچه كوندن كېين او ابوطالب آلديگه كېليب: بيز موندن آرتيق صبر اېتەآلمەيميز، سيز اونينگ بو يۆليدن قَيترمەگينگيزده بير اوروشيشگه مجبورميز ديدىلر.

اولر بوگپلرنى ايتگنلريدن كېين ينه قَيتيب كېتدىلر. قوملرنينگ بو اَيتگن گپلرى ابوطالبگه قتّيق تېگدى. اونينگ اۆزى هم حضرت محمدﷺ نى اولرگه تاپشيريشنى ايستەمس اېدى. او قنچه يَيتدن كېين، مسئلەنى جيَەنى حضرت محمدﷺ بيلن اۆرتەگه قۆيماقچى بۆليب او كيشىنينگ آلديگه چقيريب اۆغليم، قوملر آلديمگه كېليب مېنى تهديد آستيگه آلديلر. اولر، بيز بيلن ارەنى اوزماقچىلر، كېل بو حقده بير چاره- تدبير كۆرايليک ديدى. حضرت رسول اكرم اېسه محمد عمەكىلرىنينگ بو گپلرينى اېشيتگچ، عمەكيم بو تۆغريده عاجز قاليب، مېنى يلغوز قۆيماقچىلر دېب اۆز آلدلريده اۆيلەدى. شونينگ اوچون عمەكىلريگه قرەب:

- خداگه آنت ايچيب ايتەمن كيم، اگرده قريش قوملرى اۆنگ قۆليم قوياش و سول قۆليمگه يولدوزنى قۆيسەلر بو ايشدن واز كېچمس من ديدىلر.

ابو طالب بو سۆزنى اېشتيگچ، اى عزيز بالم، نيمه قيليب بيلەسن، نيمەنى خواهلەسنگ شونى اېت خداگه آنت ايچيب اَيتەمن كيم سېنى اولرگه هېچقچان تاپشيرمەىمن و بو يۆلده سېنى يلغوز قۆيمسمن ديدى. قريش ابو طالبنينگ محمدﷺ نى حمايت اېتيشىدن خبر بۆليب «عماد بن وليد بن...» نى اۆزلرى بيلن آليب كېليب، بونى آليب محمدنى بيزگه تاپشير، بيله اونى اولديرەميز دېب ابو طالبدن التماس اېتديلر. ابوطالب اېسه بو گپنى قبول اېتمى اولرگه جواب بېريب قَيتريب يوباردى.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

حضرت محمدﷺ پیغمبرلیککه مبعوث بۉلگن‌لریدن کېین برچه قـوم‌نـی اسـلام مقـدس دینیگـه دعوت اېتیب بویولده کۉپ زحمت‌لرچېکدی‌لر. قریش ناملی جاهل عرب قـومی بـو یۉلـده انچـه توسقین‌چیلیک‌لر تشلب او کیشی‌نینگ اۉز تنله‌گن یۉلیـدن قیترمـاقچی بۉلـدیلر. بیـراق حضـرت محمدﷺ بویوک تدبیر و اولکن عزم و اراده بیلن اسلام مقدس دینی‌نینگ تـا بـاره یـایره‌تـیش و رواجلنتیریش اوچون چرچمسدن کۉرشدی و صحابه‌لر یاردمی بیلن بو ایشلریگه کامیاب بۉلدیلر.

سۉزلر:

مبعوث، یاشیرین، توزوم، خرافی، باسیم، تیرگیزمـاق، بیعـت، تـاموغ، دشـنام، عیبلـه مـاق، آنـت، وازکېچماق

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچیلر آلتی کیشـی‌لیـک گروپگـه بۉلینیـب هـر گروپـدن بیـر کیشـی اۉرنـی‌دن توریـب درس‌نینگ یوزیدن بلند سېس بیلن اۉقیب درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی حقیده بـېش- بـېش دقیقه سۉزلب بېرسین.

۲- اۉقووچی‌لر درسده‌گی ینگی سۉزلرنی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریـب معناسـی بـیلن جملـه‌لـرده ایشلتسین‌لر.

۳- گروپ‌لر درس حقیده اۉز اره‌لری‌ده فکر المشتیرسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- درس نیمه حقده اېدی؟

حضرت محمدﷺ اسلام مقدس دینی رواجی اوچون نیمه ایشلر بجرگن؟

۲- درس متنی‌ده قَیسی بېلگی‌لر ایشله‌تیلگن؟

۳- حضرت محمد قریش قومی‌نی اسلام مبین دینی‌گه دعوت اېتگن‌لریده، اولر نیمه دیدی‌لر؟

۴- ابوطالب کیم اېدی و حضرت محمد تۉغریسیده نیمه ایشلر قیلدی؟

حضرت محمدﷺ بیرینچی مرته قُریش قومی بیلن قه‌یېرده اوچره‌شدی‌لر؟

اوی تاپشیریغی:

اصحاب کرام حقیده بیر قصّه یازیب کېلینگ‌لر.

ایکّینچی بۆلیم:

مستزاد:

بیر غزل، قصیده یا رباعی (تۆرتلیک) هربیر مصراع‌سیگه بیر وزن‌ده کیچیک بیر بۆلک پرچه قۆشیلیب اَیتیلگنده مستزاد دېیله‌دی. بیراق اصلی مصراع‌لر وزن و معنا جهت‌دن اوشبو کیچکینه بۆلک یا پرچه‌لرگه محتاج اېمس. دېمک اصلی مصراع‌لر کیچیک بۆلک‌لر قۆشیلمه‌گنده هم مستقل معناگه اېگه دیرلر. اوشبو اصلی مصراع‌لرگه قۆشیلیب ایتیله‌دېگن بۆلک‌لر بیر-بیرلری بیلن فرزنداش و قافیه‌داش دیرلر. مستزاد هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف وزنیده دیر.

مستزاد نمونه ژانری (۱۰ و ۱۴) بوغین‌لی بۆلیب اوشبو بوغین‌لر اۆز ارا المه‌شیب کېله‌دی. مستزاد نمونه‌لرینی علی شېرنوایی، بابا رحیم مشرب، آگهی و باشقه کلاسیک و معاصر شاعرلر دېوان‌لریده اوچره‌ته‌میز. قوییده‌گی مستزاد ادعامیزگه یخشی دلیل بۆله‌آله‌دی:

مستزاد

ناگاه کۆرونوب جلوه قیلیب اۆتتی پریزاد — بغریمنی قیلیب قان
فرقت اېله غم دشتیده دل ایله‌دی ناشاد — اول وعده‌سی یلغان
یېغلب یوگوروب آرقه‌سیدن اېرگشه قالدیم — بیر رحم قیلور دېب
بی رحم وفاسیزغه قیلیب عمرینی برباد — سرگشته و حیران
غم تونلری تاصبح کۆیرمن کېچه کوندوز — عشرت بیله‌سېن سیز
لطفی بیله غم لشکری‌دن ایله‌سه آزاد — گه وه نی نقصان
پروانه صفت اۆرگیلایین هرقدمی‌دن — گر بۆلسه میسّر
بیرلحظه ترحم یوزیدین ایله‌مه‌دینگ شاد — غمزنگ بیله ای جان
برقع ساليبان گل‌لری گر یوزینی آچسه — کۆرماققه نې امکان
قتلیم غه اونینگ کۆزلری دور کافرجلاد — تۆکماق قره‌گی قان

(بابارحیم مشرب)

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچی‌لر ایکّی گروپگه بۉلینیب هرگروپ مستزاد ژانری حقیده سۉزلب بېرسین.

۲- اۉقووچی‌لردن بیر- ایکّی کیشی‌سی یۉقاریده‌گی مستزادنی بلند دیکلمه قیلسین.

۳- اۉقووچی‌لر درسده‌گی مستزادنی چیرایلی خط بیلن اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیرسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی مستزاد دېیدیلر؟

۲- مستزادده کېلتیریله دېگن بۉلک‌لرنینگ نیمه بورچلری بار؟

۳- مستزادنینگ قیسی مصرع‌لری وزنداش و قافیه‌داش دیرلر؟

۴- یۉقاریده‌گی مستزاد نېچه مصراع‌دن توزیلگن؟

۵- مستزاد قافیه‌سی‌نینگ سۉزلری قیسی‌لردن عبارت دیر؟

۶- مستزاد نېچه بوغین‌لیک بۉله‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

درسده‌گی مستزادنی معناسی بیلن اۉزکتابچه‌لرینگیزگه یازینگ.

اۉن بېشینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- ییگیت‌لرنینگ جامعه‌ده‌گی اۉرنی حقیده معلومات تاپیش.

۲- شعرلرتوری بۉلگن ترجیع بندحقیده معلوماتگه ایگه بۉلیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- جامعه کۉپچیلیگی‌نی کیم‌لر تشکیل بېره‌دیلر؟

۲- ییگیت‌لرنی نیمه اوچون کېله‌جک توزه‌توچی‌لری دېیدیلر؟

ییگیت‌لرنینگ جامعه‌ده‌گی اۉرنی

معلوم کیم ییگیت‌لر افغانستانده جامعه کۉپچیلیگی‌نی تشکیل بېره‌دیلر. اۉلکه آبادانلیگی و آلغه باریشیده بولرنینگ اۉرنی جوده مهم دیر. ییگیت‌لر هر بیر جامعه و هر بیر اۉلکه‌ده هم اساسی نقش‌گه ایگه دیر. حقیقتده ییگیت بیر جمعیت و بیر مملکت بایلیگی دیرلر. چونکه بولر اۉلکه‌میزنینگ اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و اجتماعی ساحه‌لرده خلاقیت، ابتکار و اېزچیل ایشلری‌ده کتّه حصه قۉشیب بویوک موفقیت‌لرگه اېریشیب کېلماقده‌لر. هر بیر جامعه‌نینگ هم آلغه‌بیش و پیشرفتی اوشبو نسل کوچ و قوتی، ایش و کۉره‌شیگه باغلیق دیر. اَینیقسه بوگونکی ینگی عصر و زمان‌ده و بیلیم و تخنیک ایلگری کېتگن بیر پیتده ییگیت‌لر اساسی رول‌نی اۉینه‌یدی‌لر. بوگون اۉلکه‌میزنینگ تورلی دولتی و خصوصی اداره‌لری و سکتورلرده ییگیت‌لرنینگ نقشی جوده برجسته و کۉزگه کۉرینرلی دیر. نېچونکیم اۉز اۉلکه‌لری‌نینگ گلله‌شی و یشنه‌شی همده خلق‌لری‌نینگ تینچلیگی اوچون چرچمسدن ایش آلیب باره‌دیلر. اۉلکه کېله‌جکی و یازیمی بو وطنسیور و خلق‌پرور ییگیت‌لر قۉل‌لریده دیر. بولر اۉز آته بابالریدېک اۉلکه اېرکین‌لیگی تۉپراق بوتونلیگی ملی حاکمیت و اېگه‌لیک اوچون هرقنده‌ی ایشگه تیار دیر.

بوگون‌دنیا بیلیم و تخنیک‌دنیاسی دیر، جهانده‌گی برچه نرسه‌لر بیلیم و تکنالوژی آرقه‌لی آلغه باره‌دی. شونینگ اوچون ییگیت‌لر دنیانینگ تورلی یوتوق‌لریگه اېریشیش‌لری اوچون بیلیم زیوری بیلن اۉزلرینی بیزه‌تیش‌لری لازم؛ اَینیقسه اۉلکه‌میز اۉتیز ییل اوروشدن کېین ترقی و آلغه‌یش تمان یۉل آلماقده، تورلی ساحه‌لرده ییگیت‌لرتمانیدن کېسکین سعی و حرکت اېتیلماقده، اولر اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بۉلیم‌لرده کتّه حصه قۉشیب کېلماقده‌لر.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی جامعه‌ده ییگیت‌لرنینگ نقش‌لری حقیده ایدی. تۆغریدن هم ییگیت‌لرنینگ جامعه‌ده‌گی اۆرنی باشقه طبقه‌لرگه قره‌گنده جوده مهم و عین حالده آغیر دیر. شونینگ اوچون هم ییگیت‌لرنینگ اجتماع‌ده مسوولیت‌لری هم آغیر دیر.

سۆزلر:

ایزچیل، کیله‌جک، زیور، بیزه‌ماق، کیسکین.

فعالیت‌لر:

۱- اۆقووچیلرگروپ‌لرگه بۆلینیب هرگروپدن بیرکیشی درس تۆغریسیده اۆزنقطه نظرلرینی اَیتیب بیرسین.

۲- هرگروپدن بیر اۆقووچی درسده ایشله‌تیلگن بیلگی‌لرحقیده معلومات بیرسین.

۳- اۆقووچیلر درس متنیده کیلتیریلکن ینگی سۆزلرنی معناسی بیلن جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

سۆراق‌لر:

۱- درس نیمه تۆغریسیده اَیتیلگن ؟

۲- ییگیت‌لر جامعه‌ده نیمه نقش‌گه ایگه دیرلر؟

۳- کیله‌جک‌نی کیم‌لر توزه‌ته‌دیلر؟

۴- درس متنیده نیچیته بیلگی ایشله‌تیلگن ؟

اوی تاپشیریغی:

اۆقووچیلر اۆن سطرلیک مقاله‌ده درس باره‌سیده اۆز نقطه نظرلرینی یازسین‌لر.

ایکّینچی بۉلیم:

ترجیع بند:

متحدالوزن و تورلی قافیه‌لرنی اۉز ایچیگه آلگن بیر قطار غزل‌لـردن تـوزیلگن نظـم گـه، ترجیع بند و ترکیب بند دېیدی‌لر. اوشبو بندلرنی بیر بیریدن اجره‌ته‌دیگن نرسه‌نی «مقفی بیتـی» یا قافیه‌داش بیتی دېب اته‌یدیلر. اوشبو بیت ایلگریکی بیت‌لر بیلن وزن جهت‌دن بیربۉلیب؛ بیـراق قافیه یوزه‌سیدن فرقلی دیر. انه‌شو مقفی بیت بندلر اۉرته‌سیده عیناً تکرارلنگنده، برچه منظومه‌نـی ترجیع بند دېیدی‌لر. اگرده بندلـر اۉرتـه‌سیده‌گـی مقفـی بیـت عـین شـکل‌ده تکرارلنمگنـده او منظومه‌نی ترکیب بند دېیدی‌لـر. ترجیـع بنـدنینگ هربنـدی بـېش بیـت‌دن ییگرمـه بیـت‌گچـه توزیله‌دی. هربندی‌ده بیرینچی مصراع و قالگن مصرع‌لر برچـه‌سـی قافیـه‌داش بۉلـه‌دی. هربنـد سۉنگی بیتی باشقه بیت‌لر بیلن معنا جهت‌دن سازگار دیر.

شیخ احمد بن خدایداد طراری «فنون البلاغه» کتابیده ترجیع بندنی تۉرت‌گه اجره‌ته‌دی:

هربندنینگ قافیه‌سی باشقچه بۉله‌دی؛ لیکن بیت تکـراری سـقلنه‌دی. برچـه بنـدلـر بیـر قافیـه‌ده ایتیلیـب ترجیـع بیتـی تکرارلنمـه‌یـدی، بلکـه هربنـدنینـگ آخیریـده باشـقه بیـر بیـت کېلتیریله‌دی. ترجیع بندده شاعرلر کۉپراق فلسفی فکر و ملاحظه‌لرینی کېلتیره‌دیلر.

اۉزبېک شعریتی‌ده ترجیع بند ژانری دستلبکی توگل نمونه‌لرینی نوایی حضرت‌لـری‌نینـگ تۉرت تورکی دېوانی (خزاین المعانی)ده اوچره‌ته‌میز. نوایی‌نینـگ اوشـبو تـۉرت تـورکی دېوانیـده تۉرت ترجیع بند کېلتیریلگن اولرنینگ ایکّیته‌سی (اۉن بنـد و اۉن بیربنـدلیـک) و اوچینچـی‌سـی سکّیزبندلیک دیر. ترجیع بند اۉزبېک شاعرلری یوسف امیری، نادره، عوض اۉتر، اۉویسـی، اۉنـق، مېری، اثرلریده هم کېلتیریلگن.

ترجیع بند

خـطینگ اشـــتیاقین ســـواد ایـلادیم	کۉزوم‌نینگ قـراســین مـــداد ایـلادیـم
مـېنی بســکه دیـوانه قیلـدی غـمینگ	جــــنون اهـلـی غه اتحـــاد ایـلادیـم
کۉروب توشـــــده یوزینگ‌نی بې‌اخـــتیار	فــغــان چېکــتیم انداغ که داد ایلادیـم
رفـیقـیم جـــگـــر خـــسته افـــکارلار	الار بـیرلــه عهـــد ایلــه داد ایــلادیم

سـڹی جور و احسانه ترغیب ایتیب   خطابینگ نی خیرالجواد ایلادینگ
مرادیم نی سڹندین تاپارمن مودیب   خلایققه سعی مراد ایلادیم
خیال ایچره کۉرگوز منگا چهره کیم   وصالینگ نی بسیار یاد ایلادیم

وصالینگ دین ای جان تاپالمای سراغ
نیلار توشتی باشیمغه سڹندین سراغ

خوش اولکون سڹنینگ بیرله دمساز ایدیم   نیاز ایچره سرمایه ناز ایدیم
فلک دین بیک راق ایدی رفعتیم   که وصلینگ حریمیده ممتاز ایدیم
مهیا ایدی بارچه صید مراد   که سلطانیم ایلکیده شهباز ایدیم
شب و روز یادینگده ایردی کۉنگل   خیالینگ ایله محرم راز ایدیم
ایاغینگده باشیم قۉیوب صبح و شام   سر افرازلارغه سر افراز ایدیم
وصالینگ نی بزمیده شاداب اۉلوب   نوا اهلی بیرله نواساز ایدیم
گل ایردی یوزینگ مڹ انی شوقیده   سحر عندلیبیگه هم آواز ایدیم

وصالینگ دین ای جان تاپالمای سراغ
نیلار توشتی باشیمغه سڹندین سراغ

رضاجومن ای دلستانیم سنگا   نه بۉلدی که یتماس فغانیم سنگا
باشیم پایمالینگ دور ای سر و ناز   فدا دور بو آشفته جانیم سنگا
فراقینگده اشکیم روان دور مدام   که تا وصل اۉلغای روانیم سنگا
نه دورکارسین سیز جهان بیرله جان   تصدق بو جان و جهانیم سنگا
گر اۉلسام بو وادی ارا ای همای   غذا بۉلغوسی استخوانیم سنگا
قیران ایتی غم لشکری جانیمه   قیلای عرض صاحبقرانیم سنگا
خیال ایچره هریان نظر ایلاسام   یاقار دیده خون فشانیم سنگا

وصالینگ دین ای جان تاپالمای سراغ
نیلار توشتی باشیمغه سڹندین سراغ

سڹ ایردینگ جهان ایچره دولت بیله   وصالینگده ایردیم سعادت بیله
قدینگ سر و خلد ایچره قیلدی خرام   کۉنگول قالدی شور قیامت بیله
چومڹ هجر وادیسیده قالمیشام   فراق ایکسیده یوز ندامت بیله
دعالار تیلاب روح پاکینگ اوچون   ایشیم بۉلدی خیر و سخاوت بیله

سـخاوت ایشــیم خــیر دور عــادتیم ســـېنی اېزلاریـم اوشـبو عـــادت بیله
ســــپاه رعیت‌نی تحـــقـیـق اېتیب جــــهان ایچــره قالـدیم مشقت بیله
مېنی ســلطـنت مســـندیده کـــۉروب گـــمان اېتمه عـــیش و فـراغت بیله
وصالینگ دین ای جان تاپالمای ســراغ
نې‌لار توشتی باشـیمغه سـېندین ســراغ

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچی‌لراۉن کیشی‌لیک گروپ‌لرگه بۉلینیب هر گروپدن بیرکیشی یۉقاریده‌گی ترجیع بندنی بلند آواز بیلن دیکلمه قیلیب اونینگ معناسینی ایتسین‌لر.

۲- اۉقووچیلر ترجیع بندنی چیرایلی خط بیلن اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیرسین‌لر.

۳- اۉقووچیلر ترجیع بندده‌گی ینگی سۉزلرنی معناسی بیلن اۉز کتابچه‌لریگه یازسین‌لر.

۴- اۉقووچی‌لردن بیری ترجیع بند شاعری «نادره» حقیده معلومات بېرسین.

سۉراق‌لر:

۱- ترجیع بند شعری نیمه حقیده یازیلگن؟

۲- قنده‌ی شعرنی ترجیع بند دېیدیلر؟

۳- ترجیع بندنینگ قیسی بیت‌لری قافیه‌داش دیر؟

۴- مقفی بیتی ترجیع بندنینگ قیسی یېرلریده تکرارلنه‌دی؟

۵- نوایی‌نینگ قیسی اثریده ترجیع بند کېلتیریلگن؟

۶- یۉقاریده‌گی ترجیع بندنی کیم یازگن؟

اوی تاپشیریغی:

بیر ترجیع بندتنلب اۉز کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ‌لر.

اۉن آلتینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- حضرت علی کرم‌الله‌وجهه مبارک مرقدلری حقیده معلوماتگه ایگه بۉلیش.

۲- ترکیب بندنی تانیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- حضرت علی کرم‌الله‌وجهه نینگ مبارک زیارتگاه‌لری قه‌یرده جایلشگن؟

۲- اسلام تورتینچی خلیفه‌سی حضرت علی کرم‌الله‌وجهه نینگ مرقدلری قیسی زمانده و کیم تماندن اۉرنه‌تیلگن؟

حضرت علی کرم‌الله‌وجهه نینگ زیارتگاهی

اسلام مبارک دینی تورتینچی خلیفه سی حضرت علی کرم‌الله‌وجهه نینگ مبارک زیارتگاهی اۉلکه‌میز بلخ ولایتی نینگ مرکزی بۉلمیش مزار شریف شهریده جایلشگن. حضرت علی کرم‌الله‌وجهه نینگ مبارک مرقدلری بوشهرده بۉلگن‌لیگی باعث شهر نامینی"مزار شریف" دیب اته‌گن‌لر.

تیموری‌لر سلاله‌سیدن بۉلمیش تدبیرلی شاه سلطان حسین میرزا بایقرا اۉز حکومتی دوریده بیر کیچه توش کۉریب حضرت علی کرم‌الله‌وجهه نینگ حاضرگی مرقدلری بار ییرده اوکیشی‌نینگ قبرلری بارلیگی انیق‌لنه‌دی. سلطان حسین میرزا بایقرا بیلیملی وزیری حضرت

امیر علیشېر نوایی بیلن مصلحت‌لشیب بو یېرگه کېلیب حضرت علی مرقدلری اوستیده حاضـرگی شکل‌ده‌گی بناء قوریلیشی‌نی بویوره‌دی. انه اوشه زمانده بوکیشی‌نینـگ حاضـرگی زیارتگـاه‌لـری اوشه دور هرات معمارلیک و نقاشلیک شېوه‌سیده قوریلیب اَینیقسه گنبد سـقفی و دیـوارلر قـرآن مجید تورلی آیت‌لری بیلن بېزه‌تیله‌دی.

سلطان حسین بایقرا زمانیده اونینگ باش وزیری، بویوک شاعر و سیاست اربابی حضـرت امېرعلی شېرنوایی‌نینـگ چوقورتوجـه‌سـی اینیقسـه اونینـگ شخصـی مصـرفی بـیلن خراسـان، ماوراءالنهر وفارس‌ده (۳۷۰) خیریه بنالرقوریلگن. حضرت علی[کرم‌الله‌وجهه] نینگ مبارک مرقدلری هـم انه‌شولر جمله‌سیدن حسابلنه‌دی. علی شېرنوایی‌نینگ خاص توجه‌سی اساسیده یۉقاریـده ایتـیلگن منطقه‌لرده خلق تینچلیکی اوچون تورلی خیریه بنالرجملـه‌دن حـوض‌لـر، حمـام‌لـر، کاروانسـرالر، کۉپریک و نهرلر و شونگه اوخشش بنالر اعمار اېتیلیب و قَیته تیکلنگن. مشهدده‌گـی امـام رضـا غریب، هراتده‌گی جامع مسجدی نینگ ترمېمی و خواجـه عبـدالله انصـاری زیارتگـاه‌سـی‌نینـگ بناسی و هرات مصلی‌لری هراتده اخلاصیه خانقاه‌سی، اخلاصیه مدرسه‌سی، ربانی عـارف مولانـا شمس الدین محمد تبادکانی‌نینگ خانقاه جماعت خانه‌سـی‌نینـگ بناسـی، نورالـدین عبـدالرحمن جامی‌نینگ مزاری، جام عیدگاه مسجدی، سرخس و آسترآباد مسجدلری‌نینـگ بنـالری و هـرات مصلی‌لری و میرزا اولوغ بېگ مدرسه‌سی‌نینـگ بناسـی، مـروده مولانـا سـری لنگـری، انـدخوی اولوسوال‌لیگیده بابا ولی علیه‌الرحمه زیارتگاه‌سیده‌گی حوض، هراتده قلعه اختیار الدین یانینده‌گـی حوض و دره زنگی، چهل دختران، ترناب، پنجده، مروچاق، خواجه دوکوه، مشهد مقدسه، اسفراین و دهنه تخته سلیمان رباطلری جوزجان، فوشنج، تولکی، چهل دختران کۉپریـکـلـری و اۉن‌لـر حوض‌لر و حمام‌لر و کاروانسرالر اولر جمله‌سیدن دیر. نورالدین عبدالرحمن جامی بلخ ولاتی مـزار شریف شهریده حضرت علی[کرم‌الله‌وجهه] مرقدلری‌نینگ اثباتی اوچون فارسی- دری تیلیده قوییده‌گی لوحه‌نی یازگن اېدی:

گویند که علی مرتضی در نجف است   در بلخ بیا ببین چه بَیت الشـرف است
جامی نه عـدن گـوی نه بین الجبلین   خورشید یکی و نور او هر طرف است

یۉقاریده‌گی رباعی، حضرت علی[کرم‌الله‌وجهه] نینـگ مزارشـریف شـهریده جایلشـگن مبـارک مرقدلری‌نینگ جنوب تمانیدن چیرایلی خط بیلن هرات کاشی اسلوبیده یازیلگن. ایریم نظـرلرگـه قره‌گنده حضرت علی مبارک مرقدلری، نجف‌ده، عدن و یا مشهدده جایلشگن دېیـدی‌لـر. بیـراق

نورالدین عبدالرحمن جامی‌نینگ یازیشچه اوکیشی‌نینگ مبارک مرقدلری حاضرگی یېر؛ یعنی مزارشریف شهریده جایلشگن‌لیگی اثباتلنه‌دی.

بو مبارک درگاه‌ده اۉلکه‌میزده‌گی ینگی ییل و نوروز عالم یا گل سرخ باستانی و عنعنوی میله‌سی ییل بیرینچی کونی یعنی حمل آیی‌نینگ ایلک کونی، حضرت علی کرم‌الله‌وجهه مبارک توغ‌لری کۉتریلیشی بیلن باشلنه‌دی. بو خاص و طنطنه‌لی مراسم‌گه بوتون اۉلکه و حتی تشقی اۉلکه‌لرده‌گی مسلمان‌لر قونت بیلن قتنه‌شیب همده ینگی ییل و نوروز عالم‌نی بیره‌م آله‌دیلر.

مزارشریف شهریده اۉتکزیله‌یاتگن «گل سرخ» باستانی بیره‌می قیرق کون دوام اېتیب بومدت آره‌سیده اۉلکه‌میزنینگ تورلی شهرلری و ولایت‌لریدن زیارت اېتیش اوچون اشتراک اېته‌دیلر. شو مراسم ییل‌لردن بویان مسلمان خلقیمیز آره‌سیده کتّه بیر عنعنه‌گه ایله‌نیب قالگن.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

حضرت علی کرم‌الله‌وجهه‌نینگ مبارک مرقدلری بلخ ولایتی‌نینگ مرکزی بۉلمیش مزارشریف شهریده جایلشگن. بو مبارک درگاه تېموری‌لر سلاله‌سیگه منسوب سلطان حسین میرزا بایقرا و اونینگ تدبیرلی وزیری و سلطنت اربابی امیرالکلام علی شېرنوایی‌نینگ خاص توجه‌سی اساسیده قَیته‌دن تیکلندی. بوکونگی کونده برچه مسلمان‌لرنینگ بویوک زیارتگاهیگه ایله‌نیب قالگن.

سۉزلر:

مرقد، بَیت، باستانی، عنعنه، توغ، قۉنت.

فعالیت‌لر:

۱- اوقووچیلر گروپ‌لرگه بولینیب هرگروپدن بیرکیشی‌سی اۉز گروپی نماینده‌لیگیده حضرت علی کرم‌الله‌وجهه‌نینگ مقدس زیارتگاه‌لری حقیده معلومات بېرسین.

۲- هر گروپدن بیر اوقووچی اۉرنیدن توریب مزارسخی تۉغریسیده آرتیقچه معلوماتگه اېگه بۉلسه سۉزلب بیرسین.

۳- اوقووچیلر درس متنی‌ده ایشله‌تیلگن "بیلگی"لرنی چیقریب اولرنینگ قه‌یېرده ایشله‌تیلیشی حقیده گپیریب بېرسین.

ایکّینچی بۆلیم:

ترکیب بند:

ترجیع بندگه اۉخشش وزنداش و تورلی قافیه‌گه ایگه بۆلگن غزل‌لـردن تـوزیلگن ژانرگـه ترکیب بند دېیدی‌لر. بیـراق فرقـی شـونده کـه ترکیـب بنـدده هـر بـوغین یـا هـر بنـدده‌گـی کېلتیریله‌دېگن بیت‌لر تکرارلنمه‌یدی و اوشبو تکرارلنمه‌یدیگن بیت‌لر معنا جهت‌دن هم بیر بیریگه ارتباط تاپمی بیراق وزن یوزه‌سیدن بیرخیل بۆلیب قافیـه‌داش اېمـس‌لـر. بوتـور ژانرنـی اېسـکی ادبیاتده کۉپراق اوچره‌ته‌میز. جمله‌دن حـافظ خـوارزمی و علـی شـېرنوایی دېـوان‌لریـده حضـرت نوایی‌نینگ اۉز پیری و عزیز دۉستی سید حسن اردشېرگه اتب ایجاد اېتگن مرثیه ترکیـب بنـدی ییتی بند و (۵۶) بیت‌دن عبارت بۆلیب هربندی ییتی بیت‌لیک غـزل و اونـدن کېـین تکرارلنیـب کېلگن بیت‌دن تشکیل تاپگن. قوییده‌گی نادره ترکیب بندیگه دقت قیلینگ:

عرضیم سنگا ای جهان اېـــــــری   جان بیرله کۉنگل غمینگ اســـېری

سېن‌سیز کونگول نی قیلدی مجروح   شمشېر فـــــــــراق وهجر تېری

هر گوشه‌ده قـــــــل‌لرینگ پریشان   ســـېن اېردینگ الارنی دســـتگېری

فـــــــــریاد که اېمدی بینوا من

سېن دېک کیشی وصلیدین جدامن

قیلـــدیم عـــدم اخـــتیار سېن سیز   عـــالــم‌ده مـنگانـه بارســـېن سیز

کـــۉنگـول گا اېـدی مـــلاحت افـزا   ســـیرچمـــــــــن وبهارسېن سـیز

ســـېن قاندا که بۆلدی فـرقت ایـچرا   یـو زجـــان عـــزیز خـوار سېن سیز

گر بۆلماســـه وصلینگ ای مکرم

منظـــــور اېماس کۉزیمغه عالم

ای یار شـــــکر لـــب و وفــــادار   اېردینگ بو جـهـانده منگا غـمخوار

ســـــېـنـدین مـېنی عـاقبت آییردی   یـوز مکـــــــــر بیله سـپهر غـدار

بـیـدادلیغیده کۉرمـــا کیـــــم یۉق   کیـرغیل بـوکېچه توشـومگا ای یار

کېلسانگ قدمینگ دین اۉرگولورمن

لطف وکـــرمینگ دین اۉرگولورمن

بـۆلـــدی ایکّی ییل جـدالـیغیمگه   کـــۉز تیکـــدی بـو آشـــنالیغیم گه

هـــجـــــران المـــېده بیـــنوامـن   رحــــم اَیـله بـو بـــــینوالـیغیمگه

بیردم ســـېنی قیلمادیم فـراموش   رحـــمت مـېنـــی باوفـــالــیغیمگه
کـــۋنگلومـده هـنوز اشتیاقینگ
جــان ایـچره طـلاطم فراقینگ
(نادره)

فعالیت‌لر:

۱- اۋقووچی‌لردن ایکّی کیشی اۋرنیدن توریب ترکیب بند شعری تۆغریسیده سۆزلب بېرسین.

۲- اۋقووچی‌لردن ایکّی کیشی کېلتیریلگن ترکیب بند نی دېکلمه قیلسین و باشـقه اۋقـووچی‌لـر اونگه دقت قیلسین‌لر.

۳- اۋقووچی‌لر یۆقاریده‌گی ترکیب بندنی چېرایلیک خط بیلن اۋز کتابچه‌لریگه یازسین‌لر.

سۆراق‌لر:

۱- ترکیب بند بیلن ترجیع بند اۋرته‌سیده نیمه فرق بار؟

۲- ترکیب بندنینگ هربندیده‌گی کېلتیریله‌دېگن بیت‌لر وزن و قافیه جهت‌دن باشقه بیت‌لر بـیلن بیرمی؟

۳- درسده کېلتیریلگن ترکیب بند کیم تماندن یازیلگن؟

۴- یۆقاریده‌گی ترکیب نېچه بیت و نېچه بنددن عبارت دیر؟

۵- ترکیب بندنینگ ایکّینچی بندی‌ده کېلتیریلگن بیت قافیه سۆزلری نیمه دیر؟

اوی تاپشیریغی:

ترکیب‌نی معناسی بیلن اۋز کتابچه‌لرینگیزگه کۆچیرینگ.

اۉن ييتّينچی درس

بيرينچی بۉليم:

هدف:

۱- اۉقووچی‌لرنينگ حکايه متنيگه دقت‌لرينی تارتيش.

۲- قطعه توری حقيده معلوماتگه ايگه بۉليش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- حکايه ديگنده نيمه‌نی توشونه‌سيز؟

۲- حکايه بيلن داستان‌نينگ فرقی نيمه‌ده؟

حکايه

طبرستان ديگن اۉلکه‌ده ابوالعباس رويانی ديگن بير قاضی القضات بار ايدی. بو جوده بيليملی و تدبيرلی کيشی ايدی. کونلردن بير کون بيرکيشی اونينگ آلديگه کيليب، بير کيشی‌دن يوز دينار آلغيم بار، کوپ پَيت‌لردن بويان بيرگی‌سينی بيرمه‌يدی ديب شکايت ايته باشله‌دی. قاضی القضات اونينگ بيرگی دارينی تيله‌تيب نيگه بيرگينگ‌نی بيرمه‌يسن ديپتی، شونده او کيشی انکار ايتيپدی. قاضی بو تۉغريده شاهدينگ بارمی ديب مدعی‌دن سۉره‌بدی. او شاهديم يۉق ديب جواب بيريبدی. شونده قاضی بيرگی‌دار کيشی‌گه قَره‌ب سينگه قسم بيره‌من ديبدی، مدعی ييغلب قاضی‌گه قره‌ب، يۉق- يۉق قاضی جناب‌لری، مونگه قسم بيرماقچی بۉلمنگ، بو آنت ايچيشدن په‌يقينمه‌يدی ديپتی، شونده قاضی، مين شريعت‌دن چيقه آلمه‌يمن، آنت ايچتيريشگه مجبورمن ديگنده، مدعی کيشی يَلينيب، يۉق- يۉق قاضی جناب‌لری اگرده سيز بونگه آنت ايچتيرگنده مينينگ حقيمگه منکر کيله‌دی، کيين مين ديناريم‌نی اوندن آلالمه‌يمن ديبدی.

قاضی ايسه مدعی سۉزی چين‌ليگينی بيليبدی‌ده شوندن کيين بيرگی‌دار کيشی‌دن سوره‌بدی:

- سين باريب اوشه درخت‌دن سۉره‌ب کيل ديبدی. بيرگی‌دار کيشی خوش ديب چاپيب کيتيبدی. قاضی بيلن آلغی‌دار کيشی اونگه قَره‌ب توريبديلر. او ايسه نيچه دقيقه‌دن کيين قَيتيب کيليب قاضی‌گه قَره‌ب، باريب کيلديم ديبدی. قاضی ايسه اونگه قَره‌ب:

- سیز یلغان اَیته‌سن، درخت سیزندن آلدین بو ییرگه کیلیب گواهلیک بیردی دیبدی.
کیین بیرگی‌دارگه قره‌ب بوکیشی‌نینگ دینارینی بیرگین دیبدی، اوکیشی قاضی‌گه باقیب:
- درختده اپاغی بؤلمسه نیچوک کیلر دیبدی !
شونده قاضی اونگه قره‌ب:
اگرده سیز بو کیشی‌دن درخت تگیده دینار آلمه‌گنینگ‌ده، مینگه نیگه هلیگچه او کیشی درخت تگیگه بارگن ایمس دیب جواب قیتررددینگ. سیز، اَیتیلگن درخت تگیده قرض آلمه‌گنینگ‌ده قَیسی درخت‌نینگ تگیده قرض آلدیم دیب سؤره‌شینگ کیره‌ک ایدی. دیمک شوندن معلوم بؤله‌دی کیم سیز بوندن اوشه درخت تگیده یوز دینار آلگن‌سن. ایندی بؤلسه بو کیشی‌نینگ بیرگن دینارینی تاپشیر دیب قاضی او آدم‌گه بویوردی.
(قابؤسنامه‌دن)

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

حکایه‌ده قاضی القضات‌نینگ تدبیری حقیده سؤز یوریتیله‌دی. یعنی قاضی بویوک تدبیر بیلن بېرگی‌دار کیشی‌دن آلغی‌دار آلغی‌سینی آلیب بېردی. هر بیر انسان هم اؤز حیاتیده برچه ایشلرینی تدبیر آرقه‌لی بجریشی کېره‌ک.

سؤزلر:

افکار، په‌یقنماق، یلینماق، حصول، تؤستدن، چؤری، تدبیر، کولیمسیرب، مدعی، تمغا، گواه

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لردن ایکّی کیشی حکایه‌نی بلند سېس بیلن اؤقیسین و قالگن اؤقووچی‌لر اېسه اؤنگه قولاق سالسین‌لر.

۲- اؤقووچیلرصنفده آلتی کیشی‌لیک گروپ‌لرگه بؤلینیب هر گروپدن بیر کیشی صنفداشلری تؤغریسیده حکایه حقیده نظر بیلدیریب، اونینگ اجتماع‌ده‌گی فایده‌لری تؤغریسیده سؤز یوریتسین.

۳- اؤقووچیلر درس متنی‌ده‌گی ینگی لغت‌لرنی اؤز کتابچه‌لریگه کؤچیریب، معناسینی یازگن‌لریدن کېین هر بیر لغت‌دن علیحده جمله‌لر توزسین‌لر.

۴- هر گروپدن بیر کیشی حکایه مفهومی‌نی اؤز صنفداشلریگه اَیتیب بېرسین.

سؤراق‌لر:

۱- حکایه نیمه حقده اېدی؟

۲- حکایه‌ده تدبیرلی قاضی موضوع‌نی قنده‌ی قیلیب یېچدی؟

۳- آلغی‌دار کیشی اؤز حقینی قرض بېرگن اؤرتاغی‌دن آلالدیمی یا یؤق؟

۴- بېرگی‌دار کیشی نیمه اوچون اؤز آلگن قرضی‌گه منکر کېلماقچی بؤلدی؟

۵- حکایه یا حکایت سؤزلری نیمه معنالرنی انگلته‌دی؟

۶- حکایه‌نی اؤزبېک تیلیده نیمه دېیدی‌لر؟

۷- قصه بیلن حکایه‌نینگ نیمه فرقی بار؟

۸- اؤزبېک تیلیده هم منثور یا منظوم حکایه‌لر بارمی؟

۹- اؤزبېک تیلیده کیم‌لر حکایه یازگن‌لر؟

اوی تاپشیریغی:

حکایه حقیده اؤن سطرلیک بیر متن یازیب اؤز نظرلرینگیزنی بیلدیرینگ.

ایکّینچی بۆلیم:
قطعه:

نامیدن معلوم بۆلیشیچه، قطعه، قصیده ژانری‌نینگ بیر قسمی دیر. دېمک قصیده بیلن فرقی شونده کیم قطعه مصرعلری مطلع‌گه اېگه اېمس، حال بوکه قصیده‌ده مصرع‌ده مطلع موجود دیر. قطعه حجمی ایکّی بیت‌دن اۆن توقّیز یا اوندن کۆپراق بیت‌دن توزیله‌دی. قطعه‌نینگ ایلک مصراع‌سیده قافیه رعایت قیلینمه‌دی و اونینگ ایکّینچی و تۆرتینچی و جفت مصراع‌لری ایکّینچی مصرع بیلن قافیه‌داش دیر. بو ژانرده عموماً آلگنده اخلاقی موضوع‌لر، پند و اۆگیت‌لر، مرثیه‌لر، فلسفی، تعلیمی، سیاسی، دینی، مدح، شکوه، هجو و هزل و مطایبه، تهنیت و تعزیت مسئله‌لری عکس تاپه‌دی.

باشقه بیر عباره‌ده اَیتگنده قطعه، غزل‌گه اۆخشه‌یدی، غزل‌ده بیرینچی مصراع‌دن باشلب قافیه نظرده توتیلیب قطعه‌ده اېسه ایکّینچی مصراع‌دن آلیب قافیه رعایه قیلینه‌دی. دېمک بونده باشقه لیریک ژانرلرگه نسبتاً شکل و مضمون اېرکین‌لیگی و اوستونلیگی کۆپراق کۆرینه‌دی. شونینگ اوچون شاعر کۆپراق موضوع‌لرنی قطعه‌ده بیان اېته‌دی. قطعه باشقه شعری ژانرلرگه کۆره اوزاق قدمتگه اېگه دېسک بۆله‌دی، چونکیم قطعه نمونه‌لری موندن مېنگ ییل آلدین ایجاد اېتیلگن «دېوان لغات التورک» اثریده هم کۆزگه کۆرینه‌دی. شونینگدیک اۆزبېک استعدادلی شاعرلری خوارزمی، یوسف امېری، گدایی، ملک الکلام لطفی هروی، علی شېرنوایی، ظهیرالدین محمد بابر و باشقه شاعرلر دېوان‌لریده کۆپینچه قطعه‌لرگه اوچره‌یمیز؛ اَینیقسه علی شېرنوایی برچه اثرلریده قطعه ژانری‌دن فایده‌لنگن و سوچوک و سېر قِیره قطعه‌لر ایجاد اېتگن و تورلی موضوع اوشبو ژانرده عکس‌لنتیرگن، ظهیرالدین محمد بابر، علی شېرنوایی و آگهی قطعه‌لریگه دقت قیلینگ:

قطعه‌لر

ای که ترغیب قیلورسن چاغر ایچماک کامینی
ساز و خواننده بیله ساقی وصهبا بارمو
باوجودیکه اۆلتو بتور چاغر ایچماک وقتی کیم
مجلس اسبابی نی بیلمان که مهیا بارمو
(ظهیرالدین محمد بابر)

کمـــال ایت کسب کیم عالم اوییدین سنگا فرض اؤلماغای غمناک چیقماق
جهـــــاندین ناتمـام اؤتمـــاک بعینه ایرور حمـــــــام دین ناپاک چیقماق
(علی شیرنوایی)

قطعه

نې‌بیلورســن کېچه‌لر فـقر اهـلیدین نې‌اؤتکانین
بسـتر زرین اؤزه ای کیم قیلورسن خواب قیش
اول گـدا حـالیغه رحم ایت ساوق دین هرکېچه
تاسحر افغان چېکیب اشکین تؤکر یېغلاب قیش
ای غنی باقغیل یلانگ‌لر حالیغه بو شکر اوچون
کیم کېیارسن پوسـتین و قاقم و سنجاب قیش
آگهی‌نینگ صؤرتی حــــالیغه باق کیم ایله‌دی
اشک هریاندین آقیب رخسارین استرلاب قیش
(آگهــی)

فعالیت‌لر:

۱- اۋقووچی‌لر بېش کیشی‌لیک گروپلرگه بۋلینیب هر گروپدن بیر اۋقووچی قطعه حقیده سۋزلب مثال‌لر کېلتیرسین.

۲- اۋقووچی‌لر هر گروپدن بیرکیشی قطعه‌لرنی بلند آواز بیلن دیکلمه قیلیب معنا قیلسین.

۳- اۋقووچی‌لر قطعه‌لرنی اۋز کتابچه‌لریگه کۋچیریب، قطعه‌ده‌گی ینگی لغت‌لرنی معناسی بیلن یازسین‌لر.

سۋراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی قطعه دېب اَیته‌دیلر؟

۲- قطعه بیلن غزل‌نینگ فرقی نیمه؟

۳- نېچه بیت‌دن قطعه توزیله دی؟

۴- قطعه‌ده قیسی موضوع‌لر عکس تاپه‌دی؟

۵- یۋقاریده‌گی قطعه‌لر شاعرلری کیم؟

۶- نوایی قطعه‌سی نېچه بَیت‌دن توزیلگن؟

۷- آگهی قطعه‌سی نیمه حقیده دیر؟

اوی تاپشیریغی:

اۋن قطعه تاپیب اۋز کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ‌لر.

اۉن سکّیزینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- نوایی‌نینگ خمسه‌سی حقیده معلوماتگه ایگه بۉلیش.

۲- مثنوی تۉغریسیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- تورکی تیلیده بیرینچی بۉلیب خمسه ایجاد ایتگن کیم دیر؟

۲- خمسه قَیسی شیوه‌ده ایجادایتیلگن؟

نوایی خمسه‌سی

تورکی- اۉزبیکی تیل‌ده اینگ بویوک گنجینه سنه‌لمیش خمسه اثری، تیموری‌لردوری‌نینگ اولوغ متفکری، بیلیملی وزیر و سیاست اربابی امیر الکلام نظام الدین علی شیرنوایی خمسه‌سیگه منسوب دیر. حضرت امیر علیشیرنوایی اوشبو معتبر و بویوک کتابی (خمسه)سینی نظامی گنجوی‌نینگ «مخزن الاسرار» لیلی و مجنون، خسر و شیرین سکندرنامه، هفت پیکر یا بهرام‌نامه‌سی، امیر خُسرو دهلوی بلخی‌نینگ «شیرین و خسرو، مجنون و لیلی، هشت بهشت و آینه اسکندری و استادی نورالدین عبدالرحن جامی‌نینگ هفت اورنگ تحفة الاحرار، سبحة الابرار، خردنامه اسکندری، لیل و مجنون، سلامان و ابسال، سلسلة الذهب و یوسف زلیخا» داستان‌لری مقابله‌سیده ایجاد ایتگن.

خمسه سرایلیک سنتی میلادی اۉن بیشینچی عصردن؛ یعنی نیچه ییل رکود و خاموشلیک‌دن کیین قَیته‌دن اۉز یۉلینی تاپه‌دی. تیموری‌لر دَوری بۉلمیش اوشبو آلتین زمان‌ده جامی و نوایی ادبیات آسمانیده یارقین قویاش سینگری نۉرینی ساچه باشله‌دی و خمسه نویس‌لیک

کتابیده ینگی بیر صحیفه آچدی‌لر. اَینیقسه علیشیرنوایی خاص بیر اسلوبده خمسه یره‌تدی.

دیمک او میلادی (۱۴۸۲- ۱۴۸۵) ییل‌لر آره‌سیده اؤز خمسه‌سی و «لسان الطیر» اثرلرینی هم مثنوی طرزیده ایجاد ایتدی. نوایی‌نینگ اوشبو بویوک اثری (خمسه)سی قوییده‌گی داستان‌لرنی اؤز ایچیگه آله‌دی:

۱- حیرت الابرار

۲- لیلی ومجنون

۳- فرهاد وشیرین

۴- سد اسکندری

۵- سبعه سیار

خمسه‌نینگ بیرینچی بؤلیمی (حیرت الابرار) اخلاقی، فلسفی تربیتی اثر بؤلیب مثنوی شکلیده ایجاد ایتیلگن. بو مثنوی (۳۹۸۸) بَیت یا فرددن عبارت بؤلیب « تؤرت مناجات»، «بیش نعت»، «اوچ حیرت» و «ییگیرمه مقالت» نی اؤز ایچیگه آله‌دی و قوییده‌گی بیت بیلن باشلنه‌دی:

بســم الله الرحمن الرحیم　　　　رشته‌غه چیکدی نیچه دُریتیم

حیرت الابرارده وفا و عهد، راستلیک و صداقت، صبر و چیدم و باشقه‌لرگه یاردم و معاونت ایتیش‌نی یخشی‌گینه عکس‌لنتیریلگن.

نوایی خمسه‌سی‌نینگ ایکّینچی بؤلیمی «لیلی ومجنون» داستانی دیر. بو داستان میلادی (۱۴۸۲ – ۱۴۸۵) ییل‌لر آره‌سیده ایجاد ایتیلیب (　　) بیت‌دن عبارت دیر.

دیمک حضرت نوایی‌دن کیین مثالی کاشانی، هلالی آسترابادی، هاتفی، امیرنظام الدین سهیلی، ضمیری، مقصود بیگ شیرازی، مکتبی شیرازی، مهدی، چپ نویس، نامی اصفهانی، فوقی یزدی، صبا کاشانی، عبدی بیگ شیرازی، خواجه حسین ثنایی، هدایت الله زاری، اشرف مراغه‌یی، علی رضا تجلی شیرازی، حکیم شفاهی، سالم ترکمان، اسیری تربیتی، کاشف شیرازی، نصیبی کرمانشاهی، موجی، صاعدی، حرفی، ملامرادمیرزاخان، سید حسن بن فتح الله، ابوالبرکات لاهوری و داود (اوردوتیلیده) هوس میرزا، محمد تقی، هندو، روح الامین اصفهانی باشقه‌لرهم لیلی و مجنون داستان‌لرینی فارسی- دری و تورکی- اؤزبیکی‌ده یره‌تگن.

نوایی‌نینگ لیلی و مجنون داستانی قوییده‌گی بیت‌لربیلن باشلنه‌دی:

ای یخشی آتینگ بیلاسرآغاز　　　　انجامی‌غا کیم یتار هرآغاز

خمسه‌نینگ اوچینچی داستانی فرهاد و شیرین دیر. بو مثنوی (۵۶۰۰) بیت‌دن عبارت بؤلیب (ق ۸۸۹) ییل‌ده یازیلگن. نوایی بو داستانیده خلق ایچیده‌گی بار حکایه و روایت‌لردن هم فایده‌لنگن. نوایی‌نینگ اوشبو مثنوی‌سیده مرکزی کرکتر «فرهاد» نیکی دیر. او فرهادنینگ عشق یؤلیده صبر و چیده‌می، وفا و سېوگی‌سینی تصویرلگن. فرهاد و شیرین بو بیت‌لر بیلن باشلنه‌دی:

بحمدک فتح ابواب المعانی   نصیب اېت کونگولما فتح اؤلماق آنی

نوایی‌نینگ تؤرتینچی داستانی«سبعه سیار» بؤلیب، داستان موضوع‌سی بهرام و گل اندام عشقی دیر. بو داستان هجری قمری ۸۸۹- ییل‌ده اؤز اتمامیگه یېتگن. نوایی بو مثنوی‌سینی تؤرت آی‌دن آزراق وقتده توگتگن و اوشبو بیت‌لربیلن باشلنه‌دی:

ای سپاسینگ دېماکدا اېل تیلی لال   اېل گا تیل سېندین اؤلدی تیل گامقال

سداسکندر: نوایی خمسه‌سی‌نینگ بېشینچی و سؤنگی قسمی دیر. بو داستان نظامی گنجوی‌نینگ «اسکندرنامه»سیگه مقابلتاً یازیلگن و نوایی (۸۸۹-۸۹۰) ییل‌لر آره‌سیده تمام‌لگن و منه بو بیت بیلن باشلنه‌دی:

خدا یا مسلم خدالیق سنگا   باری شه گدا بېِ‌گدالیغ سنگا

بوکتاب (۵۰۰۰) بیت‌دن عبارت دیر. نوایی‌دن کېین اؤزبېک شاعرلری دُربېگ «یوسف و زلیخا» اثری‌نی و حیدر خوارزمی هم «مخزن الاسرار» اثرینی مثنوی طرزیده یازگن‌لر.

درس‌نینگ ینگی سۉزلری:

رکود، سېنگری، صحیفه، اسلوب، سۉنگی.

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچیلر بېش کیشی‌لیک گروپلرگه بۉلینیب هر گروپدن بیرکیشی نوایی‌نینگ خمسه‌سی حقیده معلومات بېرسین.

۲- خمسه نویس‌لیک تۉغریسیده کۉپراق معلوماتگه اېگه بۉلگن کیشی‌لر اۉقووچیلرگه اَیتیب بېرسین‌لر.

سۉراق:

۱- نوایی‌نینگ خمسه‌سی نېچه بۉلیم‌دن توزیلگن؟

۲- شیرین و فرهاد نېچه بَیت‌دن عبارت دیر؟

۳- امیر علیشېر نوایی‌نینگ حیرةالابرار اثری خمسه‌نینگ نېچینچی قسمی دیر؟

۴- نوایی‌دن باشقه کیم‌لرخمسه ایجاد اېتگن‌لر؟

۵- نوایی اۉز خمسه‌سینی قَیسی شاعرلر خمسه‌سی‌گه قره‌ته یازگن؟

۶- نوایی‌دن کېین قَیسی اۉزبېک شاعرلری خمسه یامثنوی یره‌تگن‌لر؟

اوی تاپشریغی :

نوایی خمسه‌سیدن اۉن بَیت‌نی تنلب اۉز کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ‌لر.

ایکّینچی بۉلیم:

مثنوی:

مثنوی نظم تورلریدن بیری بۉلیب، اونده هربیر فرد یا بیت قافیه‌داش بۉله‌دی؛ یعنی هربیر بیت یا فرد مستقل قافیه‌گه اېگه بۉله‌دی. باشقه بیرعباره‌ده ایتگنـده هـر بیتـده قافیـه اۉزگریـب توره‌دی. مثنوی‌ده بیت‌نینگ سانی قید اېتلمه‌گن.

بو شعر محتواسی عموماً رزمی و حماسی، عشقی، فلسفی و عرفانی موضوعلـردن عبـارت دیر. مثنوی عرب‌لرنینگ اېسکی ادبیاتیده کۉزده کۉرینمه‌یدی، بیراق بو تور شـعر فارسـی- دری شاعرلری‌نینگ ایشلری دیـر، بـو معنیـده کـیم مثنـوی بیرینچـی بۉلیـب فارسـی- دری تیلیـده ایشله‌تیلگن. تورکی- اۉزبېکی تیل مثنوی‌نینگ اېنـگ بویـوک نمونـه‌سـی حضـرت امیـرالکلام علیشېر نوایی‌نینگ خمسه‌سی دیر. یۉقاریده اَیتیلگن‌دېک نوایی بو بویوک میراثینی اولوغ استادلـر اېزی‌نی اېزلب ایجاد اېتگن.

فعالیت‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی مثنوی دېیدی‌لر؟

۲- نوایی‌نینگ قیسی داستان‌لری مثنوی طرزیده ایجاد اېتیلگن؟

۳- مثنوی‌نینگ قَیسی مصرع‌لری قافیه‌داش دیر؟

۴- تورکی- اۉزبېکی تیل‌ده نوایی‌دن باشقه قیسی شاعرلر مثنوی یره‌تگن‌لر؟

۵- مثنوی موضوع‌لری نیمه‌لردن عبارت دیر؟

اوی تاپشیریغی:

نوایی‌نینگ لیلی و مجنون مثنوی‌سیدن ییگیرمه بیت تنلب اۉز کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ.

اۉن تۉقیزینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- معارف و جامعه ضرورت‌لری تۉغریسیده معلوماتگه اېگه بۉلیش.

۲- رباعی باره‌سیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- جامعه‌ده معارف‌نینگ نیمه نقشی بار؟

۲- رباعی بیلن مربع‌نینگ فرقی نیمه ؟

معارف و جامعه ضرورت‌لری

معارف هربیر جامعه‌نینگ اساسینی توزه‌ته‌دی. جامعه‌نینگ آلغه باریشی رواجله‌نیشی معارف‌گه باغلیق دیر. شونینگ اوچون معارف‌گه دقت قیلیش کېره‌ک. معارف تملی‌نی مکتب تشکیل بېره‌دی و کېلگوسی نسل هم مکتبده‌ده تربیه‌لنیب جامعه‌گه تاپشیریله‌دی. شونینگ اوچون مکتب‌نی ایکّینچی عایله دېگن‌لر. باله باشلنغیچ اۉرگنیش‌لرینی اۉز آته- آنه‌سی و عایله‌سیدن اۉرگنیب؛ کېین قالگن نرسه‌لرینی مکتبده اۉرگنه‌دی و او یېرده تربیه‌لنه‌دی.

معارف تعلیم یا تربیه بیلن بیرگه بۉلیشی کېره‌ک. اۉقووچی معارف‌ده تعلیم بیلن تربیه‌نی بیرگه آله‌دی و کېله‌جکده بو ایکّی اهمیتگه اېگه نرسه بیلن جامعه خدمتچی‌سی بۉلیب چیقه‌دی. شونینگ اوچون جامعه‌نینگ برچه نرسه‌دن آلدین معارف‌گه ضرورتی بار. معارف‌نینگ هربیر اعضاسی اۉز تحصیل‌لرینی بیتیرگندن کېین اۉز تجربه‌لری و آلگن بیلیم‌لری اساسیده اولوس و جامعه‌گه خدمت بجره‌دی. معارف هر بیر اعضاسی هرقنده‌ی شرایطده جامعه‌ده اۉرنک بۉلیشی لازم؛ شو اصل‌گه بناءً معارف جامعه چراغی دیر. معارف بۉلمه‌گنده جامعه قرانغولیک و جهالت تمان کېته‌دی. ساغلام بۉلمه‌گن جامعه‌ده جاهل‌لیک، قرانغولیک حاکم دیر.

کېلینگ معارف چراغی بیلن جهالت و قرانغولیک اوی‌لرینی یاروته‌یلیک و عزیز اۉلکه‌میزده‌گی اۉزاق ییل‌لردن بویان اېزده قالدیریلگن چاره‌سیز خلق آنگی‌نی آچیش و اولرنی اېزگولیک تمان آلیب باره‌یلیک. قۉیینگ موندن بویان دواملی و اۉزلوکسیز اوروش‌لر و بدبخت‌لیک‌لر سببلی قینه‌لگن خلقیمیز و اولرگه یوکلنگن قرانغولیک و قتیق اوروشلردن قوتیلیب

یخشی حیاتگه ایگه بؤلسه‌لر ومونده بویان اولرنینگ اؤزلری همده عایله‌لری قالـه‌ویرسـه برچـه خلق‌لر عذاب چیکمه سین‌لر.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

درس معارف و جامعه ضرورت‌لری حقیده ایدی. حقیقت‌ده هم معارف بیر اؤلکه وخلق‌نینگ آلغـه باریشیده اساسی رول‌نی اؤینه‌یدی. بوکونگی جامعه‌میزنینگ برچه‌دن معارف‌گـه قتیـق ضـرورتی بار. جامعه‌نینگ انه‌شو نیازی البته که بیلیم و دانش آرقه‌لی قؤلگه کیله‌دی.

سؤزلر:

تمل، کیلگوسی، اؤرنک، یاروتماق، آنگ، اؤزلوک‌سیز،

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر ایکّی گروپگه بؤلینیب هرگروپدن بیرکیشـی بیرینچیـده درس‌نـی بلنـد آواز بـیلن اؤقیب اوحقده قالگن اؤقووچی‌لرگه معلومات بیرسین.
۲- اؤقووچی‌لر درسده‌گی ینگی سؤزلرنی معنا ایتیب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- جامعه‌نینگ نیمه گه ضرورتی بار؟
۲- معارف بؤلمه‌گن یبرده نیمه بار؟
۳- درسده متنی‌ده کامه « ، » ونقطه « . » بیلگی‌لری نیچه مرته کیلتیریلگن.
۴- درسده نیچیته ینگی سؤز کیلتیریلگن؟
۵- جامعه‌ده اؤقیتووچی‌نینگ نقشی نیمه؟

اوی تاپشیریغی:

هر بیر اؤقووچی جامعه‌نینگ باشقه ضرورت‌لری حقیده اؤن سطرلیک بیر مقاله یازیب کیلسین.

ایکّینچی بۆلیم:

رباعی (تۆرتلیک):

بو تور شعر تۆرت مصراعدن توزیلگن بۆلیب، اونینگ بیرینچی، ایکّینچی و تۆرتینچی مصراعلری قافیەداش دیر. تۆرتلیک یا رباعی وزنی «لا حول ولا قوت الاَ باالله» دیر. دېمک تۆرتلیک مصراعلری‌نینگ معناسی بیر بیریگه باغلیق دیر و اساسی معنا اېسه ایکّینچی مصراع، اَینیقسه تۆرتینچی مصراعدن قۆلگه کېلەدی.

رباعی یا تۆرتلیک شرق خلق‌لری شعریتی‌ده کېنگ- کۆلم‌ده رواجلنیب اونده عموماً آلگنده فلسفی، اخلاقی،تعلیمی یاعشقی، موضوع‌لراۆرین آلگن.

اۆزبېک شاعرلری حضرت نوایی، ظهیرالدین محمد بابر، امیری و باشقەلر دېوان‌لریده تورلی تۆرتلیک‌لرگه اوچرەیمیز. قوییده کېلتیریلگن رباعی‌لرگه دقت قیلینگ.

نې‌خوش مېنی خوشلار و نې‌بېگانه　　نې‌غیر رضامېندین و نې جانانه
هر نېچه که یخشیلیق ته قیلسام افسون　　خلق ایچرا یمانلیغ بیله مېن افسانه
(ظهیرالدین محمد بابر)

ایریم تۆرتلیک‌لرده تۆرتەله مصراع هم قافیەداش بۆلەآلەدی. بومسئله اختیاری بیر نرسه دیر. قوییدەگی تۆرتەله مصراع قافیەداش بۆلگن رباعی‌گه قرنگ:

اندین بیری کیم قاشیمده یاریم یۆقتور　　هجرانیده جز ناله و زاریم یۆقتور
دشت اوزره قویون کبی قراریم یۆقتور　　سرگشتەلیگیم‌ده اختیاریم یۆقتور
(علی شېرنوایی)

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر ایکّی گروپگه بؤلینیب هر گروپدن بیر کیشی درسده‌گی رباعی‌لرنی بلند آواز بـیلن اؤقیب معناسینی اَیتیب بېرسین.

۲- اؤقووچی‌لر درسده‌گی تؤرتلیک‌لرنی اؤز کتابچه‌لریگه یازسین‌لر.

۳- هربیر اؤقووچی اؤزبېک شاعرلری نینگ تؤرت رباعی‌لرینی اؤز کتابچه‌لریگه یازیب کېلسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- تؤرتلیک یا رباعی قنده‌ی شعرنی ایته‌دیلر؟

۲- قافیه، تؤرتلیک‌نینگ قیسی مصراع‌لریده کېلتیریله‌دی؟

۳- رباعی قیسی وزنده یره‌تیله‌دی؟

۴- درس متنیده‌گی تؤرتلیک‌لر کیم‌لردن؟

۵- نېچه تور رباعی‌نی تانېسیز؟

۶- تؤرتلیک قیسی موضوع‌لرنی اؤز ایچیگه آله‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

هر بیر اؤقووچی اؤز کتابچه‌لریگه بېش- بېش تؤرتلیک یازیب کېلسین‌لر.

ییگیرمه‌نچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- وطنیمیز کۉرکم‌لیگی و اونینگ اۉسیشی تۉغریسیده معلوماتگه ایگه بۉلیش.

۲- تویۉق حقیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- اۉلکه‌میز قچان گللَب یشنه‌یدی؟

۲- وطن بیزگه نیمه؟

وطنیمیز دله‌لری، قیرلری و ادیرلرینی کۉکلم‌زارلرگه اَیلَنتیرَه‌یلیک!

عزیز اۉلکه‌میز جانه‌جان افغانستان اۉتگن اۉتیز ییل مابینیده قتیق و آغیر مصیبت‌لر و قرانغو کونلر و دواملی اوروش‌لرنی باشیدن کېچیردی. مسلمان و متدین خلقیمیزگه تورلی جفالر روا کۉریلدی. ملیونلب گناه‌سیز انسان اۉتگن مفهوم‌سیز اوروش‌لر طفیلی اۉز شیرین جانلرینی قۉلدن بېریب و ملیونلب یورتداشلریمیز اۉز آنه وطن‌لرینی ترک ایتیشگه مجبور قیلینیب، حاضرچه‌لیکده بو مهاجر وطنداشلریمیز تورلی اۉلکه‌لرده حیات کېچیریب کېلماقده‌لر. اۉتگن اۉتیز ییل مابینیده‌گی حادثه- واقعه‌لر خلقیمیزگه جوده آغیر توشدی، اۉلکه بایلیگی بوتونلی اۉرته‌دن کېتکیزیلیب ایزیلگن ملتیمیزنینگ مادی و معنوی بارلیگی فناگه تاپشیریلدی.

انه‌شونده‌ی مصیبت‌لردن چیقیش و خلقیمیزنینگ اۉز ایاق اوستلریده تۉخته‌تیش، بوزیلگن یورت‌نی قیته‌دن تېرگیزیش، گُلله‌تیش، یشنه‌تیش و رواجلنتیریش اوچون و تۉپراق‌لرینی آلتین‌گه اۉز گرتیریش، دله‌لر، قیرلر و ادیرلرینی کۉکلم و کۉرکم‌زارلرگه ایلنتیریش اوچون چرچمسدن ایش آلیب باریش‌لری کېره‌ک. اۉلکه‌نینگ انه‌شونده‌ی حالتدن چیقریش یۉلیده قلم ارباب‌لری، زحمتکش دهقان‌لریمیز و ایشچی‌لریمیز، برچه اداره ایشلاوچی‌لری و برچه عیال‌لر و اېرکک‌لر بیرگه‌لشیب کۉره‌شیشی‌لری لازم.

اۉلکه‌میز تۉپراق‌لری آستیده‌گی قۉل اوریغسیز کانلر هر قَیسی‌سی آلتین دیر. یورتیمیزنینگ هر تاغی و تاشی بغزیده یاشیرین لعل و گوهرلر، اېنجو و مرجان و اوشبو

سیرحاصل تۉپراق‌نینگ هر بیر چېکه‌سیده کۉمیلگن آلتین کانلری اۉرین آلگـن. اۉلکـه‌میزنینـگ آسمان اۉپر تاغلر چۉققی‌سیده همده اونینگ ادیرلر و سای‌لری کۉکسیده‌گی بـې‌بهـا گنجېنـه‌لـر اۉلکه‌میز بایلیگی‌دن دلالت بېره‌دی. بـو یـورت‌نینـگ دره- دره‌سـیده‌گـی آقیـب تـورگن مصـفا بولاق‌لری انسانگه جان بغیشله‌یدی. اونینگ کۉکلم پیتیده‌گی اېسیب تـورگن شـمالی انسـان‌لـر روحیگه کوچ و تنیگه قوت بغیشله‌یدی و عجب کیم اوشبو اۉلکه اۉنیب اۉسمه‌سه!

هـــه !

آلدین اَیتگنیمیزدېک وطنیمیز یشنه‌شی و گلـله‌شی همده اۉنیـب اۉسیشـی فقـط و فقـط خلقیمیزنینگ ایاوسیز ایش و فعالیتی همده فداکارلیگی‌گه باغلیق دیر.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

درس اؤلکه‌نینگ گللب یشنه‌شی همده خلقیمیزنینگ ایش و فعالیت‌لری حقیده اېدی. حقیقتده هم بو اؤلکه دواملی ایش و کؤرش، سعی و حرکت بیلن اؤنیب اوسه‌دی و آلغه باره‌دی. اؤلکه‌میز دله‌لری، ادیر و سای‌لری فقط‌گینه اؤزلوک‌سیز محنت و ایاوسیز زحمت بیلن گللب یشنه‌شی‌گه ایمانیمیز کامل.

سؤزلر:

تیرگیزماق، کؤرکم، آسمان اؤپر، بایلیک، بولاق، ایاوسیز.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچیلر بېش کیشی‌لیک گروپ‌لرگه بؤلینیب هرگروپدن بیر اؤقووچی اؤز گروپی نماینده‌لیگیده درس حقیده اؤز نقطه نظرلرینی بیلدیرسین.
۲- اؤقووچی درس متنی‌ده‌گی ینگی لغت‌لرنی اؤز کتابچه‌لریگه کؤچیریب معناسی بیلن جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

سؤراق‌لر :

۱- وطنیمیز قچان کؤرکم‌زارلرگه اؤزگره‌دی؟
۲- اؤلکه‌نینگ گلله‌تیش اوچون نیمه قیلیش کېره‌ک؟
۳- وطنیمیز تؤپراق‌لریده نیمه‌لربار؟
۴- اؤتگن اوروشلر سببلی خلقیمیز قنده‌ی حیات کېچیردی‌لر؟
۵- درس متنی‌ده «اؤلکه» و «وطن» سؤزلری نېچه مرته تکرارلنگن؟
۶- درس متنیده نېچه تور بېلگی ایشله‌تیلگن؟ اولردن آت توتینگ.

اوی تاپشیریغی:

هر اؤقووچی درس تؤغریسیده اؤز نقطه نظرینی اؤن سطرلیک بیرمقالهده بیلدیرسین.

ایکّینچی بۉلیم:

تویۉق:

تویۉق تورکی خلق‌لر شعریتی‌گه منسوب دیر. بو ژانر عروض‌نینگ رمل مسدس مقصور بحریده یره‌تیله‌دی و تۉرت مصراع‌دن عبارت دیر. تویۉق قافیه‌لری تجنیس شکلیده کېلتیریله‌دی. بو معنی‌ده که قافیه سۉزلری شکل جهت‌دن بیردېک بۉلیب و معنا جهتدن باشقچه معناگه اېگه بۉله‌دی. تویۉق‌نینگ دستلبکی نمونه‌لری خلق آغزه‌کی ایجادیاتیده هم اوچره‌یدی. اۉن تۉرتینچی عصر شاعری برهان الدین سېواسی و یوسف اولوغ خاص حاجب‌نینگ «قوتادغوبیلیک» اثریده هم تجنیس تویۉق‌لر کېلتیریلگن. علی شېرنوایی شعرلر ترازوسی یا «میزان الاۉزان» اثریده تویۉق حقیده مونده‌ی دېب یازه‌دی:

«... ینه ترک اولوسی به تخصیص چغتای خلقی ارا شایع اوزان دورکیم الار سرودلاردین اول وزن بیله یساب مجلس لارده ایتورلار، بیریسی دورکیم تجنیس ایتیلغای و اول رمل مسدس مقصور دور."

شو کبی ظهیرالدین محمد بابر «عروض رساله» سیده تویۉق‌نی تورکی شعریت شکل‌لریدن بیری دېب بهالگن. تویۉق آذربایجان تورک‌لری آره‌سیده باشقچه نام‌ده یعنی «مغنی»، ترکمن‌لرده «لعلی» و ممتاز ادبیاتده لطفی، نوایی، بابر و کېینگی ییل‌لرده غفورغلام، چراغی، فضلی نمنگانی، صابر عبدالله و باشقه‌لر ایجادیاتیده تویۉق‌لرنی اوچره‌ته‌میز. قوییده‌گی تویۉق‌لرگه دقت اېتینگ:

تویۉق

ای پریوش گل یوزینگدین پرده آل　　کیم غمینگدین کۉزده یاشیم بۉلدی آل
یار بولغایلار سېنگه محشر کونی　　احمد مختار اېله اصحاب آل
(فضلی نمنگانی)

یۉقاریده‌گی تویۉق‌نینگ بیرینچی مصرع‌سیده‌گی «آل» آلماق مصدریدن و ایکّینچی مصراع‌ده‌گی «آل» قیزیل معناسی‌ده و تۉرتینچی مصراع‌سیده‌گی «آل» اېسه، اصحاب آل؛ یعنی حضرت محمدﷺ یارلری معناسی‌ده دیر.

تویۇق

وصلدین سۇز دېرگا یۇق یارامنگا　　　هجر ارا رحم ایلاگیل یارامنگا
اۇقونگ اېتّی کۇب یمان یارامنگا　　　هم بو لطفونگ بیله یارامنگا
(ظهیرالدین محمد بابر)

ظهیرالدین محمد بابر تویوغی‌نینگ تۇرت مصراع‌سیده هم تجنیس رعایه قیلینگن یۇقاریده‌گی تویۇق‌ده «یارامنگا» سۇزلری کوچیم یۇق، ای یاریم مېنگه، یمان زخم‌لر کۇردیم و دردیم‌گه تیک معنالرینی افاده‌له‌یدی.

تویۇق

اول که هرکۇزی غزال چین دورور　　　قاشیدا پیوسته آنینگ چین دورور
چونکه کۇپ یلغان آیتی اول منگا　　　گردېسام یلغانچی آنی چین دورور
(ظهیرالدین محمد بابر)

یۇقاریده‌گی تویۇق‌ده «چین» سۇزی، چین یاختای ملکی، منگدایی‌ده‌گی توگین و گره و راست و تۇغری معنالریده ایشله‌تیلگن.

تویۇق

کېچتی عمر و توشمادی اول یار اېلا　　　قۇرقارام کۇنگلوم بو غمدین یار اېلا
بو وفاسیزلیق که سندین کۇرمیشام　　　اعتقادیم قالمه‌دی هېچ یار اېلا
(ابوالکلام لطفی هروی)

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی گروپلرگه بؤلنیب هرگروپدن بیرکیشی تویؤق تؤغریسیده اؤز صفنداشلریگه معلومات بېرسین.

۲- اؤقووچی‌لردن ایکّی کیشی‌سی تویؤق‌لرنی دیکلمه قیلیب معناسینی اَیتیب بېرسین.

۳- درسده‌گی تویؤق‌لرنی برچه اؤقووچی‌لر اؤز کتابچه‌لریگه کؤچیریب آلسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی تویؤق دېیدیلر؟

۲- تویؤق نېچه بیت‌دن توزیله‌دی؟

۳- تجنیس سؤزلر تویؤق‌نینگ قَیسی مصراع‌لریده رعایه قیلینه‌دی؟

۴- علی شېرنوایی تویؤق حقیده نیمه دېگن؟

۵- تویؤق قیسی برده اَیتیله‌دی؟

۶- یؤقاریده‌گی تویؤق‌لرنی قیسی شاعرلر ایجاد اېتگن؟

۷- تویؤق حقیده بابر قیسی کتابیده معلومات بېرگن؟

اوی تاپشیریغی:

اؤقووچی‌لر باشقه شاعرلردن بېش تویؤق تاپیب اؤز کتابچه‌لریگه کؤچیرسین‌لر.

ییگیرمه بیرینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- گوهرشادبېگیم حقیده معلوماتگه اېگه بۉلیش.

۲- قۉشیق باره‌سیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- گوهرشاد بېگیم قَیسی زمانده اۉتگن؟

۲- قۉشیقچی دېب کیم‌نی اَیته‌دیلر؟

گوهرشاد بېگیم

هرات شهری تاریخ بۉییده بیلیم و تمدن کانونی بۉلیب کېلگن. اَینیقسه تېموریلر دَوریده بیلیم و ثقافت، هنر و فرهنگ اوشبو باستانی شهرده اۉز کمالاتیگه یېتدی، اوشبو تاریخی شهر اېسکی متن‌لر و اثرلرده «هری» و «هریوا» آتیده نامله‌نیب کېلگن. دېمک هرات و تورک سلاله‌لریدن بۉلمیش غزنوی‌لر زمانیده هم خراسان‌نینگ بویوک شهرلریدن سنه‌لیب و تېموریلر دوریده «شهرلر اېنجوسی» دېب ناملنگن. میلادی ۱۳۹۶- ییل امیر تېمور صاحبقران حربی کېنگاشی آرقه‌لی «امیر»لیک لقبی‌گه اېگه بۉلگندن کېین سمرقندنی اۉز پایتختی اېتیب تعیین‌لگدن کېین، استه- سېکین اۉز قلمروینی ماوراء النهر، خوارزم، خراسان، کسپین دېنگیزی اطرافی، هند، عراق، و قفقاز تمان‌لریگه کېنگه‌یتیردی.

امیر تېمورنینگ اېنگ تدبیرلی عادل و بیلیم‌لی اۉغیل‌لریدن سنه‌لمیش شاهرخ میرزا میلادی ۱۴۰۵- ییلی آته‌سی تمانیدن خراسان حاکمی بۉلیب تعیین‌لندی و هرات شهرینی اۉز پایتختی اېتیب سیله‌دی. او اۉز دَوریده معرفتلی و وطنسېور عیالی گوهرشاد یاردمی بیلن آته‌سی زمانیده ویران بۉلگن شهرلرنی قَیته‌دن تیکلب، هر یېرده‌گی؛ اَینیقسه هرات شهریده بیلیم کانون‌لرینی توزدی. دنیانینگ هرییریدن بیلیمدان‌لر، مورخ و مُذَهِب‌لر، فرهنگ و کلتور ارباب‌لری شاهرخ میرزا درباریگه کېلیب هرات شهرینی بیلیم و ثقافت مرکزیگه اَیلنتیردیلر.

شاهرخ میرزا میلادی ۱۳۸۸- ییلی گوهرشاد بېگیم بیلن تورموشگه چیقدی. گوهرشاد بېگیم یا گوهرشاد آغا امیرغیاث الدین ترخان قیزی اېدی. امیرغیاث الدین ترخان، امیرتېمور آلدیده کتّه مقام‌گه اېگه اېدی. گوهرشاد بېگیم‌نینگ آنه‌سی بانو خانزاده بېگیم بۉلیب، او میلادی ۱۴۱۴ (ق ۸۱۶) ییل مشهد شهریده وفات اېتگن. گوهرشاد بېگیم وقارلی، بیلیم‌لی، محتاط، حیالی، عاطفه‌لی، آراسته، خیر و سخاوتلی همده مملکت ایشلریده یگانه زمان و سیاست بابیده اۉز اېری شاهرخ میرزاگه کتّه مصلحت‌چی و یاردمچی بۉلگن. اوشبو تدبیرلی ملکه‌نی برچه اېل چین دل‌دن سېویب اونگه حرمت قۉیدیلر. او اۉز شخصی دارایی‌سیدن یوزلرچه خیریه بنالر قۉردیریب و معرفتلی و هنر ارباب‌لریگه مالی یاردم‌لر بېرردی. اونینگ اۉزی تاریخ وادبیاتگه جوده ذوقمند اېدی، شو اوچون تۉقیزینچی عصر ناملی شاعره‌سی مهری هروی‌نی اۉز ندیمی اېتیب سَیله‌دی. او شاهرخ میرزا بیلن کۉپینچه سفرلرده یۉلداش بۉلیب اونگه کېره‌کلی مصلحت‌لرنی بېرردی. گوهرشاد بېگیم، اېری اۉلگنیدن کېین اېل- اولوس آلدیده کتّه اعتبارگه اېگه اېدی.

تورک سلاله‌سیگه منسوب اوشبو خانم اۉز دوریده اۉنلرچه خیریه بنالر جمله‌دن مسجدلر، خانقاه‌لر، کۉپریک‌لر، حمام‌لر و کاروان سرای‌لر قوردیردی. مشهد شریف‌نینگ جامع مسجدی، هراتده اۉز آتیگه اَتَلمیش گوهرشاد بېگیم جامع مسجدی، یزد شهریده‌گی شمس الدین بقعه‌سی، شیخ جام تربتی، تبرېزنینگ مسجد کبودی، اصفهان‌ده‌گی جامع مسجدی، شېرازده جایلشگن مسجد شاه و چهارباغ، ایران‌ده‌گی قراچه باغی، جهان نما باغی، دلکشا باغی وارم باغی اونینگ خیریه بنالریدن دیر. حاضرچه‌لیکده هرات‌ده جایلشگن مدرسه، مسجد و بیر مصلی هم گوهرشاد بېگیم یادگارلیک‌لریدن سنه‌له‌دی. او اۉزحیاتی دوریده اۉزی قوردیرگن مدرسه یانیده بیر مقبره هم اۉزی اوچون قوردیرگن اېدی. حاضر انه‌شو مقبره هرات شهریده قدچېکیب تورگن؛ بیراق زمان اۉتیشی وتورلی حادثه‌لر سببلی اېسکیریب قالگن. یۇقاریده‌گی ناملنگن مدرسه قوریلیش ایشی هجری قمری ۷۲۰- ییل‌ده باشله‌نیب ییگیرمه بیرییل دېگنده اۉز پایانی‌گه یېتگن. اوشبو مدرسه‌ده، ماهرمعمارلر، خوشنویس‌لر، مُذَهب کارلر و تنیقلی نقاشلر دنیانینگ هرچېکه‌سیدن کېلیب ایشله‌گن‌لر. بو مدرسه مشرق زمین عجوبه‌لریدن بیری حسابلنگن دیر. مدرسه، مصلی‌نینگ شمال تمانیده جایله‌شیب مسجد تۉغریسیده قرار تاپگن. مدرسه‌نینگ کیریش یۉلی، کماندار گنبد بۉلیب او اېسه تورلی کمان‌لردن توزیلگن. مدرسه مناره‌لری مهندس‌لیک ریزه‌کارلیک‌لری بیلن بېزه‌تیلیب هربیر مناره بلندلیگی ایللیک متر دیر. گوهرشاد بېگیم انه‌شو ایتیلگن مدرسه یانیده اۉزی و تورموش اۉرتاغی شاهرخ میرزا اوچون چېرایلیک بیر مقبره

توزەتتیرگن. اوشبو مقبره حاضر هم هرات شهریده نمایان دیر. بو گونکی کونده اوشبو معرفت‌پرور و اېل‌سېور ملکه‌نینگ قبری بیلن اۉغیل‌لری و اېری شاهرخ مېرزا اۉغیل‌لری میرزا بای سونقور و میرزا جوگی، بای سۉنقور اۉغلی نېوەرەسی علاوالدوله قبرلری او یېرده جایلشگن دیر.

مدرسه‌دن تشقری هرات‌نینگ عیدگاه مسجدی هم اوشبو تدبیرلی ملکه تمانیدن قوردیریلگن. بو مسجد (۶۸ در ۱۰۶) مترمساحتده بۉلیب اۉلکه‌میزنینگ گۉزەل درگاه‌لریدن سنه‌له‌دی.

تۉقیزینچی عصر بویوک مورخی همام الدین خواند میر گوهرشاد بېگیم زمانیده ایجاد اېتیلگن نقاشلیک تذهیب کارلیک و مېناتورلیک شېوەسینی «گوهرشاد مکتبی» دېب نامله‌یدی و بومکتب‌نی کۉپ بیر طنطنه‌لی و مشعشع روش دېیدی. مسجد و مدرسه‌ده اۉزلشتیریلگن مرمر تاشیده یازیلگن کتبه‌لرنی استاد قوام الدین معمار، عمادالدین مهندس ایشی دېب و عمارتده‌گی رسام‌لیک نقاشلیک و خطاطلیک ایشلری‌نی اېسه خواجه قمر علی هروی، جعفر جلال هروی و خواجه میرک هروی‌لرگه نسبت بېره‌دی. استاد قوام الدین اوشه دور مهارتلی معمارلری همده منجم شاعرلریدن سنه‌لیب او هردایم گوهرشاد بېگیم حمایتی آستیده بۉلگن.

دېمک هرات‌ده تېموری‌لر دوری بیلیم و هنر بیرینچی توب تاشی ملکه گوهرشاد بېگیم و شاهرخ مېرزا آرقه‌لی قۉییلدی دېسک خطا کېتمه‌گن بۉله‌میز. اوندن کېین اولرنینگ بیلم‌لی فرزندلری و تدبیرلی سلطان‌لر اولوغ‌بیگ میرزا و بای سونقور میرزا اۉز آته- آنه‌لری قۉییب کېتگن آلتین دوری‌نی سقلب و اونی تاباره اۉسیشی اوچون اونوتیلمس ایشلر و منگو افتخارات‌لر یره‌تگن‌لر.

گوهرشاد بېگیم اېری اۉلگنیدن کېین، بیرنېچه مدت هرات شهریده حیات کېچیردی. اېری شاهرخ میرزا هجری قمری ۸۵۰- ییل «ری»ده وفات اېتیب و ایکّی ییل‌دن کېین سمرقند والی‌سی اۉغلی اولوغ بېگ میرزا بۉیروغی اساسیده جسدی سمرقندگه آلیب کېلینیب باباسی امیرتېمور صاحبقران قبری یانیده تۉپراققه تاپشیریلدی.

شاهرخ میرزا وفاتیدن کېین هرات نېچه ییل مابینیده تېمور شهزاده‌لر اۉرته‌سیده نزاع و تارتیشو کانونیگه اَیلندی. نتیجه‌ده میلادی ۱۴۵۷- (ق ۸۶۱) ییل رمضان آیی‌نینگ تۉقیزینچی‌سیده اوشبو معرفت‌پرور و تدبیرلی ملکه گوهرشاد بېگیم، امیرتېمور چېوەرەسی، میرانشاه‌نینگ نبیره‌سی و میرزا سلطان محمد اۉغلی ابو سعید میرزا تمانیدن هراتده شهید

ایتیلدی. هرات اهالی‌سی گوهرشاد بیگیم قبرینی اؤزی قوردیرگن گنبد سـبز مقبـره‌سـیگه دفـن ایتدی‌لر.

حبیب السیر تاریخی‌ده قیـد قیلینیشـیچه ابوسـعید میـرزا هـم مـیلادی (۱۴۶۸) (ق ۸۷۲) ییل‌ده گوهرشاد بیگیم چیوه‌ره‌سی و بای سونقور میرزا نیوره‌سی سلطان محمد میرزا اؤغلی میـرزا یادگار آرقه‌لی گوهرشاد بیگیم قتلی انتقامی‌گه اؤلدیریلدی. گوهرشاد بیگیم افغانستان تاریخیده و افغانستان عیال‌لـری آره‌سـیده بیلـیم و ثقافـت مشـعل داری بؤلیـب اؤزیـدن منگـو آت و ابـدی افتخارات قؤییب کیتدی، روحی شاد بؤلسین‌لر.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

گوهرشاد بېگیم تېموری‌لر سلاله‌سی‌نینگ اېنگ بیلیم‌سېور و فرهنگ‌پرور عیال‌لردن بؤلیب عین حالده امیر تېمور صاحبقران‌نینگ بیلیملی اؤغلی شاهرخ میرزا خانمی بؤلگن. خراسان، اَینیقسه هرات شهری بو معرفت‌پرور ملکه دوریده دنیانینگ مدنیت مرکزلریدن بؤلیب، هنر و ثقافت، بیلیم و معرفت بو زمانده رواجلندی، هرات، مشهد، شېراز و خراسان‌نینگ کؤپینچه شهرلریده اولردن قالگن یادگارلیک هلی هم قد چېکیب تورگن.

سؤزلر:

کانون، ثقافت، لقب، مذهب، تورموش، ندیم، مصلی، مقبره، اېسکیرماق، عجوبه، طنطنه‌لی، مشعشع، توب تاشی، منگو، نزاع.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر بېش گروپگه بؤلینیب هرگروپدن بیرکیشی درس‌نی صنفداشلری قرشی‌سیده اؤقیب اوحقده اؤز نظرینی بیلدیرسین.

۲- اؤقووچی‌لردن بیرکیشی تېموریلر دوری حقیده معلومات بېرسین.

۳- اؤقووچی‌لر درس متینده‌گی ینگی سؤزلرنی معناسی بیلن جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- درس نیمه حقده اېدی؟

۲- هرات شهری تېموریلر زمانیده نیمه دېب اته‌لردی؟

۳- شاهرخ میرزا بیرینچیده قیسی شهرنی اؤز پایتختی اېتیب تعیین‌له‌دی؟

۴- گوهرشاد بېگیم مقبره‌سی قه‌یېرده جایلشگن؟

۵- گوهرشاد بېگیم اؤز زمانیده قیسی خیریه بنالرنی قوردیرگن؟

۶- گوهرشاد بېگیم کیم‌نینگ قیزی اېدی؟

۷- گوهرشاد بېگیم قچان، قه‌یېرده و کیم تماندن اؤلدیریلدی؟

۸- گوهرشاد بیگیم بویوک مدرسه‌سی قه‌یېرده جایلشگن؟

۹- شاهرخ میرزا قه‌یېرده عالمدن اؤتدی؟

اوی تاپشیریغی:

اؤقووچی‌لر تېموریلر دوری حقیده اؤن سطرلیک بیر مقاله یازسین‌لر.

ایکّینچی بۉلیم:
قۉشیق:

قۉشیق رمل مثمن محذوف وزنیده بۉلیب و (دوبَیتی) هم اوشبو وزنده دیر. بو ژانر کۉپراق تۉی مراسملریده قۉشیقچی‌لر و خلق ایچیده شهرتگه اېگه بۉلگن حافظلر و کۉیچی‌لر تمانیدن قۉللنیله‌دی.

مثال اوچون:

سبزه خطینگ سوادی، لعل خندان اوستینه
خضر گویا سایه سالمیش آبحیوان اوستینه

بو ژانر نوایی‌نینگ اۉن بېش جلدلیک اثرلریده آرزواری (عرض واری) دېب قید اېتیلگن. قۉشیق فارسی- دری تیلیده هم قۉللنیله‌دی: بیراق اۉزبېک‌لر آره‌سیده کېنگ کۉلمده رواجلنگن دیر. یۉقاریده ایتیلگندېک قۉشیق افغانستان تورکی خلق‌لری آره‌سیده، اَینیقسه اۉزبېک‌لرنینگ قیزکۉچیرمه و اۉغیل سنت تۉی‌لریده قۉشیقچی‌لرتمانیدن دوتار، دنبوره، غیژک و باشقه چالغو اسباب‌لری بیلن بیرگه‌لیکده اَیتیله‌دی.

امیر علیشېرنوایی اۉز کتابی «مېزان الاوزان»ده قۉشیق حقیده مونده‌ی دېب یازه‌دی:

«... وینه «قۉشوق» دورکیم ارغوشتک اصولیده شایع دور و بعضی ادوار کتبیده اول اصول ذکر بۉلوبتور و اول سرود اعراب تیوه سورار عودیلاری وزنی بیله مدید مثمن سالمده واقع بۉلور، انینگ اصلی بو نوع دور کیم بیت":

وه که اول آی حسرتی درد داغ فرقتی
هم اېرور اۉت جانیمه هم حیاتیم آفتی
فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلن»

قوییده‌گی قۉشیقچی‌لرگه دقت قیلینگ:

دمبدم کۉنگلیم بېریب جان نقدی حسرت وصلینی
الله الله تېلبه کۉنگلومنینگ عجب سوداسی بار
*   *   *

عیش وعشرت جامیدین بۉلسون یوزی گل گل ولیک
کۉنگلی گه غم گلبنی دین خارخاری بۉلمسون
*   *   *

تاله تاله نی اۉقونگ کۉکسومده گۉیا سـینده کیم
تېورولوب تور ناتوان کۉنگلومده بیر بیر تاله‌لر
* * *

باده دین گل گل کۉروب اول یوزنی آنینگ هجریدین
چاک چاک اۉلغن کۉنگل دېک ته بته قان بۉلدی گل
* * *

دېمه عشقیم نیله‌دی کیم روزگارینگ دور قرا
اۉرته‌دی ای قاتل نامهربانیم اۉرته‌دی

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچی‌لردن بیر یا ایکّی کیشی قۉشیق حقیده سۉزلب متن‌ده‌گی قۉشیق‌لرنی دیکلمه شکلیده اۉقیسین.

۲- اۉقووچی‌لر درسده‌گی قۉشیق‌لرنی چیرایلی خط بیلن اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب آلسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی قۉشیق دېیدی‌لر؟

۲- قۉشیق کیم تماندن اَیتیله‌دی؟

۳- قۉشیق قیسی پیتده قۉللنیلَه‌دی؟

۴- قۉشیق قیسی وزنده اَیتیله‌دی؟

۵- مثال بېریلگن قۉشیق‌لرنینگ بېشینچی‌سی نیمه‌نی افاده قیله‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

اۉقووچیلر اۉن قۉشیق تاپیب اۉز کتابچه‌لریگه یازسین‌لر.

ییگیرمه ایکّینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- تنتی‌لیک تۉغریسیده معلوماتگه اېگه بۉلیش و حیاتده اونینگ اهمیتی‌نی بیلیش.

۲- ینگی شعرحقیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- تنتی دېب قنده‌ی کیشی‌نی اَیته‌دیلر؟

۲- تنتی‌لیک انسانگه نیمه بغیشله‌یدی؟

تنتی‌لیک

بېر یوزیده تورلی انسان‌لر یشه‌یدیلر، بو انسان‌لر هربیرده بۉلمه سین‌لر تورلی فکر و اندیشه و خصلت‌لرگه اېگه دیرلر. اوشنده‌ی کیم انسان‌لرنینگ سېمالری بیر بیرلریدن اجره لیب توره دی، اوشه حدگچه خوی و عادت‌لری، تۉقینیش و مناسبت‌لری هم بیر- بیرلری بیلن فرقلنیب توره‌دی. بیرارته بیلیملی و بیرارته هم بیلیمی آزراق، بیرارته خوی و عادت جهت‌دن مهربان و ایچکویر و بیرارته هم قتّیق یورک، بیرارته هم باتور و قهرمان و بیرارته هم قورقاق و شونگه اۉخشش خوی و خصلت‌لرگه اېگه انسان‌لرنی کونده‌لیک حیاتده اوچره‌ته‌میز. انه‌شو خوی و عادت‌گه اېگه بۉلگن انسان‌لرنینگ بیر توری هم تنتی و جوانمرد انسان‌لر دیرلر. بوتور انسان‌لر جامعه‌ده هم آز اېمس البته. دېمک تنتی یا جوانمرد انسان‌لردېب کیم‌لرنی ایته‌دیلر؟

تنتی انسان‌لر هردایم بیراوگه یاردم بېریب اولرنینگ هرقنده‌ی ایشلریده و قیین کونلریده یاردملشه‌دی. تنتی‌لیک انسان‌نینگ یوکسک خصلت‌لریدن سنه‌له‌دی. شو اوچون اجتماع‌ده او انسانلرنینگ خاص اۉرنی بۉله‌دی.

قدیم زمان‌لرده هم تنتی و جوانمرد انسان‌لر هردایم اېل اولوس‌گه خدمت اېتیش و اولرگه یاردم بېریش نیتیده اېکن‌لر. بوتور انسانلرگه تېگیشلی داستان‌لر، اۉزبېک کلاسیک اثرلریده قنچه‌لب کېلتیریلگن؛ جمله‌دن گۉر اۉغلی و کچل حمزه داستانی‌دن آت توتیش ممکن. گۉر اۉغلی هم اۉز حیاتیده مردلیک بیلن یشب و دایم مظلوم انسان‌لرگه اۉز یاردمی‌نی کۉرستیب کېلگن. او اۉز دوریده تنتی‌لیک و جوانمردلیک اولگوسی بۉلیب کېلگن. اونینگ تنتی‌لیک بیلن

قیلگن ایشلری ایل- اولوس آلدیده آغیزمه- آغیز و نسل‌دن نسل‌گه اۉتیب کېلگن. تنتی انسان‌لر ظالم‌لردن مظلوم کیشی‌لرحق‌لرینی آلیب بیرر اېکن‌لر. اولر هردایم غریب و کمبغل انسانلر سرداری بۉلیب اولرگه قۉل‌لریدن کېلگونچه یاردم بېرر اېکن‌لر.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

درس تنتی‌لیک حقیده اېدی. حقیقتده هم تنتی انسان‌لر هردایم باشقه‌لرگه یارمچی بۉلیب کېلگن‌لر. تنتی‌لیک خصلتی‌گه اېگه انسان‌لر خلق آره‌سیده بویوک عزت- اعتبارگه اېگه بۉله‌دیلر.

سۉزلر:

تنتی، سېما، اجره‌لماق، یوکسک، تېگیشلی، اولگو.

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچیلرگروپ‌لرگه بۉلینیب هرگروپدن بیرکیشی درس محتواسی حقیده سۉزلب بېرسین.

۲- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی اۉزاۉرنیدن توریب صنفداش‌لری قرشیسیده تنتی‌لیک حقیده اۉزنقطه نظرلرینی اَیتیب بېرسین.

۳- اۉقووچیلردرسده‌گی ینگی سۉزلرنی معنا اېتگن‌لریدن کېین اولرنی جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- درس نیمه حقیده اَیتیلگن دیر؟

۲- کیم‌لرنی تنتی دېییدیلر؟

۳- تنتی کیشیلر اولوس بیلن قنده‌ی مناسبتده بۉله‌دیلر؟

۴- تنتی کیشیلر داستان‌لری اۉزبېک خلقی‌نینگ قَیسی کتابلریده کېلتیریلگن؟

ایکّینچی بۉلیم:
ینگی شعر:

اۉن تۉرتینچی عصر باشلریده باشقه تیل‌لر قطاریده اۉزبېک تیلی و ادبیاتی، اَینیقسه شعر عالمیده ینگی باسقیچ و ینگی اۉزگریش یوز بېردی. بو تیل نماینده‌لری کلاسیک شېوه‌سی یانیده ینگی شعر یازیشگه هم سعی و حرکت آلیب باردی‌لر. بو دَور ادبیات شناس عالم‌لری ینگی شعرنی ترکیب بند نوعی، تۉرتلیک نېمایی، آق شعر یا اېرکین شعر و ینگی تۉلقین تورلریگه بۉلگن‌لر. سونگی ییل‌لرده اوشبو ژانر افغانستان اۉزبېک شاعرلری آره‌سیده هم قۉللَنیلَه‌باشلَه‌دی. بو تور شعر بیرینچیده دکتور عبدالحکیم شرعی جوزجانی، استاد الحاج محمد اشرف عظیمی، دکتور شفیقه یارقین دېباج، پوهنمل سید محمد عالم لبیب، ذکرالله ایشانچ، تاشقین بهایی و باشقه‌لر اثرلریده نمایان بۉلدی.

قوییده‌گی ینگی شعر نمونه‌لریگه دقت قیلینگ:

تاغ بیلن صحبت

دیېمن بولوت‌لرگه چۉلغنگن آپپاق
توملی باشینگ گه قویاش تۉکر نور
کیم سن که قرشیمده یوکسه‌لیب مغرور
اوزاق اوزاق‌لرگه باقه‌سن اۉرتاق
عکس صدا دیر تاغ!
دیېمین قارلرینگ گه قۉیگن من قدم
اولکن غایه‌لرینگ قوچوب اۉتکن من
اوستینگدن نېچه بار اوچیب اۉتکن من
کیم من که شونچه‌لر یوکسک ارادم
عکس صدا آدم!
دیېمن قوانچینگ گه تارکېلورجهان
تانگ‌دن باشله نرکن بغرینگ گه کۉرکینگ
نیمه دیر شونچه‌لرفخرینگ غرورینگ
اَیت نې‌لر قیلیبدی کۉیینگ‌ده مکان

عکـــس صـــدا دیر- کان!

دیېمن فنلر ســـری شـــخدم یۉل آلدیم

پارلاق اســـتـقبالـــیم کـۉز کـوتر مېنگه

ایــشان بیرکون ینه کـېلـه‌من ســـېنگه

امـــاکیم بــۉلیب شـــو فــکر و خـیال

عکـــــس صــــدا- عالم!

تیله‌گیم شـــو اۉرتاق عقللی‌سـن بوتگیل

عـــلم‌لر تاغـــی بار قـــرشـــیمده هـلی

جــــواهرلر تۉلـــه بغـــرینگ آچـــگلی

قـوچاغینگ گه ینه کـېلـه‌من کـــوتگیل

عکـــس صـــدا دیر- کېل!

(اېرکین واحدوف)

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچی‌لر گروپلرگه بۉلینیب هرگروپدن بیر اۉقووچی ینگی شعر حقیده سۉز یوریتیب، کېین متن‌ده کېلتیریلگن اېرکین واحدوف شعرینی بلند آواز بیلن دیکلمه قیلسین.

۲- اۉقووچی‌لردن ایکّی کیشی‌سی یۉقاریده‌گی ینگی شعرنی معنا اېتسین.

۳- اۉقووچی‌لر درسده‌گی ینگی شعرنی اۉزکتابچه‌لریگه کۉچیریب آلسین‌لر.

۴- اۉقووچیلر درسده‌گی ینگی سوزلرنی معناقیلیب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی ینگی شعر دېیدیلر؟

۲- ینگی شعر افغانستانده قچان اۉرته‌گه کېلگن؟

۳- افغانستان اۉزبیک‌لری آره‌سیده قیسی شاعرلر بیرینچی بۉلیب ینگی شعر یره‌تدیلر؟

۴- ینگی شعر نېچه توردن عبارت؟

۵- درسده کېلتیریلگن ینگی شعر کیم‌نیکی؟

اوی تاپشیریغی:

اۉقووچی‌لر باشقه شاعرلردن بیر ینگی شعر تنلب اۉز کتابچه‌لریگه یازیب کېلسین‌لر.

ییگیرمه اوچینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

۱- بویوک‌لرنینگ قیمتلی سۉزلریگه توشونیب و اوحقده معلومات تاپیش.

۲- برماق وزنلی شعر تۉغریسیده معلوماتگه اېگه بۉلیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- آته‌لر سۉزی دېگنده نې توشونه‌سیز؟

۲- حیاتیمیزده آته‌لر سۉزی‌نینگ اهمیتی نیمه؟

آته‌لر سۉزی عقل‌نینگ کۉزی

۱- آز آز اۉرگنیب دانا بۉلور - قطره قطره ییغلیب دریا بۉلور.

۲- آنه یورتینگ آلتین بېشیک.

۳- خدادن قۉرقمه‌گندن قۉرق.

۴- بیرگل بیلن بهار بۉلمس.

۵- یکّه آت‌نینگ چنگی چیقمس.

۶- نادان دۉست‌دن دانا دشمن یخشیراق.

۷- بهشت آنه‌لرنینگ ایاق‌لری آستیده.

۸- یمان کونده هم اېل بیلن بۉل.

۹- قیمیردگن قیردن آشر.

۱۰- سېندن حرکت مېندن برکت.

۱۱- عقل یاشده اېمس باشده.

۱۲- دۉست ییغله‌تیب اَیتر، دشمن کولدیریب.

۱۳- اۉغیل بېل‌ده، ایناغه قه‌یېرده؟

۱۴- آلتین آلمه دعا آل، دعا آلتین اېمس‌می؟

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

درسده‌گی آته‌لر سؤزی، بویوک‌لر دردانه کلام‌لریدن دیر. انسان بو آلتین مقوله‌لرگه دقت ایتگنیده کمالاتگه ایریشه‌دی و خلق ایچیده عزت- آبرو قازانه‌دی و بویوک اعتبارگه ایگه بؤله‌دی.

سؤزلر:

آلتین، بیشیک، ایل، افضل، مصیبت، اینجو، اعتبار.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر تؤرت گروپگه بؤلینیب هرگروپدن بیرکیشی آته‌لر سؤزلرینی اؤقیب اوحقده معلومات بیرسین.

۲- هر گروپدن بیر کیشی بیش- بیش آته‌لر سؤزینی اَیتسین.

۳- اؤقووچیلردن ایکّی کیشی‌سی«عقل یاشده ایمس، باشده» دیگن آته‌لر سؤزی حقیده سؤزلسین.

سؤراق‌لر:

۱- آته‌لر سؤزی دیگنده نیمه‌نی توشینه‌سیز؟

۲- تاپتی متل بیلن آته‌لرسؤزی اؤرته‌سیده نیمه قضاوت‌لربار؟

۳- آز- آز اؤرگنیب دانا بؤلور، قطره- قطره ییغیلیب دریا بؤلور کیم‌نینگ سؤزلریدن دیر؟

۴- اریه ایکسنگ اریه اؤره‌سن، بوغدای ایکسنگ بوغدای دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۵- نوایی حکمتلی سؤزلریدن نیچیته‌نی اَیته آله‌سیزمی؟

۶- آته‌لر سؤزلری باشقه خلق‌لر ایچیده هم ایشله‌تیله‌دیمی؟

۷- آته‌لر سؤزی قَیسی ییتده ایشله‌تیله‌دی؟

۸- نیمه اوچون آته‌لرسؤزی دیبدیلر؟

اوی تاپشیریغی:

هر بیر اؤقووچی اؤن آته‌لر سؤزینی تاپیب کتابچه‌لریگه یازیب کیلسین‌لر.

ایکّینچی بؤلیم:

برماق وزنلی شعر:

بو تور شعرنی هجایی یاسپلابی هم دېیدی‌لر. دېمک بونده، شعر فقط‌گینه هجالر (اون)لـر نقطه نظرلریدن حسابلنه‌دی و عروض اېسه اونده نظرده توتیلمـه‌یـدی. برمـاق وزنلـی شـعرلـر، عروض علمی اؤرته‌گه کېلمسدن آلدین و اوندن کېین هم اؤزبېک شـعریتی‌ده کېنـگ- کـؤلم‌ده قؤلـلَه‌نیلگن. اینیقسه کلاسیک و اېسکی شعرلرده اولرنی کؤپراق اوچره‌ته‌میز. برمـاق وزنلـی یـا هجایی وزنلی شعرلرنی کؤپراق اؤزبېک کلاسیک اثـرلـری؛ جملـه‌دن محمـود الکاشـغری‌نینـگ "دېوان‌لغات‌الترک" کتابیده اوچره‌ته‌میز. دېمک بو کتابده عروض وزنیده ایتیلگن شعرلرهم کؤزگـه کؤرینه‌دی. محمود الکاشغری‌نینگ دېوان‌لغات‌الترک کتابیـده ایکّـی مصـرع یـا تـؤرت مصـرع‌ده یازیلگن شعر چار پـاره شـکلیده کېلتیـریلگن. بوتـور شـعرلـرده تـورک‌لرنینـگ قهرمانلیـک‌لـری عکس‌لنتیریلگن. مثال اوچون :

تـونلاد بیلا کوچـالـیم — یمار صودین کاچـالیم
تار پنجو صودین ایچالیم — بوقفه یاغی اوکولسون

یعنی کیچه قرانغولیگیـدن فایـده‌لنیـب کؤچـه‌یلیـک توختـه سـؤراق‌دن کېچیـب چشـمه سوولریدن ایچه‌یلیک، قاچماغ یاولرنی تارومار اِیته‌میز.

تاکرا الیب آلورالـــیم — آتین توشیب یوکاراالیم
اسـنلا یوکوکارلـــیم — کـوچی انین کاوملیون

یـاولر اطرافینـی قورشـاو (محاصـره) گـه آلـه‌میـز، آت‌دن توشـیب یوگوریـب بـاره‌میـز؛ ارسلان‌لردیک غوریلدب اولرنینگ کوچلرینی یېنگه‌میز.

علیشېر نوایی شعرلر اولچاوی کتابی" میزان الاؤزان "ده هجایی و برمـاق وزنلـی شـعرلـر تؤغریسیده تؤخته‌لیب اؤتگن. او بو تور شعردن تشقری قؤشیق، چنگه یـا چنگـی، محبـت نامـه، مستزاد و ترکی قؤشیق‌لریدن هم آت توتگن. کېینچه‌لیک عروض علمی اؤرته‌گه کېلگندن کېین بو علم اؤزبېک شعریتی‌گه یؤل تاپگن. برماق وزنلی شعرلردن نمونه‌لر:

بیر ییگیت‌نینگ اصلین بیلای دېسانگیز — معـرکـــه‌ده اؤلـتیریش توریشین کؤرینگ
بیـر بـېداو نی سَیلـــب آلور بؤلـــسنگیز — سېنه‌سین سنغری‌سین گېریشین کؤرینگ
بیرته بیلن آشـــنا بـــؤلای دېـــسانگیز — اَول اقـراریـــنده تـــوریـــشـــین کؤرینگ

(مخدوم قلی فراغی)

شـــاه قدرینی شـــاه‌لربیلمس یورتدن یـــورتگه آشـــمه‌گونچه
اکا قـــدرینی اوکا بیلـــمـــس تا کـــمـــــالـــه یېتـمـه‌گونچه
دوغیش سنگ مرد بیلن دوغیش نامردنینگ قاوغوچی بؤلمنگ
توت دېگنده ایلنه‌ی نامرد قاچـــــر مرد قـــالر میدان ایچینده

*   *   *

لـــشـــکر کېلور اصـــفـهـان دین مرد ییگیت‌لر کېچر جاندین
بـېـش بیر یاندین اؤن بیر یاندین مـرد قـالـــر میدان ایچینده
لـــشـــکر کېلـــور رســـــته رســـــته یـــساول‌لر بلند پـستده
اوروش قیلینگ ایلنه ی چپه راســـــته مرد قالر میدان ایچینده
ســـمن آتغه ســـالمنگ نوخـــته غـــزا کـونینده مېنمنگ اخته
غزا کونینده ایلنه ی مېنمنگ اخته کیشنه مس میدان ایچینده

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر ایکّی گروپگه بؤلینیب هرگروپدن بیرکیشی برماق وزنلی شـعرلرحقیـده معلومـات بېریب اونده کېلتیریگن برماق وزنلی شعرلرنی اؤقیب معناسینی اَیتسین.

۲- اؤقووچی‌لر درس متینده کېلتیریلگن برماق وزنلی شعرلرنی اؤز کتابچه‌لریگه یازسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- برماق وزنلی شعردېب قنده‌ی شعرلرنی ایته‌دیلر؟

۲- برماق وزنلی شعرلر اؤزبېک شعریتیده قَیسی زمان‌لرده کؤپراق ایشله‌تیلگن؟

۳- "بیر ییگیت‌نینگ اصلین بیلای دېسانگیز معرکه‌ده اؤلتیریش توریشین کؤرینـگ... " شـعرینی کیم اَیتگن؟

شاه قدرینی شاه‌لر بیلمس یورتدن اؤتمه‌گونچه
اکا قدرینی اوکا بیلـمس تاکـماله یېتمه‌گونچه

یؤقاریده‌گی مصرع‌لرنیمه‌لرنی انگلته‌دی؟ بو حقده بېش سطرلیک بیرمتن یازینگ‌لر.

اوی تاپشیریغی:

برماق وزنلی شعرگه تېگیشلی اؤن مصرعلی بیر شعر تنلب اؤز کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ.

ییگیرمه تۉرتینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- نظرمحمد نوا حقیده معلوماتگه ایگه بۉلیش.

۲- آق شعر تۉغریسیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراق‌لر:

۱- نظر محمد نوا شاعر بۉلگن می یا وکیل؟

۲- نظر محمد نوا نیمه اوچون اۉلدیریلدی؟

نظر محمد نوا

اۉلکه‌میزده اۉزبېک خلقی آره‌سیده مشروطه خواه، بیلیم اربابی و آتشین شاعر و اوشه دَور ظلم وعدالت سیزلیککه قرشی کۉره‌شیب کېلگن کیمسه‌لردن بیری احمد قلی خان راجی فرزندی و ابوالخیرخان خیری‌نینگ کتّه اکه‌سی بۉلمیش نظرمحمد نوا دیر.

نظر محمد نوا هجری شمسی ۱۳۰۰- ییل حاضرگی فاریاب ولایتی‌نینگ مرکزی میمنه شهریده توغیلیب باشلنغیچ و اۉرته مکتبی‌نی رُشتیه مکتبیده بیتیرگندن کېین، ابوعبید لیسه‌سیده اۉقیتووچی بۉلیب اۉلکه فرزندلرینی وطنسېورلیک روحیه‌ده تربیه‌لش‌ده کتّه اۉرین آلگن. او بیر ملی، خلق سېور، وطن‌پرور و انقلابچی کیشی حیثیده اوشه دَور حکومتی‌نینگ ظلم و عدالت سیزلیک سیاستی تۉغریسیده قرشی تۉختب بو یۉلده اۉز کۉره‌شینی دوام ایتتیردی و خلق ایسه اوندن قتّیق حمایت ایتدی‌لر. شو اوچون اولوسی جرگه‌ده هم اۉز آوازینی چیقریب ملت حق‌لریدن حمایت ایتدی. کېین تجارت و مالیه وزیرلیک‌لریده ایش آلیب باردی. اونینگ سۉنگی وظیفه‌سی فراه ولایتی مستوفیتی‌ده ایدی، نوا هجری شمسی ۱۳۵۴- ییلی فراه‌ده مرموز شکلیده اۉلدیریلدی. او، سیاسی فعالیت‌لرده اورینگن‌لیگی سببلی ادبیات ساحه‌سیده اونچه‌لیک ایجاد ایته‌آلمه‌دی. اونینگ قالگن ادبی میراثی‌ده کۉپینچه تعلیمی و اخلاقی موضوع‌لر یخشی جای

آلگن. اونینگ یره‌تگن شعرلری دری و اؤزبیک تیلیده بؤلیب حاضرگچه تؤلیق شکل‌ده چاپ ایتیلیمه‌گن. قوییده اونینگ ایجاد ایتگن منظومه‌سیدن بیر نمونه‌گه دقت قیلینگ:

ستمگر مستبدلر خلقیمیزگه کؤپ جفا قیلدی
وطن سرمایه‌سینی حیف عیش ناروا قیلدی
اولوس‌لر اؤرته‌سیده تشله بان تورلوک نفاق آخر
وطنداشلرنی وحدت نعمی‌دن هم سوا قیلدی
عزیز افغانستان‌دن برچه ثروت‌لرنی جمع اَیلب
اروپاگه آلیب باریب همه‌سین جابجا قیلدی
جفا چیککن اولوس‌لر محنتین محصولی‌نی دایم
ایتیب غارت وطنداشلرنی آخر بی‌نوا قیلدی
بو ظالم‌لر نه قیلسه صبر ایتینگ دیب دعوت ایتگای‌لر
نیچه مکارلر موندیک بیزه مکر و دغا قیلدی
عزیز یؤرتداش‌لریم بو مستبدلردن اؤچ آلگای سیز
دیبان آخر نوا عمرینی سیزلرگه فدا قیلدی
(نظرمحمد نوا)

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

نظرمحمد نوا اؤلکه‌میز افغانستان‌نینگ بویوک سیاسی مشروطه خواه وادبی شخصیت‌لریدن سنه‌لیب خلقی و یورتی اوچون ظالم و مستبد کیشی‌لر همده عدالت سیزلیککه قرشی کؤره‌شیب کېلگن. اوشعر و ادبیاتگه هم قیزیقیب اوندن کؤبلب شعرلری بیزگچه یېتیب کېلگن.

سؤزلر:

مشروطه خواه، باشلنغیچ، بیتیرماق، تؤلیق، تورلوک، نفاق، محصول، مکار، مکر، دغا، مستبد، اؤچ.

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر گروپ‌لرگه بؤلینیب هر گروپدن بیر کیشی نظرمحمد نوا حقیده معلومات بېریب اونینگ شعرینی دیکلمه شکلیده اؤقیسین.

۲- اؤقووچی‌لر درسده‌گی ینگی سؤزلرنی معنا اېتگندن کېین جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۳- هر گروپدن بیر اؤقووچی نظرمحمد نوانینگ اېتگن سیاسی فعالیت‌لری تؤغریسیده اؤز صنفداشلریگه معلومات بېرسین.

۴- اؤقووچی‌لر اونینگ شعرینی چېرایلیک خط بیلن اؤز کتابچه‌لریگه کؤچیریب آلسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- نظرمحمد نوا قَیسی ییل‌ده و قه‌ییرده دنیاگه کېلگن؟

۲- او، نېچینچی دَوره‌ده ملت وکیلی بؤلیب سیلنگن؟

۳- اونینگ سؤنگی وظیفه‌سی قه‌ییرده بؤلگن؟

۴- خلق اونی نیمه اوچون سېوردیلر؟

۵- اونینگ شعری نیمه حقیده یازیلگن؟

۶- شعری‌نینگ تؤرتینچی بَیتی نیمه‌نی انگلته‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

اؤقووچیلر نظر محمد نوانینگ باشقه شعرلریدن تاپیب اؤز کتابچه‌لریگه یازیب کېلسین‌لر.

ایکّینچی بؤلیم:

آق شعر:

آق شعرهم ینگی شعرنینگ بیر توری بؤلیب، بو ژانـرهم اؤن تـؤرتینچی عصـردن کېـین افغانستان اؤزبېک شعریتیده رواجلنه‌باشله‌دی. آق شعرده قافیه اونچه‌لیک نظرده تـوتیلمی؛ بیـراق آهنگ‌گه ایگه دیر. بوتور شعرنی اؤزبېک خلقیگـه منسـوب اسـتادعبدالحکیم شـرعی جوزجـانی، استاد محمد اشرف اعظیمی، دکتورشفیقه یارقین دېبـاج، پوهنمـل محمـد عـالم لبیـب، تاشـقین بهایی، ذکرالله ایشانچ، سید سراج الدین قانع شعرلریده کؤریش ممکن.

قوییده‌گی آق شعر نمونه‌سیگه دقت قیلینگ:

قویاش

یتـــیم بالـه‌مـن
آهـــیم تـوتـونـی
خـودی دلـــیم‌ده
یانیب تـوتاشـــسه
خـرمـن اؤتـونـــی
کـمـبغـل‌لـــیکـدن
آواره‌لـــیکــــدن
آهـــیم تـوتـونـی
قــویــاش هیـلی دور
قـیـزیـق‌لـــیگـیدن
کـؤیـدیـریب یاقـــر
ظلم‌وستم‌نی قیغوالم‌نی
یـــتیم بالـه‌مـن
کـؤزیـم‌نینگ یاشـــی
خـــودی یاشـــیمگه
بـولـــوت ایلـــه‌نـــیب
یامـغـورلر یاغـســـه
کـمـبغـل‌لـــیکـدن
آواره‌لـــیکــــدن
کـؤزیـم‌نینگ یاشـــی
دریـــا ســـیلی دور
تـؤلـقـیـن‌لـــیگـیدن
تاشـــقـیـن‌لـیگـیدن
چـؤمـدیـریب آقـــر
ظلـــم و ســـتم‌نی
قـــیـغـو الـــم‌نـــی

(تاشقین بهایی)

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر بېش کیشی‌لیک گروپلرگه بؤلینیب هر گروپـدن بیرکیشـی آق شـعر تؤغریسـیده سؤزلب و درسـده کېلتیـریلگن آق شـعرنی بلنـد آواز بـیلن دیکلمـه شـکلیده اؤقیسـین و قـالگن اؤقووچی‌لر اېسه اونگه دقت اېتسین‌لر.

۲- اؤقووچی‌لردن بیر- ایکّی کیشی آق شعر معناسینی اَیتیب بېرسین.

۳- اؤقووچی‌لر آق شعرنی اؤز کتابچه‌لریگه یازسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی آق شعر دېیدی‌لر؟

۲- افغانستان‌ده کیم‌لر آق شعر یره‌تگن‌لر؟

۳- نیمه اوچون آق شعر دېیدیلر؟

اوی تاپشیریغی:

اؤقووچی‌لر درسده‌گی آق شعرنی معناسی بیلن اؤز کتابچه‌لریگه کؤچیرسین‌لر.

ییگیرمه بېشینچی درس

بیرینچی بۉلیم:

هدف:

۱- یشش یېرنی اسرەش تۉغریسیده معلوماتگه ایگه بۉلیش.

۲- مسبع حقیده معلومات تاپیش.

تورتکی سۉراقلر:

۱- اطراف- محیطنی قندەی قیلیب پاکیزه اسرەش ممکن؟

۲- مسبع نیمه دېگنی؟

اطراف- محیطیمیزنی پاکیزه اسرەیلیک!

انسانلرقچان و قندەی شرایطده و یشش محیطده ساغلام حیاتگه ایگه بۉلەدی و ساغلام یشش اوچون نیمه ایشلرنی قیلیش کېرەک. اطراف- محیطیمیزنی قَیسی حلتده پاکیزه اسرەش ممکن و ساغلام انسان و ساغلام جامعه قیسی پَیتده قۉلگه کېلەدی و انسانلر اخلتلر و آب و هواسی بوزیلگن محیطەده قندەی یشەیدیلر و شونگه اۉخشش اۉنلب سۉراقلر اۉلکەمیز قالەویرسه جامعەمیز و محیطیمیزده خلق تۉغریسیده بار. البته بو سۉراقلرگه جواب بېریش کېرەک. یعنی یا ساغلام نسل‌نینگ اۉرتەگه کېلتیریش اوچون بیرینچیده اۉزیمیز یشەیدیگن محیطیمیز و اطرافیمیزنی پاکیزه اسرەماق کېرەک. اوشبو پاکیزه محیط و پاکیزه اطراف قچان اۉرتەگه کېلەدی. البته که اطراف- محیطنی تورلی اخلت‌لر و ناسالم نرسەلردن پاکلەگن پَیتده اَیتگن مقصدلرگه ایریشیش ممکن و خلاص.

شونینگ اوچون هر بیریمیزنینگ بو تۉغریده مکلفیت‌لریمیز بار. اۉقیتووچی بۉلایلیک یا اۉقووچی، کسبه اهلی بۉلایلیک یا دکاندار، اداره ایشلاوچیسی بۉلایلیک یا ایشچی، دهقان بۉلایلیک یادهقان، هیداوچی بۉلایلیک یا تخنیکچی و... یعنی اۉلکەده و محیطده یشەیاتگن برچه خلق خلق‌لرنینگ بو تۉغریده اولرنینگ بۉیین‌لریگه قۉییلگن آغیر مسوولیت و مکلفیت دیر. و ینه اطراف- محیطنی اخلت‌لی هوالردن قوتقزیش اوچون ییل‌نینگ اۉز موسمیده درختلر و کۉچت‌لرنینگ ایکیش کېرەک. بیر محیطده یشەیاتگن هر بیر کیشی بیر نهال ایککنده،

اولرنینگ محیطلری پاک- پاکیزه بۉلیب تورلی کسل‌لیک‌لر آلدی آلینه‌دی. انه‌شونده‌ی ایشلرنینگ بجریش اوچون هر بیریمیزنینگ اساسی بۉرچیمیز دیر. نهال‌لر و درخت‌لر همده تورلی کۉکت‌لر ایکیلگن ییرده معلوم کیم هواسی پاکیزه بۉلیب او ییرده یشه‌یاتگن خلق‌لر هردایم ساغلام و خوشبخت حیات کیچیره‌دیلر.

درس‌نینگ توشونچه‌سی:

اطراف- محیطنی پاکیزه اسره‌ش و ساغلام نسل‌نینگ اۉرته‌گه کیلیشی اوچون، بیرینچی‌ده اطراف- محیط و یشه‌یاتگن ییرلرنی پاک اسره‌ش کیره‌ک. ساغلیک و سلامت‌لیک فقط‌گینه پاکیزه محیط و فضاده قۉلگه کیله‌دی البته.

سۉزلر:

ساغلام، اخلت، مکلفیت، کۉچت، کۉکت.

فعالیتلر:

۱- اۉقووچیلر گروپ‌لرگه بۉلینیب هر گروپدن بیرکیشی صنف قرشی‌سیده توریب اطراف- محیطنینگ پاکیزه اسره‌ش اوچون اۉز نقطه نظرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۲- اۉقووچیلر درسده‌گی ینگی سۉزلرنی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب آلیب معناسی بیلن مناسب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۳- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی‌سی اۉز اۉرنیدن توریب درس‌نی یوزیدن تکرارلسین.

سۉراق‌لر:

۱- درس نیمه حقیده یازیلگن ؟

۲- اطراف- محیطیمیز پاک اسره‌لگنده قنده‌ی یشه‌آله‌میز؟

۳- کسل‌لیک‌لر باعثی نیمه؟

۴- اطراف- محیطنی قنده‌ی قیلیب پاکیزه اسره‌یلیک ؟

۵- اطراف- محیطنی پاکیزه اسره‌ش کیم‌نینگ بۉرچی دیر؟

۶- درس‌نینگ ینگی سۉزلری نیمه‌لردن عبارت؟

اوی تاپشیریغی:

اۉقووچیلر اۉن سطرلیک بیرمقاله یازیب او مقاله‌ده "محیط، پاکیزه، یشش، اۉلکه‌میز، اۉلکه‌داشلریمیز، ساغلام، کسل‌لیک، و شفاخانه" سۉزلرینی ایشلتسین‌لر.

ایکّینچی بؤلیم:
مسبع:

عربچه‌ده یېتّی‌لیک‌نی ایته‌دی. اصطلاح‌ده مسمط ژانـری‌نینـگ بیـر تـوری دیـر. مسـبع نامیدن معلوم بؤلیشچه یېتّی مصراع‌دن توزیلیب، اونینگ برچه مصراعلری وزنـداش و قافیـه‌داش دیر. بو ژانـر عـروض تـورلی وزن‌لریـده اَیتیلـه‌دی. بیـز اؤزبېـک شـعریتیده بـو تـور شـعرنی آز اوچره‌ته‌میز. دېمک بونده‌ی شعرنی فارسچه تیلیده اوچره‌تیش ممکن اېمس. مسـبع‌نینـگ اَیـریم بیت‌لرده هربندی اخیریده بیر یا ایکّی مصرع اؤزگـریش‌سـیز تکرارلنیـب بارگنـده اونینـگ قافیـه ترتیبی هم باشقه‌چه‌راق بؤلیشـی ممکـن. بـو تـور شـعر مشـرب، کامـل خـوارزمی و طبیبـی‌لـر دېوان‌لریده کېلتیریلگن. قوییده‌گی مسبع‌گه دقت قیلینگ:

مسبع

ای نخــــــل قــــدی سروخرامان نـزاکت
جـان جـوهری دور لطف کلامیـنگ‌ده امانت
لعینگ دېسه سـرجـوش خـمـستان ملامت
خـطینگ دېـسـه ریـحان تر باغ طـــراوت
دین ایله دېـسـم ایلادی بیر رنگ اېله غارت
هی هی نه کؤز و قـاش نه رعـنا قد و قامت
به به نه بـــلا ظـالـــم و طـــنـازی و آفت
شـــکر تؤکادور وقت سؤز اول غنچه سېراب
گل غنچه‌سـیدین گرچه تؤکولماس شکر ناب
قـدینـگغه اېرور کامــل پُرپېچ خـــم و تاب
شـــمـــشاد بیلـه ایله که شــــاخ گل لبلاب
بیر عشــــوه بیله بغیرینی عـشـاقین اېتار آب
هی هی نه کؤز و قاش نه رعـنا قد و قـامت
به به نه بـلا ظـالـــــم و طـــنازی و آفت
شـــهلا کؤزینگا ســـرمه هــندو یراشیب دور
ســـېمین رخـینگا غازه دلــجـو یراشیب دور

گلــــگون لبینگا خط ســمــنبو یراشیب دور
زیبا قاشـــینگا وســمه نـیلـو یراشیب دور
هی هی نه کۆز و قاش نه رعـنا قـد و قامت
به به نه بلا ظـالـــــم و طـنــازی و آفت
آشــــفته‌سی من سلسله مشـــک ترینگ‌نی
مفتونی بناگوشــینگا آســقــان گهرینگ‌نی
من یۆق همه ایل واله سی موی کمرینگ‌نی
آیین ادا بیرله کـــۆروب عـشــــق‌لرینگ‌نی
رضــوان دیر ایســه تۆله قد سیمبرینگ‌نی
هی هی نه کۆز و قاش نه رعـنا قد و قامت
به به نه بلا ظـالــــم و طـــنــازی و آفت

فعالیت‌لر:

۱- اۆقووچی‌لر بیش کیشی‌لیک گروپلرگه بۆلینیب هر گروپدن بیرکیشی مسبع شعری تۆغریسیده معلومات بیریب کیین نمونه مسبع‌نی دیکلمه قیلسین.

۲- ایکّی کیشی ایسه مسبع شعرینی معنا قیلیسن.

۳- اۆقووچی‌لر مسبع‌نی چیرایلی خط بیلن اۆز کتابچه‌لریگه کۆچیریب آلسین‌لر.

سۆراق‌لر:

۱- قنده‌ی شعرنی مسبع یا یتّی‌لیک دییدی‌لر؟

۲- مسبع‌ده قَیسی مصراع‌لر تکرارلنه‌دی؟

۳- مسبع‌نینگ ایکّینچی بندی‌ده‌گی مصراع‌لر نیمه‌نی افاده‌له‌یدی؟

۴- مسبع تورلری قَیسی شاعرلر دیوانیده کیلتیریلگن؟

۵- مسبع قَیسی وزن‌لرده اَیتیله‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

اۆقووچی‌لر درس متنی‌ده‌گی مسبع‌نی نثرگه اۆزگرتیرسین‌لر.

ییگیرمه آلتینچی درس

بیرینچی بؤلیم:

هدف:

۱- اېرکین واحدوف حقیده معلوماتگه اېگه بؤلیش.

۲- ملمع تؤغریسیده معلومات تاپیش.

تورتکی سؤراق‌لر:

۱- اېرکین واحدوف قه‌یېرده تؤغیلگن ؟

۲- اېرکین واحدوف قَیسی تیلده شعریازگن؟

اېرکین واحدوف

تنیقلی اؤزبېک شاعری وجماعت اربابی میلادی ۱۹۳۶- ییلی دسمبرآیی‌نینگ ۲۸- سیده "آلتی اریق" ولایتیده بیراؤقیتووچی عایله‌سیده توغیلگن. تؤقیز یاشیده آته‌سیدن بیر ییلدن سؤنگ آنه‌سیدن اجره‌لگن. تاشکېنت‌لیک تاغه‌سی کریم بای صاحبوف قؤلیده تربیه‌لنیب، تاش (د.او) فلالوژی فاکولته‌سیده (۱۹۵۵- ۱۹۶۰)ییل‌لرده تحصیل آلگن. سؤنگ تورلی نشریه‌لر و گزیته‌لر و روزنامه‌لرده ایشله‌گن و ۱۹۸۲- ییلده"یاشلیک "ژورنالی‌نینگ اساسینی قؤیگن.

او اؤزبېکستان عالی مجلسیده وکیل صفتیده هم سَیله‌نیب، کېینچه‌لیک اؤزبېکستان عالی مجلسی‌نینگ باشلیغی حیثیده تعیین‌لندی. اونینگ "تانگ نفسی" ناملی بیرینچی کتابی ۱۹۶۱- ییلده چاپ اېتیلدی.

شوندن کېین "قؤشیق‌لریم سیزگه" ناملی اثری ۱۹۶۲- ییلده،"یورک و عقلگناملی کتابی۱۹۶۳- ییلده "مېنینگ یؤلدوزیم" آتلی اثری ۱۹۶۴- ییلده "لېریکه" اثری ۱۹۶۵- ییلده "یاشلیک دېوانی" ۱۹۶۹- ییلده "چراغ بان" کتابی ۱۹۷۰- ییلده "قؤیاش مسکنی" اثری۱۹۷۲- ییلده، "تیریک سیاره‌لر" کتابی ۱۹۷۸- ییلده، "شرقی قیرغاق" اثری ۱۹۸۱- ییلده "کېله‌جککه مکتوب" کتابی ۱۹۸۳- ییلده "محبت گناملی

اثری ۱۹۸۴- ییلده "حاضرگی یاشلر" اثری ۱۹۸۶- ییلده "اضطراب" کتابی ۱۹۹۱- ییلده "یخشی دیر اچّیق حقیقت" ناملی شعری اثری ۱۹۹۲- ییلده باسیلیب چیققن. یؤقاریده آت توتیلگن اثرلر برچه‌سی اونینگ شعرتؤپلم‌لری دیر. اېرکین واحدوف ۲۰۱۶- ییل ده دنیادن کؤز یومدی.

اېرکین واحدوف انسان روحیاتی‌نینگ نازک و ایلگش مشکل منظره‌لرینی تاثیرچن عکس اېتتیردی.

آدم‌نی کامل کؤرماق ایسته‌گی اونینگ شعرلری اساسی‌نی قیله‌دی.

کلام نمونه‌سی:

ایسته‌دیم سَیر اَیله‌ماق‌نی مېن غزل بوستانیده
کولمنگیز نې‌بار سېنگه دېب میر علیشېر یانیده
شعریت دنیاسی کېنگ گلزاری کؤپ بوستانی کؤپ
هرکؤنگیل عرضینی اَیتور نې‌کی بار امکانیده
ای مُنَقِد سېن غزل‌نی کهنه دېب کم‌سیتمه گیل
سېوگی هم آدم اتادین قالگن انسان قانیده
تاشگه هم شیرین غزل بخش اَیله‌گی آتش وَ جان
شوق اؤتی یانسه اگرشاعر غزلخوان قانیده
راست غزل اوجېده برچه آی ابله زهره اېمس
کؤپ اېرور سامانچیلر هم شعریت آسمانیده
دؤست‌لریم شاعر دېمنگ اېرکین غزل شیداسی دیر
یاش دېنگ و معذور توتینگ شَوو آلسه گر دېوانیده
(اېرکین واحدوف)

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی :

ایرکین واحدوف اۉزبېک شعریتیده شهرت قـازانگن سـېمالردن بیـری دیـر. اونینـگ "اۉزبېگـیم" عنوانلی قصیده‌سی شعر ذوقمندلری یوره‌ک‌لریگه علیحده اۉرین‌نـی ایگلله‌گـن. او اۉزبېکسـتانده تۉغیلیب او یېرده یشب ایجاد ایتگن استعدادلی شاعرلردن بیری دیـر. اونینـگ کۉپینچـه اثرلـری شعری تۉپلم‌لری‌دن عبارت دیر.

سۉزلر:

گزیته، قیرغاق، سیاره، اضطراب، مُنَقِد، کم‌سیتماق، شَوو.

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچیلرگروپلرگه بۉلینیب هرگروپدن بیرکیشی درس حقیده اۉز نظرینی اَیتسین.

۲- ایکّی اۉقووچی ایرکین واحدوف شعرینی دیکلمه قیلسین.

۳- اۉقووچیلر درسده‌گی ینگی سۉزلرنی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

سۉراق‌لر:

۱- ایرکین واحدوف قه‌یېرده توغیلگن ؟

۲- ایرکین واحدوف نېچه اثر ایجاد ایتگن؟

۳- ایرکین واحدوف‌نینگ کتاب‌لری شعر شېوه‌سیده یازیلگنمی یا نثرطرزیده؟

۴- درس متنیده قَیسی بېلگی‌لر ایشله‌تیلگن ؟

۵- ایرکین واحدوف شعری‌نینگ تۉرتینچی فردی نیمه‌نی افاده‌ایته‌دی؟

۶- ایرکین واحدوف شعری نېچه مصرع و نېچه بَیت‌دن توزیلگن؟

اوی تاپشیریغی:

اۉقووچیلر ایرکین واحدوف‌دن بیر شعر تنلب اۉز کتابچه‌لریگه یازیب کېلسین‌لر.

ایکّینچی بؤلیم:
ملمع:

ملمع عربچه سۉز بؤلیب "قۉشمه" نرسه معناسینی انگلته‌دی؛ اصطلاحده او شعری ژانرلردن بیری بؤلیب غزل شکلیده اَیتیله‌دی. بو تور ژانرنینگ مصرع‌لری نیچه تیلده اَیتیلگن بؤله‌دی. یعنی شعرنینگ بیرمصرع‌سی بیرتیلده و باشقه مصرع‌سی ایسه باشقه تیلده اَیتیلگن بؤله‌دی یا که اۉن بَیت‌گچه اۉزبیکچه و اۉن بَیت‌گچه عربچه یا فارسچه تیلیده اَیتیله‌دی. اَیریم شعرلر اوچ تیلده هم یازیلگن بؤله‌دی. بونده‌ی شعرنی "شیر و شکر"هم دییدیلر. یوسف امیری‌نینگ "بنگ و چاغیر" ناملی مناظره شعری هم انه‌شو شعر نمونه‌لریدن دیر. ملمع یا شیر و شکر ژانری غربی اروپا و روس ادبیاتیده هم ایشله‌تیله‌دی. شوکبی بو تور شعر اۉن بیشینچی عصرده ایتالیا ادبیاتیده هم کینگ رواجلنگن. ملمع اۉزبیک شعریتیده صدرالدین عینی، غفور غلام و باشقه‌لر اثرلریده هم قۉللَه‌نیلگن. قوییده‌گی عبدالرحمن جامی ملمع‌سیگه دقت ایتینگ:

ملمع

ای لبت پرخـــنده و چـشم سیاهت مست خــواب
ایکّی زلفینگ آره‌ســـینده آی یوزینگ دور آفـتاب
نشـۀ می میـدهد روی تـو را غـــــــــرق عـرق
باره ایچسانگ تۉکیلور ایکّی قـیزیل یوزدین گلاب
هر که بیند روی خـوبت پاک گردد از گنـــــــاه
سینگه باقگن بنده‌گه محشر کونی یۉقدور عـذاب
بولـهوس در بزم وصـــلت محـــرم و من ناامـید
طالعیم شول دور مینینگ بختیم زبون حالیم خراب
بنده جـامی شـــــد غلامت گرچه افلاطـــون بود
اســـره‌غیل یا سقله‌غیل یا سات یا بیرگیل جواب
(مولانا جامی)

فعالیت‌لر:

۱- اۋقووچیلر نېچه گروپگه بۆلینیب هر گروپدن بیرکیشی ملمع تۆغریسیده معلومات بېرسین؟
۲- اۋقووچیلردن نېچه کیشی‌سی ملمع‌نی دیکلمه شکلیده اۋقیسین.

سۆراق‌لر:

۱- ملمع قنده‌ی بیر سۆز دیر؟
۲- ملمع ژانری قَیسی شعرگه اۆخشب توره‌دی؟
۳- ملمع باشقه قَیسی تیل‌لرده قۆللنیله‌دی؟
۴- ملمع قچان اروپاگه یۆل تاپگن؟
۵- درسده‌گی ملمع نېچه بَیت‌دن ترکیب تاپگن؟
۶- درسده‌گی ملمع‌نی کیم یازگن؟

اوی تاپشیریغی:

اۋقووچیلر اۋن بَیت‌لیک بیر ملمع تاپیب اۆز کتابچه‌لریگه یازیب کېلسین‌لر.

ییگیرمه بېشینچی درس

بیرینچی بؤلیم:

هدف:

۱- نامه یازیش تؤغریسیده معلومات تاپیش و اونینگ اصول‌لریگه توشونیش.

۲- شعرلرتوریدن بؤلگن معشرحقیده معلوماتگه اېگه بؤلیش.

تورتکی سؤراق‌لر:

۱- سیز اورتاق‌لرینگیزگه قنده‌ی یازوو یازه‌سیز؟

۲- دؤستانه نامه بیلن تجارتی نامه‌لر اؤرته‌سیده نیمه تفاوت‌لر بار؟

دؤستانه نامه (یازوو)

قدرلی دؤستیم تؤران جان!

بیرینچیده چین قلبیم‌دن النگه‌لی و آتشین سلام‌لریمنی سیزگه یؤللب، سیز عزیز و حرمتلی دؤستیم‌گه اولوغ تېنگری تعالی درگاهیدن ساغ و سلامتلیک همده بردملیک ایستب، کونده‌لیک ایشلرینگیزگه کته‌دن کته موفقیت‌لر تیلب قاله‌من.

عزیز دؤستیم!

کؤپ پیت‌لردن بویان سیزدن خبریم یؤق، امید اېته‌من ساغ و امان یشب یورگن بؤلسنگیز، ایشلر بیلن قله‌یسیز؟ کونده‌لیک ایشلرینگیز قنده‌ی کېچه‌دی؟ مېن اوشبو یازوونی سیزگه یوللَه‌گونچه ساغ من و مکتب درسلری بیلن شغللنیب توریبمن، بیر هفته بؤله‌دی مېن اؤنینچی صنف‌نی بیتّیریب اؤن بیرینچی صنفگه کیردیم. اؤن بیرینچی صنفده اؤقیله‌دیگن درس‌لر برچه‌سی قیزیقرلی، اَینیقسه اؤزبېک تیلی درسلیک کتابی جوده مېنگه یاقه‌دی. مېن اؤنی قؤنت بیلن اؤقیمین. دېمک بوکتاب‌ده اؤزبېک تیلی و ادبیاتی همده اؤزبېک شاعرلری و اولرنینگ یره‌تگن شعرلری شونینگدېک حیاته‌گی تورلی موضوع‌لر حقیده معلومات‌لر بېریلگن. اؤقیتووچیمیز تاشفولادخان اوشبو مضمون‌نی یخشی‌گینه اؤرگته‌دی. مېن برچه مضمون‌لر

کتاب‌لریگه قیزیقه‌من، بیراق اؤزبېک تیلی کتابی بیز اؤزبېک‌لر اوچون انچه فایده‌لی دیر. مکتب درسلریدن بوشه‌گن چاغیمده آتم بیلن باغ ایشلریده یاردملشه‌من.

حرمتلی دؤستیم تؤران جان!

سیز نیمه ایشلر بیلن شغللنیب یوریب‌سیز؟ درسلرینگیز احوالی قله‌ی؟ مېن اؤیله‌یمن سیزلرهم اؤن بیرینچی صنف درسلرینی باشله‌گن بؤلسنگیزلر. امید اېته‌من کونده‌لیک ایشلرینگیزده آینیقسه مکتب درسلیریده کامیاب بؤلسنگیز. مېن و عایلم تماندن حرمتلی آته- آنه‌نگیز همده برچه عایله اعضالرینگیز قیزغین سلام‌لر و محبتلی اخلاص و ارادت‌لریمنی بیلدیرینگ. برچه‌نگیز هردایم اولوغ تېنگری تعالی پناهیده امان بؤلینگ.

کابل شهریدن دؤستینگیز ارسلان.

حمل ۲ نچیسی ۱۳۸۸- ییل

عزیز اؤقووچی‌لر!

نامه‌نی دؤستانه توری‌دن تشقری باشقه تورلری هم بؤله‌دی؛ جمله‌دن تجارتی یازوولری، همدرد و تسلیت یازوولری، رسمی و اداری یازوولر، معاشقه یازوولری و باشقه‌لر.

انسان حیاتیده یازوولرنینگ اؤز اؤرنی بار؛ یعنی تجارتی یازوولر تجارت آلدی- ساتدی ایشلریده، همدردلیک و تسلیت نامه‌لری بیرار قیغولی حالت‌لرده و یا بیرارکیشی وفات اېتگن پیت‌لرده، رسمی و اداری نامه‌لر و مکتوب‌لر نامیدن معلوم بؤلیشیچه اداره و رسمی ایشلرده شونینگدیک عاشقانه نامه‌لری عشق و سېوگی موضوع‌لرینی اؤز ایچیگه آله‌دی. دېمک یازووچی اؤز یازه‌دیگن نامه و یازووینی یؤقاریده‌گی حالت‌لرنی نظرده توتیش بیلن یازه‌دی.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

درس نینگ اساسی توشونچه یا انگلتمه‌سی دۉستانه نامه حقیده ایدی، یعنی هر بیر کیشی اۉز یقین قوم و قرداشی و یا دۉست- اۉرتاغی‌گه قنده‌ی قیلیب نامه یازیش و اونینگ حال- احوالیدن آگاه‌لنیش دیر. درس متنی‌ده معلوم بۉلیشیچه ارسلان اۉز یقین دۉستی تۉران‌گه نامه یازیب اونینگ احوالینی آله‌دی. او اۉز نامه‌سی ضمنیده کونده‌لیک ایشلریدن هم معلومات بیره‌دی.

سۉزلر:

النگه‌لی، یولـلَه‌ماق، کونده‌لیک، شغللنماق، انچه، اخلاص، ارادت، تسلیت.

فعالیت‌لر:

۱- اۉقووچیلریۉقاریده‌گی ینگی لغت‌لرنی معنا قیلیب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۲- اۉقووچی‌لر ایکّی گروپگه بۉلینیب هر گروپدن بیرکیشی دۉستانه نامه‌نی اۉقیب مفهومینی صنفداشلریگه ایتیب بیرسین.

۳- هر گروپ دۉستانه نامه حقیده صنفداشلری تۉغریسیده اۉز نقطه نظرلرینی اَیتیب بیرسین.

۴- هر گروپدن بیر یا ایکّی کیشی نامه‌لر تورلری حقیده کۉپراق معلومات بیرسین.

سۉراق‌لر:

۱- درس‌نینگ بیرینچی بۉلیمی نیمه حقده ایدی؟

۲- درس متنیده قَیسی بیلگی‌لر ایشله‌تیلگن؟

۳- نیچه تورنامه‌نی تانیسیز؟

۴- تۉران‌گه کیم نامه یوللَه‌گن ایدی؟

۵- تۉران‌گه یوباریلگن یازوو قنده‌ی نامه ایدی؟

اوی تاپشیریغی:

هر بیر اۉقووچی بیر تسلیت نامه یازیب اونده بیشته بیلگی‌لرنی ایشلتسین.

ایکّینچی بۆلیم:
معشر:

معشرهم متسع‌دیک شعری ژانرلردن سنه‌لیب، اۆن مصرع‌لیک بوغین یابنـدلردن تشـکیل تاپگن. معشرنینگ بیرینچی بندی قافیه‌داش بۆلیب، اونینگ تۆقیزینچی و اۆنینچـی مصـرع‌لـری هر بندده تکرارلنه‌دی. اوشبو ژانر فقط‌گینه اۆزبیک تیلیگه خاص بۆلگن. قوییده‌گـی کیلتیـریلگن معشرگه دقت ایتینگ :

معشر

ایشیت عرضیمنی اَیتای یانبی عالـم‌گا سرور سـن
نبوت آســـمانی اوزره گـــویا شـــمس انور سـن
یوراگیم صفحه سیغه تحریر اۆلغان خطّ عنبر سـن
مــقــدم جـــمله اہل دین خاتم کُلِ پَیمبر سـن
 نبِ دی وصف شـریفینگ گاحبیب حَیِ اکبر سـن
امــام ایکّی عـــالم صاحب مــحراب و منبر سـن
شـــریعت تختیگا ســـلطان و اســـلام پرور سـن
مـحبت بحریگا پرورده بۆلگان تازه گـــوهـر سـن
بحمدالله بیزیدیک عـــاصی امت لارغه رهبر سن
لحددین باش کۆتارگنده شفاعت خواه محشر سن

اوشـــل روزیکه جـسمینگ آمـنه بطنیگا بار اۆلدی
غـــم و اندوه و محنت مـکّه خـلقیدین کنار اۆلدی
قـــراب کــۆکدین جـمالینگا ملک‌لار انتظار اۆلدی
انادین ییرگه توشـتونگ اوستیگا رحمت نثار اۆلدی
عزیز ایردی شیاطین‌لار سنی دورینگده خار اۆلدی
نهالینگ سـایه پرور بۆلدی شرعینگ آشکار اۆلدی
مسی زر بۆلدی عالم ایچره رحمت پروردگار اۆلدی
بحمدالله بیزیدیک عـــاصی امت‌لارغه رهبر سن
لحددین باش کۆتارگاندا شفاعت خواه محشر سن

فعالیت‌لر:

۱- اۋقووچیلر گروپلرگه بۋلینیب بیرینچی گروپدن بیر کیشی صنف قرشی‌سیده تۋختب معشـرنی دیکلمه قیلسین و ایکّینچی گروپدن هم بیر کیشی شعرنینگ معناسینی اَیتیب بیرسین.

۲- ایکّی گروپ معشر باره‌سیده فکر المشتیرسین‌لر.

سۋراق‌لر:

۱- یۋقاریده‌گی شعر قَیسی ژانر اَیتیله‌دی؟

۲- معشر نیچه بَیت‌دن عبارت دیر؟

۳- معشرنیچه بنددن توزیلگن؟

۴- معشرنینگ اوچینچی بندی نیمه‌نی افاده‌له‌یدی؟

اوی تاپشیریغی:

اۋقووچیلر اۋزبیک شاعرلریدن بیر معشر تنلب اۋز کتابچه‌لریگه یازیب کیلسین‌لر.

ییگیرمه سکّیزینچی درس

بیرینچی بؤلیم:

هدف:

۱- دم آلیش پَیتیده‌گی ثمره‌لی ایشلر باره‌سیده معلوماتگه ایگه بؤلیش.

۲- اوزون شعرتؤغریسیده معلومات تاپیش.

تورتکی سؤراق‌لر:

۱- ثمره‌لی مصروفیت‌لرنیمه دیگنی؟

۲- اوزون شعرده قافیه نظرده توتیله دیمی؟

دم آلیش پَیتیده‌گی ثمره‌لی مصروفیت‌لر

هر بیر انسان اؤزی و عایله اعضاسی حیاتی‌نینگ یخشی‌لش اوچون ایشله‌یدی و هـردایم سعی و حرکت ایته‌دی. دهقان او ایکینی اؤستیده، کسبه اهلی اوز کونده‌لیـک شـغلی بـیلن، اداره ایشلاوچیسی هم اؤز اداره‌سی همده اؤقیتووچی‌لر هم تقسیم اوقات یـوزه‌سـیدن درس بیـریش و اؤقووچیلرگه بیرار نرسه اؤرگه‌تیش نیتیده دیرلر.

بو نرسه یانیده انسان‌نینگ اَینیقسه باله‌لرنینگ دم آلیش و اوینشگه احتیاج‌لری بار. هر بیر جانلی ذات‌نینگ ییمک و ایچمک یانیده دم آلیش و تفریح‌گه احتیاج‌لری بـار. انـه‌شـو دم آلـیش انسان‌لرگه نیمه کیلتیره‌دی. البته بو بیر آچیق گپ، یعنی هر بیر انسان‌نینگ میه‌سی تفـریح و دم آلیش‌نی خواهله‌یدی. انه‌شو دم آلیش زمانیده ثمره‌لی ایشلر مصروفیت‌لر دیـب نیمـه‌لرنـی دیسـه بؤله‌دی. یعنی دم آلیش پیتیدن میریقیب فایده‌لنیش کیره‌ک و عایلـه اعضـالـر بـیلن هـوانینـگ یخشی پیتیده و زمان‌نینگ گوزه‌ل فصلیده و حیات‌نینگ ایزگو دم‌لریده شوق- ذوق بـیلن اونـدن فایده‌لنیش اساسی بیر مسئله دیر.

ایریم کیشی‌لر شونده‌ی یناقلی کونلردن فایده‌لنمه‌ی قدریگه ییتمه‌یدیلر. یعنـی دم آلـیش پَیت‌لرینی عبث بیلن اوتکریب عمرلری کؤز آچیب یومگونچه اؤتیب باره‌دی. دم آلیش پیتی برچه انسان‌لر اوچون، اَینیقسه ییگیت‌لر اوچون جوده بیر اؤنیملی زمان حسابلنه‌دی. پس شونده‌ی ایکن دم آلیش کونلریده نیمه‌لرنینگ قیلیش کیره‌ک.

هه ! البته یخشی کون‌نی قدرینی بیلیش کېره‌ک. دم آلیش کونلریده عایله اعضالری بیلن اَینیقسه بهار فصلی‌ده و یېرلریم یشیل کورپه‌سینی بېت‌لریگه یاپگنـده، هـوا گولـدیللَب سـېکین-سېکین اۋز اینجولرینی کۆک‌دن یېرگه قره‌ب ساچگنده دم آلـیش کونلریـدن فایـده‌لنـیش جـوده اهمیتلی دیر. عزیز اۋلکه‌میز افغانستان‌نینگ هر بیر منطقه‌سی کۆکلم فصلیده چمنزارلرگه ایله‌نیب انسان‌لرگه عجایب ذوق- شوق بغیشله‌یدی.

هر بیر انسـان‌نینـگ اوشـبو ضـروری و اېنـگ کېـره‌کلـی نرسـه‌لـردن یوکسـا درجـه‌ده فایده‌لنیش‌لری کېـره‌ک. هربیـر اۋقـووچی دم آلـیش کونلریـده درس‌لرینـی تکرارلشـدن آلـدین اۋقیتووچی‌لری بویـورگن اوی تاپشـیریغ‌لرینـی بجریـب، کېـین اۋقیشـگه اورینیـب، سـونگره دم آلیش‌گه اورینیش‌لری ضرور.

درس‌نینگ اساسی توشونچه‌سی:

هر بیر انسان دم آلیش پیتیده بار امکانیت‌لردن فایده‌لنیش‌لری کېره‌ک. چونکه هر بیر کیشی‌نینگ عیال بۏلسین یا اېرکک، باله بۏلسین یا یاشی اولوغ، یعنی جامعه‌ده یشاووچی برچه انسان‌لرنینگ دم آلیش‌لریگه حقلی دیرلر.

سوزلر:

تفریح، میریقیب، ثمره‌لی، سناقلی، عبث، اونیملی، یم یشیل، ایتگچ.

فعالیت‌لر:

۱- اۏقووچیلردن بیری دم آلیش حقیده معلومات بېرسین.

۲- اۏقووچیلر ایکّی گروپگه بۏلینیب هر گروپدن بیرکیشی محیطیمیزنینگ پاک اسره‌ش تۏغریسیده گپیریب بېرسین.

۳- هر گروپدن نیچه کیشی، مقابل تمان گروپده‌گی‌لردن دم آلیش کونلری حقیده سۏراق‌لر سۏره‌سین.

سۏراق‌لر:

۱- دم آلیش کیفیت‌لری نیمه‌لردن عبارت دیر؟

۲- انسان‌لر نیمه اوچون دم الیش‌گه احتیاج‌لری بار؟

۳- دم آلیش کونلریده نیمه‌لرنی رعایه ایتیش کېره‌ک؟

۴- درس متنیدن نیچه ینگی سۏزلر چیقریلگن؟

۵- انسان حیاتیده دم آلیش اهمیتی نیمه دیر؟

۶- درس متنی‌ده قَیسی بېلگی‌لر ایشله‌تیلگن؟

اوی تاپشیریغی:

اطراف- محیطیمیزنی پاک اسره‌ش تۏغریسیده اۏن سطرلیک بیر مقاله یازیب اونده: "پاک، ساغلیک، انسان، باله‌لر، مکتب، هوا، تینیق" سۏزلرینی ایشله‌تینگ.

ایکّینچی بؤلیم:

طویل یا اوزون شعر:

طویل یا اوزون بحر شعر ژانرلریدن بیری دیر. آتیدن معلوم بؤلیشیچه باشقه شعر ژانرلریدن فرقلی بؤلیب اونده مصرعلر اوزون و چؤزیق شکلده یره‌تیله‌دی. طویل شعر عروض‌نینگ تورلی بحرلریده یره‌تیله‌دی.

فارسچه شعریتیده بو تور ژانر کؤپراق ابوالمعانی میرزا عبدالقادر بیدل شعرلریده عکس تاپگن. اؤزبېک کلاسیک شاعرلری هم بو عرصه‌ده اؤز خامه‌لرینی نمایشگه قۉیگن‌لر. شفیعی کدکنی بو تورشعر حقیده موندی دېیدی. طویل یا اوزون بحر شعردن مقصد، عروض ارکان‌لریدن چیقیش دیر. زین العابدین موتمن یازه‌دی: طویل بحری بیر تور ادبی تفنن بؤلیب، شاعرلر اؤز طبع‌لری‌نینگ سینش اوچون طنزی، هجوی مطلب‌لرنینگ اؤرته‌گه کېلتیردیلر. قوییده هلالی چغتایی‌نینگ اوزون بحرده ایجاد اېتگن شعریگه دقت قیلینگ:

۱- نه قیلای آه نه ایلای نیتای الله نه ایلای منگا بیر شوخ بلا- اوچرا دی- ناگاه- نه بلای کیشی چون درد دلیم دین ایماس آگاه نه ایلای؟

۲- من مسلمان ستمدیده غمدیده- ای او کافر بدخوی جفا جوی ستمگار- که الله بی بیلماس- دیماس الله نه ایلای ؟

۳- زار حیران مین اؤزیگا- قدرعنا یوزیگا- هم انینگ طرفه کؤزیگا هم انینگ طرفه قاشینگا- دل و جانیمنی بېریب من- لب شیرین سؤزیگا- یوزی دور باغ جمال- قدی دور- تازه نهال و کؤزی دور طرفه غزال- قاشی دور مثل هلال- و لبی دور شهد زالال- و یوزی دورماه نه- ایلای ؟

۴- آتی بار- و ایتی بار- و - قلی بار و قوشی بار و- قوشی قوشلار گا حریف- و ایتی ایت لار گا ظریف و- قلی گل آلدیدا بلبل شاه آستی دا دلدل- قوش- قوشینگا- ایت - ایتگا - قل - قلیگا - بنده بولورمن - سورمن - آتی هرقندو قودم قویسه - سر افگنده بولورمن - من درویش گدا دورمن- اول شاه - نه ایلای؟

۵- گاه گاهی که یراغلاب - ساداغین بېلیگا باغلاب - قوشینی اېلیگا آلیب - قلینی آلدیگا سالیب مینیبان یورغه سمندین - گیزیبان شهر وتومندین - سوروبان جلوه لار اېتسه - نوروبان ایتیب اېشیتسه انه شیرین- منه فرهاد - اوتوروب ایچه شراب و - قوش اوروب قیلسه کباب و- من مسکین کؤروب اول حشمت و- اول جاه نه ایلای؟

۶- نوبهار اولدی و گل قیلادور عزم تجمل- کبان خلقت زاکش- مینیبان ابلق سرکش- بیِدور. یاده بیغش - چیکیبان جام مرصع- تیکیبان چتر ملمع- سبزه سرو سمن گل و گلـزار و چمـن‌ده می ایچیب مست ایکان‌ده- یاش اوروب- غرق ایکنده - اؤنوتوب گرمینی یاد ایتماسه ناگاه - نه ایلای؟

۷- من « هلالی » من اول ماه - من وبنده اول شاه انگابنده هوا خواه - ولی آه که اندین منگا یؤق هیچ نگاهی - مینی بول آه و فغانیم گر انگاه - یتماسا ناگاه - نه ایلای؟

۸- آنینی سورماسه - مین ساریگا اول ماه بو درویش که - اول شاه نه ایلای؟

فعالیت‌لر:

۱- اؤقووچی‌لر ایکّی گروپ بولینیب هر گروپدن بیر کیشی اوزون بحر شعری حقیده سؤزلب، اوزون بحر نمونه‌سینی دیکلمه قیلسین‌لر.

۲- ایکّی اؤقووچی شعر معناسینی اؤقیتووچی یاردمی بیلن باشقه صنفداشلریگه اَیتیب بېرسین.

۳- اؤقووچی‌لر اوزون بحر شعرینی اؤز کتابچه‌لریگه کؤچیریب، شعرده‌گی ینگی سؤزلرنی علیحده معناسی بیلن یازسین‌لر.

سؤراق‌لر:

۱- اؤزون بحر شعر قنده‌ی شعرنی ایته‌دیلر؟

۲- شفیع کدکنی اؤزون بحر حقیده نیمه دیگن؟

۳- شعر نېچه بنددن عبارت دیر؟

۴- اوزون بحر شعرینی کیم یازگن؟

سؤراق‌لر:

۱- درسده‌گی نامه یا یازوو وقیسی تور یازوو دیر؟

۲- نامه کیم تماندن یازه‌یلک؟

۳- نامه متنی‌ده نیمه‌لر حقیده معلومات بېریلگن.

۴- نامه‌نینگ آلووچیسی کیم دیر؟

۵- نېچه تور نامه‌نی تاینییز؟

۶- نامه قیسی تاریخده یازیلگن؟

۷- تسلیت و همدردلیک یازوولری قیسی حالت‌لرده یازیله‌دی؟

۸- سؤراق بیلگیسی متن‌ده نېچه قتله تکرارلنگن؟

اوی تاپشیریغی:

بېش سطرلیک بیرتسلیت نامه یازینگ‌لر.

کتاب سؤزلیگی

آ:

آچون: دنیا، جهان

آلغه‌ییش: آلغه باریش، پیشرفت

آغزه‌کی: فقط نطق آرقه‌لی قیلینه‌دیگن، عملگه آشیریله‌دیگن، یازمه ایمس؛ تقریری، شفاهی

آنت: قسم، مقدس نرسه‌لر یا کیمسه‌لر تیلگه آلینیب بیریلگن قطعی وعده

آنگ: کیشی‌نینگ فکرلش قابلیتی، عقل، ادراک، شعور.

آسمان اؤپر: کوپ یوکسک، نهایت بلند

آلتین: قیمت بها فلز، طلا، زر

ا :

اتباع: تابعین، مریدلری، قوم قرینداش.

احباب: دؤستلر، یارلر، حبیب.

اجره‌لماق: علیحده بیرلیک صفتیده یوزه‌گه کیلماق، پرچه‌لنماق، جدا بؤلماق، فرق قیلماق.

اعتبار: بیرار کیمسه یا نرسه‌گه قره‌تیلگن دقت، فکر، نظر مثال :اعتبار جلب قیلماق.

انابت: توبه قیلماق، پشیمانلیک.

اؤرنک: باشقه‌لر ایرگشسه، تقلید قیلسه ارزیدیگن ایش یا حرکت نمونه‌سی؛ نمونه، سر مشق.

ایلچی: بیر مملکت نینگ ایکّینچی بیر مملکته‌گی اینگ یوقاری مرتبه‌لی سیاسی نماینده‌سی، سفیر.

ایسماق: هوا آقیمی طرزیده، یورماق، اورماق، اوتماق (شمال حقیده).

اولغه‌یماق: اؤسیب کتّه بؤلماق، بلاغتگه ییتماق، وایه‌گه ییتماق.

ایلک: اون ایلش اوچون ایشله‌تیله‌دیگن تور قاپلنگن یاغاچ چنبرلی روزغار بویومی

اتنوگرافیک: نژاد شناسلیک.

اصالت: نیک نژاد، اصیل، ریشه‌سی بؤلماق.

ادیر: تیپه‌لیک ییرلر، بلندلیک، قیر.

اؤنیم: حاصل، محصول، محصولان

اوسکونه: اسباب، وسیله .

ایرته: بیلگیلی وقتدن انچه آلدین وقتلی؛ وقتیدن ایلگری.

اؤغیت: ییرنینگ قوتی و حاصل خیزلیگینی آشریش اوچون ایشله‌تیله‌دیگن طبیعی یا کیمیاوی ماده‌لر؛ پارو، کود.

ایلغار: آلدینگی صفده باروچی؛ بیرینچی اؤرنیده‌گی، پیشقدم.

احیا: زنده کردن، کاهش، حیات، تیریلیش

ارمغان: هدیه، تحفه، سوغات

ایزچیل: بیر معیارده، بیر یونه‌لیشده؛ منظم، تدریجی دوام ایته‌دیگن.

افکار: فکرلر، اندیشه‌لر، فکرنینگ جمعی

اسلوب: طرز، طریقه، یؤل یؤریقلری.

اؤرنک: اؤرین آلیش

اوزلوکسیز: کیتی اوزیلمسدن، بیرین-کیتین، کیتمه-کیت، مثال: اوزلوکسیز یامغر یاغماق.

ایاوسیز: رحم، شفقت قیلمه‌ی آلیب باریلگن، مثال: ایاوسیز اوروش

ایسکیرماق: ایشله‌تیلیب، توتیلیب ایسکی بؤلماق، استعمالگه، فایده‌لنیشگه دییرلی یراقسیز حالگه کیلماق، استعمال‌دن چیقماق.

اولگو: نمونه

ایل: معلوم یورتگه منسوب اهالی؛ مـردم، خلـق، یورت، دیار، مملکت

اضطراب: پریشانحال، لرزه قیلماق، آشفته‌لیـک، بی‌تابلیک.

النگه‌لی: اوت، شعله، اَلونینگ هواگه کوتریلشی و یاروغلیک ترقه‌تیشی.

انچه: اوزاق وقت، کوپگینه وقت، خیله وقت.

اخلاص: پاک و خالص قیلیش، کۉنگیل قوییش، مهر و محبت قۉییش.

ارادت: ۱- طلب قیلیش، قصد قیلیش، مقصدنی، وظیفه‌نی و عمومـاً هرقنـده‌ی ایشـنی بجـریش، یوزه‌گه چیقریش اوچون کیشیده بۉلگن قطعیـت، متانت، ۲- اخلاص، اعتقاد، ریاسیز دۉستلیک.

ب :

بېزه‌تیلماق: زیب و زینت بېرماق، چرایلی قیلماق

بالاساغون: اۉزبیکسـتان اۉلکـه‌سـی‌نینـگ بیـر جایی.

بایيتيش: بای قیلماق، سروتلی بۉلیش

بحور: جمع بر

بغایت: بـی‌نهایـت، بـی‌انـدازه ، جـۉده، حـددن تشقری.

بکر: تازه، قۉل تیمه‌گن، ینگی اویلشی، تازه فکر.

بعد: تمان، نېچه جهتلیک.

بانگ: تاووش، فریاد، نماز، آذان

باسیم: بیرار جسـمگه توشـگن زور، آغیرلیـک، کوچ، کوچ، فشار.

بیعت: عهـد و پیمـان، دۉسـتلیک و وفادارلیـک، پیمان، اطاعت قیلماق.

بېـزه‌مـاق: زیـب، نقـش، زینـت یـا کـۉزنی قـووانتره‌دیگـن نرسـه‌لـر بـیلن بایيتیـب حسـن کیریتماق، چیرایلی، بیجه‌ماق

بیت: ۱- اوی، خانـه ۲- کلاسـیک شـعرنینگ اېنگ کېچیک بیرلیگی سنلگن ایکّی مصراع

باستانی: قدیمی، تاریخی، قدیم زمانلر.

بایلیک: ثروت، سرمایه، دنیا- دولت.

بولاق: بیر آستیدن سـیزیب چیقـه‌یـاتگن سـوو منبعی و اونینگ سووی، چشمه.

بېشیک: چقلاقنـی سـالیب اوخلـه‌تـیش اوچـون یاغاچدن یسلگن بویوم. گهواره.

باشلنغیچ: ابتدایی، بیرلمچی، عادی، ساده مثال: باشلنغیچ صنف، باشلنغیچ کورس.

بیتّیرماق: تکمیـل قیلمـاق، سـۉنگیگه، آخریگـه یېتماق.

پ :

پیقنماق: حس اېتیش، اۉیلش، فکر قیلیش

ت:

تون: بیر کېچه-کونـدوزنینگ آقشـامدن تانـگ آترگچه بۉلگن قسمی، کېچه

تانگلا: سحر وقتلی

تۉیغو: تشقی تأثیرنی سـیزیش، حـس ایتـیش، قبول قیلیب آلیش قابلیتی۲- روحی کیچینمه‌لـر، احساس.

تانگ ییلی: نسیم صحر، باد صحر

تحسین: آفرین، مقتاو.

تنیقلی: تنیب آلیش اوچون قنده‌ی دیر بېلگیسی یا بېلگیلری بـۉلگن، تنـیش،۲- همـه تنیـدیگن، اتاقلی، مشهور.

تایانغو: تکیه
تاشقین: کوچلی سوو تاشیش، سـوو باسیشـی، سیل.
تینیق: صاف، تازه، گرد و غباری یۉق
مثال: تینیق سوو، یوزی تینیق، تاووشی تینیق.
تویۉق: شعر تورلریدن بیر ژانر
تجنیس: شعر تورلریدن بیر ثانر
توصیه: یۉل یوریق، کۉرستمه، وصیت قیلـیش، اوگیت بېریش.
تارتیشوو: اۉز فکرینی معقوللش اوچون حرکت قیلیش، بحثلشوو.
توزوم: جامعـه و دولـت توزیلیشـی سیسـتمی، تیزیمی؛ نظام.
تېرگیزماق: تیریلتیرماق
تاموغ: دوزخ
توغ: ۱. عَلم، پرچم، علامت ۲. علم و نشان
تۉستدن: کوتیلمه‌گندن، کوتمه‌گنده،انگسیزدن
مثال: توستدن مهمانلر کېلیب قالدی.
تدبیر: بیرار ایشنی، مقصدنی عملگـه آشـیریش اوچـون پختـه اۉیلـب تـوزیلگن عملـی چـاره‌لـر مجموعی، چاره، علاج.
تمنا: آرزو قیلیش، ایستش، خواهش.
تمل: اساس، بنیاد، تهداب تاشی
توروموش: انسان‌نینگ یشش، کون کېچیـریش طرزی ۲- جامعه نینـگ عـادی حیـات شـرط – شرایطلری مجموعی.
توب تاشـی: بنیـاد تاشـینی قـۉیش، اساسـینی قۉیش.
تنتی: هېچ نرسه‌سینی ایه‌یدیگن، سخاوتلی، مرد.
تېگیشلی: مربوط

تۉلیق: تۉلدیریلگن، تۉله ۲- مکمل، بـېِ‌کـم و کاست، تۉله
تورلوک: خېلمه- خېل، قسما- قسم، تورلی
تسلیت: عزادار کیشی‌نینگ کۉنگلینی کۉتریش، قیغـو- المـدن قـوتقریش اوچـون ایتیلـه‌دیگـن یوپه‌تووچی سۉز.

ث :
ثقافت: زیرکلیـک چسـت و چالاکلیـک، علـم و دانشدن اۉنوملی فایده‌لنیش.
ثمره‌لی: کوتیلگنیده‌ی یا اوندن آرتیق نفع، فایده، نتیجه بېره‌دیگن.

ج :
جَور: ستم، ظلم، جفا
جهازلنگن: جهـاز و اسـبابلر بـیلن تـامین‌لـنگن (جهاز) اوی روزغار اسبابلری، بویوم‌لری.

چ :
چوقی: تیک، بلند نرسه‌لرنینـگ اېنـگ یوقـاری نقطه‌سی.
چارله‌ماق: چقیرمـاق، دعـوت قیلمـاق، مهمـان قیلماق.
چۉری: قول خـاتین، خـدمتگارخاتین، کنیـزک، آقساچ، چاریه.

ح :
حربی: حربگـه منسـوب، اردو خدمتیگـه عایـد، نظامی.
حصول: حاصل بۉلیش، قۉلگه کېلیش.

خ :

خرافی: باطل حدیث‌لر، بیهوده سۏزلر،

د :

دیار: اوی، خانه، مسکن، شهر، یورت

درود: دعا، سلام، ثنا، نیایش.

دُر: خالص اینجو مروارید

دله: ایکین ایکیله‌دیگن کینگ یېر، میدان

دشنام: فحش، یمان سۏز، سۏکیش.

دغا: بد شکل، نادرست، فریبکارآدم.

ذ :

ر :

راسخ: ثابت، استوار، برقرار.

رکود: ساکن بۏلماق، آرام

ز :

زمانوی: حاضرگی شرایط، وقت، زمان

زیور: زینت، آرایش

س :

ساغلام: درددن کسلدن فارغ، ساغ سلامت

۲- تازه، پاک.

سېکین– سېکین: آهسته -آهسته

سای: ایکّی ادیر یا ایکی تاغ آره‌لیغیده‌گی پستلیک جای، سوو یۏلی، وادی.

سېزماق: ۱- سېزگی ارگانلری آرقه‌لی بیلماق، انگله‌ماق، حس ایتماق، تویماق

۲- بارلیقده‌گی موجود یا بۏلیشی ممکن بۏلگن واقعه، حادثه‌لر و باشقه حالتلرنی ایچکی تویغو یا عقل و ادراک، تجربه آرقه‌لی حس ایتماق، بیلماق.

سرود: نغمه، آواز، قۏشیقچیلر بیر سېس بیلن هیجان بیلن بیرگه تاووشلی اۏقیش.

سېوگی: عشق، محبت، یقین آدم‌گه یا کی بیرار نرسه‌گه نسبتا مهر، محبت تویغوسی.

سۏنماق: ۱- یانمی، یاروغلیک بیرمی قۏیماق؛ اۏچماق. ۲- یاروغلیک کوچی، درجه‌سی پسه‌ییب، نورسیزله‌نیب بارماق، خیرلشماق.

سلاله: نسل، فرزند، دوره

سېنگری: کبی

سۏنگی: آخرگی، کېینگی

سیما: تشقی قیافه، چهره، یوز.

سیاره: قویاش اطرافیده ایلنووچی و اوندن نور آلووچی سماوی جسم.

ش :

شفیع: شفاعت قیلووچی، بیراوگه عفو یا یاردم تیلووچی، کېچیریلیشینی سۏره‌ش.

شودرینگ: شبنم

شایع: فاش، ترقلگن، آشکار، ترقلگن خبر، نشر بۏلماق.

شغللنماق: بیرار ایش بیلن مشغول بۏلماق، بیرار ایش قیلماق.

ص :

صحیفه: نامه، ورق، کیچکینه کتاب

ض :

ط :

طره: زلف، کاکل، پیشانی نینگ ساچی، گیسو.

طیب: پاک، پاکیره، تازه

طنطنه‌لی: شکوه‌لی و طنطنه بیلن اۋتگزیله‌یاتگن . مثلا: طنطنه‌لی بیرم.

ظ :

ع :

عیان: آشکار، ظاهر، معلوم.

عارض: صفحه، یوز، رخسار، چهره .

عارف: کتّه بیلیم و عقل ایگه‌سی، اۋقیمیشلی، معرفتلی، دانا. ۲ تصوف و عرفان یۋلیگه کیرگن شخص.

عیبله‌ماق: عیبلی دېب تاپماق، عیب قۋیماق، گناهکار دېب حسابله‌ماق، متهم قیلماق.

عنعنه: عصرلر آشه اولادن اولادگه اۋتیب کېله‌یاتگن عرف- عادتلر، اخلاق نورملری، قره‌شلر.

عجوبه: چیزیکه مردم را به شگفت آرد. عجایب، کیشی‌نی حیرت ده قالدیره‌دیگه نرسه

عدم: نیستلیک، نابودلیک، یۋقاتکن،

غ :

غایت: جوده، حددن تشقری، بې‌نهایت.

ف :

فقر: درویشلیک، تنگدستلیک

فلالوژی: ادبیاتگه عاید بیلیم

فولکلور: خلق آغزه‌کی ایجادی.

ق :

قازانماق: قۋلگه کیریتماق، اېریشماق، سزاوار بۋلماق.

قمره‌ب: اۋزیده مجسم اېتماق، منعکس اېتماق، افاده‌له‌ماق

قشاق: اۋته کمبغل، فقیر، مسکین، بېچاره.

قَیر: یېمیریلیش نتیجه سیده اجره‌لیب قالگن یسی چۋزیق تېپه‌لیک. ۲ بلند تېکیسلیک، یېر، دشت.

قۋلیازمه: قۋلده یازیلگن.

قره‌شلی: تېگیشلی، قره‌یدیگن .

قۋزغلان: معلوم اجتماعی توزوم یا اَیریم شخصلرگه قرشی قره‌تیلگن خلق حرکتی، عصیان، غلیان.

قونت: حوصله‌لی، صبرلی، بیر عمل نی بجریش، تیارلیک آلیش

ک :

کونین: هستی و عالم، ایکّی جهان، دنیا و آخرت.

کام: مراد و مقصود، قدرت، توانالیک، خوشلیک.

کمالات: تکمیل قیلماق، کامل بۋلماق،

کۋکت: عموماً اۋسیب چیقه‌دیگن میسه، اۋسیملیک. ۲- سبزیجات.

کوزه‌تماق: کېته‌یاتگن کیشی بیلن خیرلشیش اوچون بیرار یېرگچه آلیب قۋیماق؛ اوزه‌تماق، جونتماق ۲- بیلیش، انیقلش مقصدیده سینجیکلب قره‌ماق، کۋزدن کېچرماق ۳- تعقیب قیلماق، قره‌ب تېکشیریب تورماق.

کاییماق: ملامت قیلماق، تنبیه بېرماق.

کوز: خزان فصلی. ییل نینگ اوچینچی فصلی

کپنگاش: بیرار مسأله‌نی حل قیلیش اوچون بۆله‌دیگن صلاح، مصلحت، مشوره. ۲- ییغیلیش، مجلس

کپله‌جک: آینده، حاضرگی پیدن کپین کپله‌دیگن، کپلگوسی

کپسکین: جدی، مهم، کتّه اهمیتگه اپگه بۆلگن. قطعی. کوچلی. جوده تپز، شرتده

کولیمسیرب: تبسم قیلماق

کپلگوسی: کپله‌سی، کپله‌جک

کۆرکم: تشقی کۆرینیشی چرایلی، گۆزه‌ل.

کانون: مرکز

کم‌سیتماق: حرمت قیلمس‌لیک، پست نظر بیلن قره‌ماق

کونده‌لیک: هر کونگی، عادتده‌گی.

گ :

گواه: آگاه، شاهد،

گزیته: هفته‌لیک نشریه، آیلیک نشریه.

ل :

لقب: بیرار خصوصیتیگه کۆره، کیشیگه هزل قیلیب، مقتب یا مسخره‌لب قۆییلگن قۆشیمچه آت.

م :

مسّلم: تسلیم بۆلماق، قبول قیلماق.

معدوم: یتیب یوقالگن، نیست نابود، یوقالگن

مکتوم: یشیرین، (پوشیده و پنهان)

مطیع: اطاعت قیلماق، فرمان بردار.

متقی: پرهیزگار، تقوالی

موهبت: انعام، تحفه، بخشش.

مقوله: گفتار

مونگلی: غمگین ، مأیوس.

مستزاد: افزون قیلماق، قوشماق. اصطلاح‌گه بدیع علمی: شعرنی آخرگی مصراع‌سیگه نپچه کلمه وزن‌دن کۆپراق کپلتریش

محبت نامه: سپوگی نامه، عشق نامه

متروک: جایگه قۆیماق جایلشتیرماق (بجا گذاشته شده)

منسوب: تپگیشلی، قره‌شلی، نسبت بپریلگن

مسوده: یازیلگن نامه‌نی کپین اصلاح و پاک نویس قیلسه

مبعوث: ییباریلگن، فرستاده شده، برانگیخته شده.

مرقد: آرامگاه، قبر.

مدعی: دعوا قیلووچی، ادعا قیلووچی، ایستاوچی، دعواچی.

مذهب: اۆز قانون- قاعده‌لری بیلن عمومی یۆنه‌لیشدن اجره‌لیب توروچی دینی آقیم، یۆنه‌لیش.

مصلی: نماز اۆقیدیگن جای، نماز اۆقیدیگن مخصوص بیر جای شهردن تشقری.

مشعشع: روشن، درخشان.

منگو: ابدی، دایمی، بیر عمرگه.

مقبره: گور، گورستان .

مصیبت: قیغولی تشویش، کلفت، غم

مشروطه خواه: آزادی خوا، اپرکین‌لیککه اپریشیش

محصول: ایش، فعالیت، محنت ثمره‌سی، حاصلی ۲- حاصل، اونوم .

مکار: کۆپ مکر قیلووچی، مکری کۆپ، حیله‌گر، آلداوچی.

مکر: آلداو، فریب، حیله، نیرنگ.

مستبد: دیکتاتورلیککه اساسلنگن، مطلق حاکمیتگه ابگه بؤلگن .

ن :

نفی: اؤزاق قیلماق، نیست قیلماق، کیشی‌نی بیر شهردن باشقه شهرگه چیقرماق.

ندیم: همصحبت، همدم، همنشین.

نزاع: کېلیشماوچیلیک، قرەمە- قرشیلیک، جار و جنجال.

نفاق: نزاع، کېلیشماوچیلیک، بې‌اتفاقلیک، جنجال.

و :

وایه‌گه ییتماق: جوان بؤلماق، بؤز باله بؤلماق

وازکېچماق: ابگه‌لیک یا فایده‌لنیش حقوقیدن کېچماق اؤتماق ۲- یوز اؤگیرماق.

ه :

ی :

ییراق: اؤسیملیک و درختلرنینگ قویاش نوریدن آزوقله‌نیش ارگانی، برگ.

ییلاق: کؤکلم فصلیده حیات کېچیره‌دیگن جای، عموماً چارواچیلرگه منسوب سؤز

یېتوک: جسمانی جهتدن تؤله رواجلنگن ، کمالاتگه ابریشگن.۲- بیلیملی، علملی، تجربه‌لی

یات: قریناشلیگی یؤق، بېگانه، تنشلیگی یؤق، نا تنیش، تنیش بؤلمه‌گن، حاضرگچه کؤرمه‌گن، بېگانه، چېت.

یاله: درخت‌نینگ شاخچه‌سی

یؤل- یؤریق: قانون- قاعده. ۲- مصلحت، کؤرستمه، یؤللنمه.

ییراق: اصلحه

یقّال: انیق، روشن، آشکار.

یاشیرین: پنهان، معما

یلینماق: بیرار نرسه‌گه کؤندیریش اوچون التماس قیلماق، اؤتینیب سؤره‌ماق، التجا قیلماق.

یاروتماق: روشن قیلماق.

یوکسک: بلند، یوقاری، یوقاریگه اؤرنشگن، بلنده‌گی، یوقاری درجه‌ده‌گی، عالی.

یوللَه‌ماق: یؤل کؤرستماق، یؤل باشله‌ماق، یؤنلتیرماق،۲ – جونتماق، یوبارماق.